

TRIBUNA

Director fondator:

Ioan Slavici (1884)

PUBLICAȚIE BILUNARĂ CARE APARE SUB EGIDA
CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ

Consiliul consultativ al revistei de cultură Tribuna:

Nicolae Breban

Andrei Marga

Gaetano Mollo
(Universitatea din Perugia)

Ilie Pârvu

D. R. Popescu

Grigore Zanc

Redacția:

Mircea Arman

(manager / redactor-șef)

Ovidiu Petca

(secretar de redacție)

Ioan-Pavel Azap

Ani Bradea

Claudiu Groza

Ștefan Manasia

Oana Pughineanu

Aurica Tothăzan

Maria Georgeta Marc

Tehnoredactare:

Mihai-Vlad Guță

Redacția și administrația:

400091 Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1

Tel. (0264) 59. 14. 98

Fax (0264) 59. 14. 97

E-mail: redactia@revistatribuna.ro

Pagina web: www.revistatribuna.ro

ISSN 1223-8546

**Responsabilitatea asupra conținutului textelor
revine în întregime autorilor**

Pe copertă:

Árkossy István

Gheișa și samuraiul (2019), detaliu
ulei pe pânză, 100 x 100 cm

www.clujtourism.ro

Urmare din pagina 4

Cele trei prejudecăți ale ființei în viziune heideggeriană și o viziune a ființei propriie noțiunii de imaginativ

limitează la re-sintetizarea, regândirea și ordonarea logicii tradiționale prekantiene într-un construct nou care, pentru multă vreme, a constituit modelul de necontestat al intelectului uman. Mai mult, datorită aceluiasi viciu de analiză, Kant a scăpat din mână însăși capacitatea creativă a omului, adică tot ce este esențial în ceea ce privește lumea și existența ei.

Leibniz, la rîndul lui, a construit un sistem în care a lăsat deoparte tocmai aceste structuri ale imaginativului, respectiv *capacitatea imaginativă apriorică și imaginativul poietic rațional aprioric* creionînd un *sistem intelectualizat al lumii* în care pînă și timpul și spațiul ca elemente intuitive pure și constitutive ale lumii și capacității cognitive umane lipsesc cu desăvîrșire. El a comparat fenomenele, deci obiectualitatea lumii, doar cu intelectul și cu conceptele abstracte ale lui deduse din logica aristotelică. El vedea lumea numai prin intermediul conceptelor pure și credea să fi găsit o sinteză a acesteia prin intermediul lor ignorînd nepermis sensibilitatea, respectiv latura aesthetică a intelectului. El nu considera ca fiind fundamentale intuițiile sensibile pure decît sub aspectul lor „intelectualizat”, respectiv timpul și spațiul, pentru el sensibilitatea nu era decît un mod de a lega înțelegerea, respectiv un mod de a induce teoretic o lume guvernată de capacitatea abstractă de cunoaștere a intelectului. Prin urmare, Leibniz a căzut în capcana de a fi intelectualizat fenomenele, așa cum Loke le-a „sensibilizat”, respectiv ambii au prezentat fenomenul doar ca și concept al reflexiei, chiar dacă absolutizat abstract și intelectualizat sau absolutizat empiric.

Pe de altă parte Leibniz s-a aflat într-o profundă eroare avînd totodată dreptate sub aspectul logic și formal atunci cînd afirma că realitățile nu se contrazic niciodată unele pe altele, dar aceste raporturi logice nu mai înseamnă nimic atunci cînd avem în vedere natura, respectiv fenomenul, care se sustrage de la legitățile stricte ale logicii ajungînd uneori la forme dinamice contradictorii.

Totuși, în ciuda erorilor inerente, nu putem să nu fim de acord cu Leibniz atunci cînd reduce realitatea la ceea ce este sintetizat transcendent, în ciuda scăpării elementului creativ de realitate și *ființă* dat de *capacitatea imaginativă apriorică* și pus în operă de *imaginativul poietic rațional aprioric*. Era cu siguranță chiar peste capacitatea de înțelegere a lui Kant faptul că realitatea este un proces care se creează continuu prin intermediul *imaginativului poietic rațional* iar îndrăzneala de a spune că timpul, spațiul, realitatea și toate cele ce urmează din perceperea acestora sunt doar „ale mele” nu puteau să aibă nici un fel de întemeiere pînă în gîndirea lui Heidegger.

Pe de altă parte, atunci cînd von Leibniz a creat sistemul monadelor el a văzut distincția dintre transcendent și transcendent, respectiv intern și extern, doar din perspectiva intelectului, fără să pună cu adevărat problema *capacității imaginative apriorice* care stă la fundamentul conceptelor și, bineînțeles, al capacității creative a acestuia. El scapă din vedere un concept care să poată face legătura între aceste determinări pur intelective care sunt monadele

iar elementul *agens* al raporturilor dintre monade ar fi trebuit să fie un concept asemănător a ceea ce noi numim *imaginativ poietic rațional aprioric*. Or, tocmai lipsa acestuia face ca monadele să nu fie decît „lumi model” fără o legătură inteligibilă între ele, în ciuda a ceea ce dorea Leibniz. Și, cu toate că legătura, care este similară sau chiar este ființa dintre lucruri, este făcută prin abstractizarea elementelor sensibile pure și reducția lor la o ordine în comunitatea substanțelor (spațiul) și la o dinamică a lor în ceea ce el credea că este timpul și care ar fi premergătoare lucrurilor și reprezentărilor lor, totuși această legătură care putea fi acceptată la nivelul conceptelor nu poate fi acceptată la nivelul fenomenelor, în ciuda tuturor eforturilor sale.

Ceea ce face diferită construcția noastră prin cele două elemente fundamentale ale intelectului, *capacitatea imaginativă apriorică și imaginativul poietic rațional aprioric*, este de domeniul esenței întrucît noi nu doar comparăm conceptele noastre în intelect pentru a vedea dacă ele sunt identice, prin urmare corespund atît interior cît și exterior sau dacă intră în contradicție sau nu, ci arătăm modul în care aceste concepte creează realitatea și structura internă a fenomenului atît cît stă în puțință *capacității imaginative apriorice* umane și astfel, prin intermediul *imaginativului poietic rațional aprioric*, le aducem la înțelegere. Pentru că dacă noi privim lumea doar ca o înlănțuire de concepte și fenomene cu un raport de cauzalitate logic, vom scăpa din vedere tocmai esența existenței umane care se manifestă plenar în cunoașterea creativă, respectiv numita *ființă*. Tot ce este valoare umană se raportează la gîndirea creativă și la creația realității însăși.

Am văzut aici că însăși punerea problemei cere claritate și conciziune, dar, pe de altă parte, cere și o formulare în raport cu răspunsul așteptat. Viziunea dezvoltată de Heidegger este una validă din perspectiva modernității și în perspectiva gîndirii criticiste sau fenomenologice însă Heidegger nu avea la îndemină în analiza ființei decît abordările metafizicii tradiționale, fără a putea determina ființa pornind de la capacitatea imaginativă și imaginativul poietic rațional aprioric, lucru care va cădea în sarcina noastră, atîta vreme cît noțiunea de imaginativ, capacitate imaginativă și imaginativul poietic rațional aprioric își vor dovedi valoarea de operatori valizi ai cunoașterii.

Note

- 1 Aristotel, *Op. cit.*, VII, (Z), 1, 1028 b.
- 2 M. Heidegger, *Ființă și timp*, Ed. Jurnalul Literar, București, ed. I-a, traducere de D. Tilinca și M. Arman, p. 16.
- 3 Platon, *Op. cit.*, 244 a, vol I-VI, 1974-1989.
- 4 M. Heidegger, *Op. cit.*, ibidem, p. 16.
- 5 Aristotel, *Met.* B 4, 1001 a 21.
- 6 Thoma de A. S. *th.* II qu. 94 a 2.
- 7 M. Heidegger, *Ființă și timp*, trad. rom., p. 17-18.
- 8 Th. de A., *Op. cit.*, *Quaestio* I, art. 1.
- 9 Thoma de Aquino, *Op. cit.*, I, *quaestio* I, art. 1.
- 10 Aristotel, *Op. cit.*, IV, R, 2, 1003 b.
- 11 Aristotel, *Op. cit.*, III, B, 3, 998 b.
- 12 M. Heidegger, *Ființă și timp*, trad. rom., p. 18.
- 13 M. Heidegger, *Op. cit.* p.18-19.

Cele trei prejudecăți ale ființei în viziune heideggeriană și o viziune a ființei propriie noțiunii de imaginativ

Mircea Arman

Mircea Arman

Aristotel, în *Metafizica*¹, spune: „*kai de kai to palai te kai nun kai aei zetoumenon kai aei aporoumenon, ti to on* – Astfel, obiectul etern al tuturor cercetărilor din vechime și de acum, întrebarea ce se pune întotdeauna este ce este existența?”

Dar ce este existența? Ce înseamnă *ti to on* și de ce au folosit filosofii greci această expresie?

Heidegger, în *Ființă și timp* (trad. rom., ed. I. D. Tilinca și Mircea Arman), traduce pe *ti to on* prin participiul prezent al infinitivului *sein*, respectiv *seiend*, fiindul, ființarea - în formă substantivizată (*s. Seiende*).

Încă scolasticii, care s-au ocupat aproape un mileniu de problemele filosofiei grecești, au utilizat pentru *to on* noțiunea de *ens* - ființă, și nicidecum pe cel de *existere* sau *esse*.

Heidegger arată că nici măcar *ens* nu acoperă intenția filosofilor greci din expresia *to on*. În introducerea de la *Ființă și timp*, el spune că *gigantomahia* purtată în jurul conceptului de *ousia* - termen derivat din *to on* - ar trebui reluată. Se afirmă că *ființa* este actualmente conceptul cel mai general și cel mai golit de sens, iar epoca noastră îl consideră de la sine înțeles: „Această întrebare a ajuns astăzi să fie uitată, cu toate că epoca noastră consideră reafirmarea metafizicii drept un progres pe care și-l asumă. Astfel, se manifestă opinia conform căreia ne-am putea dispensa de efortul pe care l-ar implica angajarea într-o nouă *gigantomahia peri thes ousias*. Cu toate acestea, întrebarea de care ne ocupăm nu este una oarecare. *Ca întrebare tematică a cercetării veritabile*, ea a asigurat acea tensiune intrinsecă cercetărilor întreprinse de *Platon și Aristotel*, încetînd, desigur, de la ei încoace, să se mai manifeste ca o atare întrebare. Ceea ce au obținut amîndoi a rezistat în variate deviații și «retușuri» pînă în *Logica* lui Hegel. Iar ceea ce odinioară a fost dobîndit prin supremul efort al gîndirii pornind de la fenomene, cu toate că doar fragmentar și doar ca prime tentative, este de mult trivializat.

Și aceasta nu e încă totul. Pe solul încercărilor grecești de a interpreta faptul-de-a-fi s-a constituit o dogmă care nu numai că declară întrebarea privitoare la sensul de ființă ca fiind superfluă, dar și legitimează omiterea acestei întrebări. Se spune: conceptul de *ființă* este cel mai general și mai vid. Ca atare, el rezistă oricărei încercări de a-l defini. Acest concept de maximă generalitate și prin urmare nedefinibil nici nu are nevoie de o definiție. Fiecare îl utilizează în mod constant și înțelege deja ce semnificație îi dă în circumstanța respectivă. În felul acesta, acea enigmă care i-a împins și i-a menținut pe antici în neliniște, incitîndu-i la filosofare, a devenit azi un loc comun ca lumina zilei, astfel încît cel care mai pune întrebarea privitoare la *ființă* este suspectat că, sub aspectul metodei, ar adopta o cale eronată². Că lucrurile stăteau otova o demonstrează și citatul

din *Scfistul*³, preluat de Heidegger ca motto al lucrării mai sus amintite: „*Delon gar ous hemeis men tauta (ti pote bouleste semainein opotan on fteggeste) palai gignoskete, hemeis de pro tou men ometa, nun de heporekamen*. Căci în mod vădit voi sunteți încă de mult timp familiarizați cu ceea ce vreți să spuneți atunci cînd folosiți expresia *fiind*, noi însă, ce-i drept, crezusem odinioară a o înțelege, dar acum am ajuns în impas⁴.”

Avem noi un răspuns la întrebarea ce înțelegem prin *fiind*? Nicidecum, va răspunde Heidegger.

Sarcina pe care și-o asumă filosoful german este aceea de a încerca să pună întrebarea. Metoda lui de cercetare va fi, pentru început, fenomenologia, metodă necunoscută de greci, deși *in ovo* ea se găsea deja în acea *epoche* stoică. Mai apoi ființa va fi abordată în perspectiva „Gîndirii blînde” așa cum o numește Heidegger în *Caietele Negre*.

Să vedem care sunt, după Heidegger, cele trei mari concepții despre ființă moștenite din tradiția filosofică europeană și care sînt pretabile a fi reluate și reanalizate:

1. „Ființa este conceptul «cel mai general»: *to on esti katolou malista panton*⁵. *Illud quod primo cadit sub apprehensione est ens, cuius intellectus includitur in omnibus, quaecumque quis apprehendit*⁶. «Tot ce este sesizat în planul ființării implică întotdeauna deja o înțelegere a ființei». Dar generalitatea «ființei» nu este cea a genului. «Ființa» nu circumscrie regiunea superioară a ființării în măsura în care aceasta este articulată conceptual după gen și specie: *oute to on genos*. «Generalitatea» faptului-de-a-fi «depășește» toate generalitățile de ordinul genului. Ființa este, conform desemnării ontologiei medievale un «transcendens». Unitatea acestei generalități transcendente față de multiplicitatea conceptelor categoriale superioare ale realului a fost recunoscută deja de către Aristotel drept unitate a analogiei. Cu această descoperire, Aristotel - cu toate că tributar manierei de interogație ontologică specific platoniciană - a așezat pe o bază principială noua problemă a ființei. Desigur că nici el nu a risipit obscuritatea ce învăluie aceste conexiuni categoriale. Ontologia medievală a dezbătut variat această problemă, mai ales în cadrul curentelor tomiste și scotiste, fără a ajunge la o claritate de principiu. Iar cînd Hegel determină în cele din urmă «ființa» drept «imediatul indeterminat», punînd această determinare la baza tuturor explicațiilor pe care le dezvoltă ulterior în «Logica» sa, atunci el se situează pe același plan al observației cu ontologia antică, doar că scapă din mîna problema deja pusă de Aristotel a unității ființei față de caracterul multiplu al «categoriilor» realității. Prin urmare, atunci cînd se spune: «ființa» este conceptul cel mai general, aceasta nu poate să însemne că el ar fi și conceptul cel mai clar și că nu ar necesita în continuare alte dezbateri. Conceptul de «ființă» este mai degrabă cel mai obscur concept⁷.

Așadar, ființa depășește orice fel de conceptualizare. Medievalii au numit-o, în felul lor specific *ens*, una din *transcendentia*, celelalte fiind, *unum*, *bonum*, *verum*.

Thoma din Aquino, în *De veritate*⁸, arăta că aceste patru transcendentia sînt identice în fond. În completare, Pseudo-Thoma, în *De Pluralitate formarum*⁹, arăta că mai există două: „*Sunt autem sex transcendentia, videlicet ens, res, aliquid, unum, verum, bonum, quae re idem sunt sed ratione, distinguuntur*” („Sunt însă șase transcendentia, adică ființă, lucru, ceva, unul, adevărul, bunul, care sunt identice în realitate, dar sunt distincte în rațiune.”)

Aristotel, în *Metafizica*¹⁰, spune același lucru însă, evident, în alți termeni: „Indiferent dacă reducem tot ce există la unul sau la existență, chiar dacă acești doi termeni nu sunt identici, ci înseamnă fiecare ceva, deosebit, totuși, fiecare din ei poate funcționa în locul celuilalt, întrucît unul, pînă la un anumit punct, este și existența, iar existența la rîndul ei este și unul”.

Vom deduce, de aici, că existența este acategorială și că depășește toate conceptualizările noastre, care la rîndul lor se sprijină pe existență, fiindcă existența cade mai întîi sub aprehensiunea noastră. Prin aceasta, cunoașterea capătă un conținut ontologic, deoarece sursa și fundamentul ei este existența. Confirmînd, parcă, cele susținute de noi, Aristotel, în *Metafizica*, afirmă: „Nu este cu putință să considerăm unul și existența ca un gen¹¹.”

2. „Conceptul de «ființă» este de nedefinit. Această prejudecată a fost formulată drept concluzie ce ar rezulta din generalitatea extremă a conceptului în cauză. Și aceasta pe bună dreptate - dacă *definitio fit per genus proximum et differentiam specificam*. «Ființa» nu poate, într-adevăr, să fie concepută ca ființare; *enti non additur aliqua natura*: nu se poate obține o determinare a «ființei» atribuind acesteia calitatea de ființare. În ce privește definirea ei, «ființa» nu poate fi dedusă din conceptele superioare și nici nu poate fi reprezentată pe baza conceptelor inferioare. Dar oare să decurgă de aici faptul că ființa nu poate să mai pună nici o problemă? Nicidecum; se poate doar trage următoarea concluzie: «ființa» nu este ceva de ordinul ființării. De aceea, maniera

de determinare a ființării, manieră ce în anumite limite este îndreptățită – «definiția» logicii tradiționale, ce își are ea însăși fundamentele în ontologia antică – nu este utilizabilă în cazul ființei. Indefinibilitatea ființei nu dispensează de întrebarea privitoare la sensul acesteia ci, dimpotrivă, o revendică¹².

Pornind de la premisa că ființarea ca ființare nu-și poate fi suficientă sieși, Heidegger conchide că aceasta nu poate fi definită decât prin recurgerea la o altă ființare. De aceea, spune el, un prim pas în înțelegerea ființei este acela de a nu povesti nici o poveste, adică de a renunța la mituri. Așadar, pornind de la ideea că ființa este ființa ființării, filosoful german alege ca termen terț o ființare de excepție care este OMUL – DASEIN. Această ființare de excepție nu este analizată sub aspectul a ceea ce este ea ci, mai degrabă, sub aspectul modalității sale, CUM prevalând asupra lui CE. Acest lucru va fi corectat odată cu scrierile sale din *Caietele Negre* care se dovedesc a fi fundamentale pentru înțelegerea lui Heidegger și pentru edificarea întregului său excursus despre ființă.

Să vedem acum, care este cea de a treia judecată sau mai bine spus, concepție, asupra ființei:

3. „Conceptul de «ființă» este de la sine înțeles. În orice cunoaștere sau enunț, în orice raportare la ființare, sau atitudine a cuiva față de sine însuși se face uz de «ființă», iar expresia este înțeleasă fără alte explicații. Oricine înțelege: «cerul este albastru»; «eu sunt bucuros» și alte asemenea. Numai că această înțelegere obișnuită, medie, demonstrează de fapt neînțelegerea. Ea face evident cum că orice atitudine și fapt-de-a-fi față de ființare ca ființare implică în mod apriori o enigmă. Faptul că noi trăim întotdeauna deja într-un înțeles al ființei, și că sensul de ființă rămâne totodată

obscur, indică necesitatea principială de a relua recapitulativ întrebarea privitoare la sensul de «ființă».

Faptul de a invoca acea evidență ce pare de la sine înțeleasă atunci când sunt abordate concepte filosofice fundamentale, mai ales când e vorba de conceptul de «ființă», este un procedeu îndoielnic, când de altfel «caracterul de la sine înțeles» și doar el, «judecățile ascunse ale rațiunii comune» (Kant), trebuie să devină și să rămână tema expresă a analiticii («afacerea filosofilor»)¹³.

Cu toate acestea, în filosofia lui Kant *imaginația* capătă un rol determinant în sinteza reprezentării și a formării obiectului supus judecății în însăși interiorul simțului intern. Astfel, la Kant, *imaginația* alături de sensibilitate livrează intelectului obiectul supus judecății. În acest caz *imaginația*, ca produs al *imagnarului* și *nu* al *capacității imaginative poetice raționale*, face legătura necesară între intelect și datele experienței cu care intelectul nu poate lucra nemijlocit. Problema *imaginației* și a rolului ei în posibilitatea cunoașterii nu a făcut obiectul unui interes deosebit al criticilor și discipolilor lui Kant, rolul, esențial de altfel, al acesteia fiind oarecum lăsat deoparte, neglijat.

Noțiunea de *imagnar* a căpătat în timp, odată cu implantarea fermă a mentalității științifice prost înțelese, o notă de desuetudine. Și poate că, într-un anumit fel, dacă dăm noțiunii de *imagnar* o valență halucinatorie, delirantă sau fantezistă, chiar așa și este. Arta, spre exemplu, dar și filosofia sau știința *nu sunt* un rezultat al *imagnarului* ca facultate a reveriei și halucinatoriului ci, mai degrabă, a ceea ce noi vom numi *capacitate imaginativă apriorică*.

Prin urmare, în concepția noastră, noțiunea de *capacitate imaginativă apriorică* și *imagnativ poietic rațional aprioric* nu are nimic de a face cu

imagnarul și *imaginația* deși în limba română cele două noțiuni sunt percepute ca fiind sinonime. În mod similar *Dasein* în accepția hegeliană are sensul de existență cât timp la Heidegger același cuvânt capătă o altă semnificație și este înțeles mai degrabă ca fiind omul în deschisul lumii ca efect al situării sale opozitive față de aceasta. Spre deosebire de nota de *iraționalitate* pe care o conține noțiunea de *imagnar*, *imagnativul poietic rațional aprioric* primește valența de *posibilitate de a crea sau, după caz, de a re-crea realitatea la modul rațional*, de facultate specifică a intelectului de a crea *lumi posibile raționale*. În acest sens *imagnativul poietic rațional aprioric* este un *agens*. De aceea, spunem noi, doar *capacitatea imaginativă apriorică* este facultatea umană capabilă, prin intermediul acestui *agens* care este *imagnativul poietic rațional*, de a crea și re-crea lumea și ființa ca atare dintr-o perspectivă a raționalității implicite. Dar această *capacitate imaginativă apriorică* este mai mult decât atât. Ea este *facultatea specifică omului și numai lui, de a făuri lumi posibile al căror sens rațional este atât explicit cât și implicit*. Această capacitate este responsabilă de valorizarea și aducerea la înțelegere a *realității* dar și de *poieza* acesteia, ceea ce în cazul *imaginației* kantiene era *exclus*. Tot această *capacitate imaginativă apriorică* specifică omului și numai lui este responsabilă de înțelegerea și de posibilitatea unică a *ființei* umane de a se situa opozitiv față de lume dar și de absolut tot ceea ce a creat vreodată omul, de la opera de artă la descoperirea științifică și dezvoltarea tehnică. Omul schimbă lumea, o făurește, îi dă valoare doar datorită acestei *capacități unice imaginative apriorice* care face posibilă lumea ca lume și care dezvăluie *faptul de a fi, ființa*. Cu alte cuvinte la baza posibilității cunoașterii umane stă *capacitatea imaginativă apriorică* al cărei *agens* este *imagnativul poietic rațional* care joacă rolul unui *concept ordonator* al haosului fenomenelor subzistente și de sintetizator și valorizator al acestora. Realitatea ca ființare ici-colo disponibilă pusă în afara relației stabilite de subiect ca *eu* cunoscător și re-creată prin intermediul *imagnativului poietic rațional aprioric* este lipsită de existență, de relație unificatoare dătătoare de sens, respectiv este lipsită de *ființă*. Omul creează existența, lumea, arta și o valorizează. Prin aceasta, el este deținătorul a ceea ce Hegel înțelegea prin Spirit. Fără această valorizare dată de subiectul cunoscător, obiectualitatea este *me on ti*.

Astfel la baza conceptelor pure ale intelectului determinate de Kant în „Tabelul categoriilor” și despre care afirmă că ar prelucra reprezentările fenomenelor prin intermediul celor două intuiții sensibile pure, timpul și spațiul, stă *capacitatea imaginativă apriorică* care este izvorul tuturor acestor concepte pure sau categorii și intuiții sensibile și al cărui *agens* este *imagnativul poietic rațional* cel care creează *lumi posibile raționale* și le aduce sub judecata intelectului pentru a putea fi ordonate, ierarhizate și valorizate.

Prin urmare, în opinia noastră, schema intelectului kantian nu este nici completă și nici corectă, ea omițând în mod oarecum de așteptat capacitatea creatoare de *lumi posibile raționale* a intelectului, *capacitate care creează însuși intelectul ca funcțiune* și stă la baza și fundamentul lui. Spun că această scăpare a lui Kant a fost oarecum normală atâta vreme cât el a dedus structura intelectului din logică, prin urmare dintr-un domeniu lipsit de conținut, astfel construcția acestuia se

Árkossy István

Mesaj mayaș (2019), ulei pe pânză, 100 x 100 cm

Continuarea în pagina 2

La struttura dell'immaginario umano, de Mircea Arman și Verso l'Italia, antologie de poezie italiană contemporană, prezentate în Italia

Ani Bradea

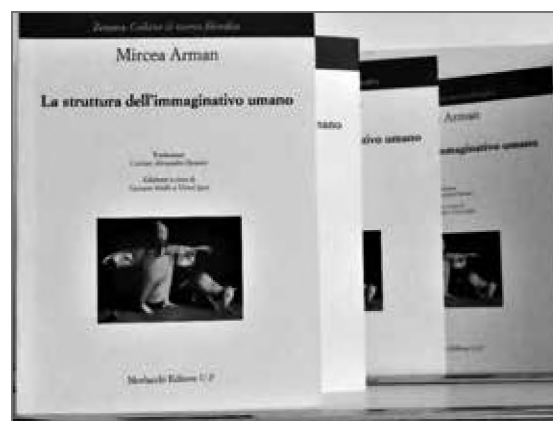
În 22 iulie, la Perugia, *Morlacchi Editore*, aparținând Universității din Perugia, a făcut o primă lansare pentru cea mai recentă apariție a editurii, *La struttura dell'immaginario umano*, de Mircea Arman. În prezența autorului, a îngrijitorilor ediției, Prof.univ. Gaetano Mollo și filosoful Viorel Igna, volumul a fost prezentat în librăria editurii, din centrul vechi al Perugiei, în imediata vecinătate a binecunoscutei universități. După începerea anului universitar, *Editura Morlacchi* va organiza ample lansări, unde se așteaptă prezența profesorilor și a studenților de la filozofie, volumul apărând în colecția consacrată a editurii: *Zetema. Collana di ricerca filosofica*.

Duminică seara, 25 iulie, a fost rândul poeziei să se manifeste, de data aceasta la Cesena, în regiunea Emilia-Romagna a Italiei. Antologia *Verso l'Italia*, volum de poezie italiană contemporană bilingv, pe care l-am coordonat și îngrijit, apărut la *Editura Tribuna* în anul trecut, a

ajuns acum la poeții antologați dar și la iubitorii de poezie italieni. Prima prezentare a avut loc la Cesena, în prezența unui public numeros, gazdele evenimentului fiind poetele Serena Piccoli și Giorgia Monti, precum și sculptorul Leonardo Lucchi.

Cei cincizeci și cinci de poeți italieni contemporani au fost aleși pentru a face parte din proiect de către colaboratoarele noastre din Italia, Serena Piccoli și Giorgia Monti, iar traducerea textelor a fost asigurată de către scriitoarea și traducătoarea Claudia Albu-Gelli. Alcătuirea volumului, pe care l-am însoțit cu un *Cuvânt introductiv*, mi-a aparținut în totalitate.

Publicul prezent duminică la evenimentul nostru de la Cesena a apreciat în mod deosebit disponibilitatea *Revistei* și a *Editurii Tribuna* de a face cunoscută spațiului cultural românesc poezia care se scrie acum în Italia, arătându-și interesul pentru a cunoaște, în același mod, poezia românească a zilelor noastre. Foarte apreciată a fost și calitatea grafică de excepție

a antologiei, o ediție elegantă, de colecție, după cum a fost, printre altele, catalogat volumul.

În deschiderea manifestării, Mircea Arman, managerul *Tribunei*, le-a vorbit participanților despre *Revista Tribuna*, realizând o prezentare de anvergură a activității *Revistei* și *Editurii* noastre, revistă pe care, am avut bucuria să constatăm, mulți o cunoșteau deja grație evenimentelor anterioare din Italia la care am fost invitați dar și publicării în pagina de traduceri a multor creații literare din Peninsula. A urmat expunerea mea cu privire la realizarea antologiei și a scopului pe care ni l-am propus prin editarea ei, și anume acela de a realiza o punte culturală care să servească liricii din ambele țări. În cadrul evenimentului a fost prezentat și volumul *La struttura dell'immaginario umano*, de Mircea Arman (Morlacchi Editore, Perugia, 2021). Seara a continuat cu recitaluri poetice susținute de către autorii antologați, o parte dintre aceștia, o altă parte anunțându-și prezenta la Bologna, pentru 28 iulie, eveniment încă nedesfășurat la închiderea ediției pentru *Tribuna* din 1 august. Vom reveni cu prezentarea acestei întâlniri în următorul număr al *Revistei*.

25 LUGLIO 2021 - ore 21
Studio di Leonardo Lucchi,
Piazza del Popolo 27, Cesena, FC

verso l'Italia

LETTURA POETICA DI
VERSI CONTEMPORANEI

Presentazione dell'antologia italo-
rumena con Ani Bradea, Mircea
Arman, Giorgia Monti, Serena Piccoli
e alcuni poeti della raccolta

Ingresso libero - Evento in terrazza
Gratuita prenotazione:
Tel. 0547 29560 info@leonardolucchi.com

Tradiția ermetică (VI)

Viorel Igna

Una din preocupările sistematice prezente în *Oracolele caldeene* este monismul. În conformitate cu acesta din urmă, scrie H. Seng, nu există decât un principiu fundamental, din care toate celelalte unități sunt derivate. În El, totul este de la început conținut într-o manieră inteligibilă (O.C. 21):

„(Tatăl) este/sunt toate lucrurile, la modul inteligibil.”

O.C. 10 (Psellos, *Philosophica minora* II 38, p. 142, 20 D. J. O'Meara) completează:

„Toate lucrurile sunt născute dintr-un singur foc.”

Focul este folosit în O.C. pentru a descrie divinul: putem vedea aici influența stoicismului. Lumina și Fulgerele ne sunt înfățișate într-o manieră asemănătoare.¹ (...) În O.C., materia, cu toate că este reprezentată de o entitate total ambivalentă, își găsește originea într-un principiu superior. Și acesta nu este, așa cum se vorbește în gnoză, un produs rezidual sau rezultatul unui accident cosmic.

Teologia și metafizica O. C. sunt în mod esențial determinate de dorința fundamentală de a atribui Creatorului lumii, care ne este

prezentat ca Intellect, cel de-al doilea loc în ierarhia metafisică; este afirmată în același timp existența unui *prim Intellect*, care se distinge de ce de-al doilea printr-un nivel mai înalt al transcendenței, O.C. 7:

„Tatăl a creat la perfecțiune toate lucrurile și le-a dăruit celui de-al doilea Intellect, pe care voi îl numiți Primul, întrucât voi sunteți specia umană.”

Această idee, ce face distincție între Primul și al doilea Intellect, este prezentă la *Numenius* (mijlocul celui de-al II-lea secol d. I. Hr.) și *Alkinoos* (al II-lea secol d. I. Hr.), care anticipează distincția pe care o va face Plotin între Unu / *hen*, ca primă entitate, și Intellect / *nous*, ca entitate secundară. Tatăl este fie asimilat, fie legat în modul cel mai intim posibil ideii platoniciene de Bine, O.C. 11:

„Concepând Binele însuși, în care se găsește monada paternă.”

Dar această primă entitate a sistemului metafisic, comentează H. Seng, nu este deloc accesibilă gândirii omenești; ea n-ar mai trebui prezentată ca fiind un lucru; intelectul uman care încearcă să-l înțeleagă trebuie să abandoneze

întreaga sa acțiune/activitate, trebuie să devină vid² și în același timp receptiv. Este ceea ce se afirmă în O.C. 1:

„Există un intuibil pe care trebuie să-l surprinzi cu floarea intuiției, deoarece dacă-ți apleci spre el intuiția și-l înțelegi ca pe ceva determinat, nu ești în măsură să-i poți surprinde esența. Este puterea unei forțe iradiante, care ne orbește prin forța intuiției. Nu trebuie să-l surprindem printr-o acțiune vehementă, ci cu flacăra unei intuiții sensibile care îl supune unei atente măsuri intuitive; nu trebuie să-i acorzi o intuiție intensă, ci cu atenția pe care numai sufletul i-o poate acorda; o intuiție înțelegătoare, o intuiție a vidului interior, fără fond, care locuiește dincolo de intuiția însăși.”³

Comentariul pe care-l face Angelo Tonelli este exemplar și surprinde adevărata esență a textului oracular: „Aparentul *oximor* epistemologic își găsește rezolvarea pe baza versetelor 3 și 4 în faptul că Principiul este o forță potențială, și deci o tensiune existențială, care este iradiată de către *Absolut* și se extinde în direcția lumii fenomenale; prin lumea fenomenală nu se înțelege numai ceea ce este perceput prin simțuri, ci tot ceea ce este expresie a Principiului: este deci în mod simultan dincolo și dincoace de ființă, adică chiar *in limine* între lumea imediată și lumea ca reprezentare. Ființa care poate fi intuită nu este, cu alte cuvinte, nici circulară, nici Unu, ca aceea parmenidiană, ci este *Ființa în Aion*, o Ființă ce izvorăște din clipa strălucitoare surprinsă în mișcarea sa ritmică. Este acțiune, mișcare radicală multidirecționată și iradiantă, și deci o ființă care încorporează propria sa umbră, adică devenirea în mod biunivoc și simultan spre *arché* și *telos*”⁴.

Întorcându-ne la H. Seng și la comentariul său la O.C. 4, el subliniază faptul că Tatăl, acțiunea (*dynamis*) și Intellectul sunt împreună:

„Căci Forța este cu El (Tatăl,) și Intellectul izvorăște din El.”

Distincția între aceste trei entități constituie o Triadă ierarhizată compusă pe de o parte din Tatăl și pe de alta dintr-un Intellect ca entități extreme, legate între ele de către entitatea centrală a Forței (*Dynamis-ului*) cf. lui Proclus, în *Alcibiadem*, p.84, 13-15 (F. Creuzer) și *Theologia Platonica* VI 8, p. 42, 416 (H. D. Saffrey-L.G. Westerink). Totodată, comentează H. Seng, problema triadologiei caldeene este complexă deoarece, dacă noțiunea de triadă a apărut de mai multe ori în fragmentele care s-au păstrat, nu putem ști dacă ea se raportează la această triadă în particular.

Proclus identifică conceptul de *pir epekeina to proton*, cu zeul Cronos. Aceasta se explică prin faptul că se pune în valoare sinteza sistematică a tradiției caldeene și orfice prin metoda de armonizare realizată de autorii neoplatonicieni; triada caldeeană *Tatăl, Dynamis, Intellectul* corespunde aceleia formate din Cronos, Rhéa și Zeus. De la Cronos însuși provine intelectul demiurgic, care transmite materiei aspectul ascuns al acestuia. Relația dintre Tatăl (=Cronos), Intellect, care la fel ca în O.C. 4 este aceeași ca cea dintre Tatăl și *Dynamis*, iar Forța este definită în modalitatea pe care o cunoaștem; *Dynamisul* este conceput ca un aspect ascuns al Tatălui, pe care Intellectul

Árkossy István

Nero incendiază Roma (2019), ulei pe pânză, 100 x 100 cm

il transmite în mod vizibil. Aceasta corespunde interpretării *Dynamisului* ca o energie creatoare, devenită activă datorită medierii Intellectului.

Proclus înțelege, pe de altă parte, expresia *nou noos*, ca desemnând *nous*-ul demiurgic, considerat ca o entitate derivată, ca un *nous* al *nous*-ului; interpretarea acestei formule ar trebui probabil înțeleasă, ne spune H. Seng, prin analogie cu *Theoi Theon*, care înlocuiește în dialogul *Timaios* al lui Platon funcțiile demiurgice secundare.⁵ *Nou nous*-ul este Tatăl, numit astfel în O.C., cel care generează lumea inteligibilă. (Din *Principiul patern* nimic care să fie imperfect nu poate fi generat). Acțiunea demiurgică, deși subordonată, face în așa fel ca noi să o considerăm ca fiind prima instanță dumnezeiască, în măsura în care Creatorul lumii inteligibile rămâne el însuși un Necunoscut. De aici s-a păstrat afirmația despre un *Dumnezeu ascuns*, *Dio nascosto*, impasibil. Rămâne lumea inteligibilă, cea care determină acțiunea manifestă, cu rol de *dynamis* în devenirea Ființei.

În exegeza platoniciană, *Tatăl*, *Dynamis*-ul și *Nous*-ul formează, așa cum am văzut, o Triadă; nu știm, scrie H.Seng, dacă o asemenea Triadă a apărut numai în Oracolele caldeene și dacă acest lucru este aplicabil numai lor. Ni se pare că există în O.C. o trimitere la controversa ce privește noțiunea de demiurg în dialogul *Timaios* a lui Platon. Explicațiile date în acest dialog au fost interpretate în diferite feluri; concepția după care ideea de Bine, lumea ideilor și demiurgul sunt identice era destul de răspândită în mediile platoniciene. Noțiunea de Triadă poate fi considerată în O.C. ca o tentativă în vederea formulării principiului divin și spiritual, făcând posibilă diferențierea simultană a aspectelor sale, ca mijloc de desemnare a propriilor determinații raționale. Ceea ce implică desemnarea primei entități, adică pe *Tatăl*, ca *patrike monas*, ca monadă paternă⁶. De altfel, expresia *Patrikos bithos*, abisul patern, pare să-l desemneze pe *Tatăl* și capacitatea sa de a se împărtăși în mod universal tuturor ființelor.

Bazele unei triadologii caldeene, scrie H.Seng, ne sunt oferite de două fragmente pe care le-am mai discutat aici, O.C. 5, denumită *epekeina to proton*, *dynamis* și *nous* (Focul Prim Transcendental, Puterea (Forța) și Intellectul, și cea din O.C. 50, care evocă *me(s) on ton pateron Hekates kentron* (Centrul propriu zeiței Hecate în mijlocul Părinților). Înțelegerea concretă a acestei Triade, cu dubla terminologie, am discutat-o deja. Legătura cu O.C. 27, pe care am citat-o, alături de contextul în care a fost scrisă, este mai puțin plauzibilă (Damascius, *De principiis* II 2, 1720 L.G. Westerink J. Combès):

„Așa cum este situat *Tatăl*, *Forța* și *Intellectul*, există ceva înaintea acestor trei, știind că *Tatăl* unic este anterior acestei Triade:

Deoarece în întreaga lume strălucește această Triadă, pe care o Monadă o conduce” ne spune Oracolul. Dacă observăm numai textul Oracolului, ne spune H.Seng, constatăm desemnarea *Tatălui* ca monadă, care prin dominația pe care o exercită corespunde poziției *Tatălui* în fruntea Triadei, așa cum ne spun și alte texte prezente în O.C. În mod efectiv, Damascius reia aici fragmentul triadei cu *Tatăl*, *Dynamis* și *Intellectul*, pe care el o prezintă în sens analogic așa cum este indicată de contextul în care ne este prezentată (*De principiis* II 2, 11-3, 2 (L.G.Westerink- J. Combès). Asemănător este Comentariul lui Proclus *In Parmenidem*,

Árkossy István *Fugarul* (2019)
ulei pe pânză, 70 x 40 cm

(p. 1070, 1529 V. Cousin), care atribuie în mod efectiv primul loc ierarhiei metafisice a *Tatălui*, care constituie, împreună cu *Dynamis* și cu *Intellectul*, o *Monadă* și o *Triadă*.

Pierre Hadot a demonstrat, așa cum am arătat pe larg în *Sfera inteligibilă în tradiția platoniană și creștinism*, prin intermediul studiilor citate, a lui Proclus și a lui Porfir, în special, în *Comentariul la dialogul Parmenide*, atribuit lui Porfir, în palimpsestul descoperit la Torino. Mărturiile din acest *Comentariu* ce privesc O.C. se referă în mod precis la chestiunea Triadei ce reunește *Tatăl*, *Dynamis*-ul și *Intellectul*, într-un raport de transcendență absolută cu *Tatăl*. În ce măsură este vorba de o interpretare pertinentă a O.C., Helmut Seng nu se pronunță. În ce ne privește, relația între *Triada caldeeană* și *Sfânta Treime* proprie tradiției creștine este mai mult decât evidentă. În *Comentariul* lui Porfir, se încearcă o explicație vizând nașterea *Intellectului*, plecând de la *Tatăl* sau, pentru a spune cu cuvintele lui Plotin, plecând de la *hen/Unu* în cadrul Triadei. Aceasta se justifică prin faptul că *Intellectul* provine în mod explicit de la *Tatăl* și că *Dynamis*ul întreține cu el o relație mult mai solidă decât o simplă descendență. Totuși, problema pare că nu este abordată în mod explicit în Oracole, decât sub forma unor formulări univoce. Deoarece nici Porfir sau autorul anonim al *Comentariului la Parmenide* nu se exprimă în mod clar, iar explicații sunt conservate numai în formă fragmentară.

Textul eplicativ prin excelență devine cel al lui Damascius, cu *Comentariul* său *In Parmenidem* I 101, 917, care situează legătura dintre componentele Triadei în relație cu cea de-a treia entitate; în acest cadru, el presupune două prime entități, *monada* și *dyada*, astfel că cea de-a treia aspiră la o integritate nelimitată. Explicarea sa presupune descrierea unei alte mișcări, care ar putea însemna o fragmentare a integralității. A

treia entitate izvorăște din Prima, mai degrabă decât din a doua, prin intermediul căreia ea converge în plenitudinea sa nelimitată. Descrierea celei de-a treia entități se manifestă ea însăși ca un element de legătură între componentele Triadei. Această noțiune nu admite, de fapt, decât posibilitatea existenței unei entități centrale, pe care *Dynamis*-ul o reprezintă între *Tatăl* și *Intellect*. Rămâne prezentă dificultatea înțelegerii faptului că *Dynamis*-ul derivă în același timp de la *Tatăl* și de la *Intellect*. O cale posibilă ar fi aceea a faptului că *Dynamis*-ul nu devine o legătură efectivă decât în momentul în care *Tatăl* o transmite *Fiului*. Cu alte cuvinte, dualitatea *Tatălui* și a *Intellectului* va deveni o Triadă prin faptul însuși că amândoi au un raport intrinsec cu *Dynamis*-ul. Deoarece relația specifică se naște din această dublă relație ieșită din *Tatăl* și din *Intellect*, legătura ce ar putea fi dusă înapoi, din punct de vedere al noțiunii, la relația dintre cele două entități, *Tatăl* și *Intellectul*, ca o derivație a *Dynamis*-ului și în același timp o continuitate. Este izbitoare această relație structurală cu ceea ce am putut vedea când am analizat raporturile dintre *Tatăl*, *Fiul* și *Spiritul/Duhul Sfânt* în *Sfânta Treime*.

Concluzia lui H. Seng este revelatoare: „Metafisica și teologia caldeeană au un caracter monist. Ea face distincție între o entitate concepută ca un fel de *Intellect*, dar care transcende gândirea, desemnată ca fiind *Tatăl*, și un al doilea *Intellect*, prezentat ca *Demiurg*. *Dynamis*-ul *Tatălui* este energia sa creatoare, cea care presupune cunoașterea ideilor, pe care cel de-al doilea *Intellect* o va primi de la el și pe care o va transmite lumii materiale. *Pater*, *Dynamis* și *Nous*-ul formează o Triadă desemnată în același timp prin expresiile de *apax epekeina*, *Hecate* și *dis epekeina*. În acest fel, Hecate pare înaintea de toate că constituie o entitate care o primește pe *Dynamis* (Forța) și constituie cu aceasta lumea focului (spiritual) al ideilor. Nu suntem încă în măsură să definim în mod sigur noțiunea de *apax epekeina*, scrie H. Seng și pe aceea de *dis epekeina* a celui de-al doilea *Intellect*, însă anumite indicii par să arate că de la început ordinea era exact inversă. *Tatăl*, *Dynamis*-ul și *Nous*-ul formează o triadă; ar putea fi vorba de o încercare de a formula identitatea principiului divin și spiritual cu diferența simultană a aspectelor sale.”⁷

Oracolele caldeene și Jamblichos

Marea parte a savanților moderni au fost uimiți de faptul că într-o operă destinată să facă apologia teurgiei, cum este *De Mysteriis Aegyptiorum, Chaldeorum, Assyriorum*⁸, Jamblichos 250 d.I.Hr.-330 d. I.Hr., n-a invocat autoritatea Oracolelor Caldeene. Acest lucru, scrie C. Van Liefferinge, n-ar avea nimic surprinzător, dacă Jamblichos n-ar fi chemat în ajutor Oracolele Caldeene, atunci când a răspuns chestiunilor ridicate de Porfir preotului egiptean Anebon.⁹ Totuși suntem de acord că, deși Oracolele nu sunt citate în mod explicit în *De Mystriis*, numeroasele asemănări dintre cele două texte fac dovada unei influențe certe a operei *Logia* asupra operei lui Jamblichos¹⁰.

Vom încerca în continuare să circumscriem care a fost adevărata influență a O.C. asupra lui Jamblichos și cum a fost folosită și analizată

teologia Oracolelor de către el. Trebuie să ținem seama de două elemente, pe de o parte teurgia Misterelor a fost definită ca un simbolism activ, iar teurgul ca un Preot specialist în arta riturilor și deținător al unei cunoașteri speciale în practica riturilor. Pe de altă parte, el se înscrie într-un demers ce vizează reabilitarea cultului tradițional. Punctele de apropiere asupra cărora C. Van Liefferinge și-a concentrat atenția în studiul de care vorbim vizează figura teurgului, statutul teurgiei, noțiunea de simbolism activ, anumite detalii privind ritualul, demonologia conceptul de persuasiune, rolul focului, noțiunea de vehicul (*ochema*) și, în sfârșit, cea de înălțare a sufletului (*anagoge*).

Teurgul *Oracolelor* este total diferit de marea masă a oamenilor, caracterizându-se printr-o cunoaștere a lumii înconjurătoare, printr-o detașare față de corp și față de materie. Acei care, conform Oracolului, „se înalță, lipsiți de prejudecăți spre înalțuri” evocă, după Jamblichos, micul număr al acelor care, folosind o forță extraordinară a Intellectului și a intuiției, „se detașează pur și simplu de natură”. Acest text preluat din *De Mysteriis*, subliniază Van Liefferinge, se inspiră din același fragment de care am vorbit, referitor la ființa umană ca „una muritoare și dotată cu Intelect”, asigurându-și salvarea sufletului și îndepărtându-se de „Pământul blestemat”. Teurgul este, în sfârșit, cel al cărui suflet, scăpat pe aripile implacabile ale divinității, rămâne fixat pe prezența lui Dumnezeu (fr. 130, ediția, *Des Places*). Viața devine astfel o așteptare benefică, cu sufletul care se odihnește în corp până când se va uni definitiv cu Ființa supremă. Intellectul își găsește în opera *De Mysteriis* locul său alături de suflet, Jamblichos subliniază

binefacerile pe care le procură întâlnirea cu Divinitatea prin rugăciuni, că de o „întâlnire” este vorba: care dau sănătate corpurilor, virtute sufletelor, puritate Intellectului. Sunt efectele substanțiale ale rugăciunilor asupra Intellectului și a sufletelor care le primesc: „Timpul care se petrece prin rugăciune hrănește Intelectul nostru, ne lărgeste sufletul pentru a putea primi harul dumnezeiesc”.

Un singur fragment, scrie C. Van Liefferinge, scurt și puțin explicit, vorbește de subtilul „vehicul” al sufletului¹¹. Natura acestuia poate fi surprinsă într-un text din Proclus care face legătura între procedeele teurgilor vizând nemurirea sufletului și divinațiile lui Ahile după moartea lui Patrocle. Ahile adresează o invocație vânturilor pentru ca vehiculul să obțină datorită mișcării lor un tratament special¹². (...) *Ochema* apare nu numai ca un vehicul constituit din patru elemente de care sufletul se încarcă la coborârea sa, dar și de elemente de care are nevoie la înălțare, în ascensiunea sa teurgică. Nu este vorba de altceva aici, ne spune Van Liefferinge, decât de o interpretare a lui Psellos. Se poate afirma, se-ntreabă cercetătoarea belgiană, că autorii *Oracolelor* au atribuit acestui vehicul, *ochema*, un rol dublu? Psellos adaugă un element nou: numai cu ajutorul anumitor rituri poate fi purificat acest vehicul. Este interesant de constatat, scrie C. Van Liefferinge, că Jamblichos expune aceeași idee, când el spune că „rugăciunea refuză tot ceea ce menține în lumea creată *pneuma* eterată și luminoasă.” Purificarea pneumiei psihice se obține de asemenea, după Jamblichos, plecând de la inspirația divină cu care se operează în cadrul manticeii: Totuși, inspirația care poate procura apa nu vine pe de-a-ntregul de la

Dumnezeu, ci este aceea care face posibilă aptitudinea și purificarea pneumiei luminoase în noi, datorită căreia suntem capabili să primim Spiritul/Duhul dumnezeiesc.¹³

Această analiză a raporturilor dintre *Oracolele caldeene* și Jamblichos, scrie Carine Van Liefferinge, ne permite să tragem concluzia că, deși demersul său nu apare în mod explicit, Jamblichos a dorit să introducă Oracolele Caldeene în raționamentul său filosofic. El pune astfel fundamentele unui curent de gândire care încearcă din ce în ce mai mult să probeze asemănarea între Oracole și Platon, în măsură să sacralizeze doctrina Maestrului. Noi am încercat să arătăm că, în teurgia Oracolelor, Jamblichos a văzut în mod esențial numai un rit ultraintelectual, prezentat ca o metodă de cunoaștere a Primului Inteligibil, accesibil unei minorități deținătoare a acelei „*flori a intuiției intelectuale*” pe care el o include în propria sa concepție teurgică, punând-o în vârf și culme a acesteia. Dar el o redimensionează, astfel că conceptele care o susțin, parte a unui rit păgân, caută să le dea confort tuturor formelor de ritual. Analiza *Oracolelor Caldeene*, texte sacre de tendință platoniciană ale unei comunități ce practicau misterele și ritualurile Focului, ca vechii celți mai târziu, au dobândit un destin cu rezonanță istorică și mistică, pe măsura faimei Magilor caldeei prezenți după spusele lui Celsus la nașterea pruncului Iisus. O perzență teurgică cu astrologi și cunoscători ai mișcării Planetelor și a apariției Cometelor.

Note

- 1 Atestate de Indicii edițiilor: *Oracles Chaldaïques*, éd. E. des Places, și *The Chaldean Oracles*, éd. R. Majercik despre *pir* și derivații săi, despre *fos (faos)* și *preter*.
- 2 Exprimare pe care mai târziu o vom întâlni la Meister Eckhart.
- 3 Traducerea ns. cf. O.C. 1 în *Oracoli Caldaici*, ediție îngrijită de Angelo Tonelli, BUR, Milano 2005;
- 4 Angelo Tonelli, Comentariu la Fragmentul 1, în *Oracoli Caldaici*, op. cit. p. 225. Filosoful italian A T traduce *noetos*, *ē, on* prin intuibil sau noetic și nu prin inteligibil, așa cum traduce *nous* prin intuiție sau intuire;
- 5 Cf. H. Seng, op. cit., p. 45; Platon, *Timaios* 41a7
- 6 Cf. O.C. 11, la fel și O.C. 27
- 7 Helmut Seng, *Teologie și metafizică*, în *Les Oracles Chaldaïques*, Brepols Publishers, Turnhout, Belgium 2016, trad. ns.
- 8 Operă al cărei titlu exact ar fi *De Maestrul Abamon*, răspuns la Scrisoarea lui Porfir la Anebon și explicațiile problemelor pe care le pune aceasta, este probabil opera cea mai importantă care a ajuns până la noi; în ea Jamblichos, luând chipul unui Preot egiptean, Abamon, nu numai că a pus bazele *teurgiei*, afirmându-i superioritatea asupra cercetării raționale, pentru a putea înțelege mai bine lumea divină, ci furnizează un întreg *Corpus* liturgiei păgâne a *manticii* tradiționale.
- 9 C. Van Liefferinge, *La Théurgie, Des Oracles Chaldaïques à Proclus*, Centre International d'Etude de la Religion Grecque Antique, Liège 1999, p. 156
- 10 Cf. lui H.D Saffrey, *La theurgie dans la philosophie grecque tardive, în recherches sur le neoplatonisme apres Plotin*, p.160, și faptul că teologia caldeeană este cea care dă tonul de ansamblu al operei *De Mysteriis*.
- 11 Fr. 120 din ed. *Des Places: psyches lepton ochma*.
- 12 Proclus, *In Tim.*, III,234, 26-30, citând fr 61e des Places.
- 13 Jamblichos, op. cit. III, 11 (125, 3-7)

Árkossy István

Visul faraonului (2019), ulei pe pânză, 100 x 100 cm

Viitorul Uniunii Europene (I)

Andrei Marga

După cotitura istorică din Europa, din jurul anului 1990, lumea s-a schimbat profund în direcția democratizării. A urmat o nouă schimbare a lumii în jurul anului 2010, care a dus la o nouă configurație geopolitică. Iar, în urma pandemiei din 2020, lumea se schimbă din nou într-o direcție pe care o imprimă geometria variabilă a supraputerilor.

Anticiparea că lumea a intrat în schimbări continue s-a confirmat din plin (detaliat în A. Marga, *Schimbarea lumii. Globalizare, cultură, geopolitică*, Editura Academiei Române, București, 2013). Nimeni nu se poate sustrage acestor schimbări ce încap în biografia unei generații.

Numai că, deși deține unul din cele mai promițătoare proiecte din istoria modernă, Uniunea Europeană a îmbrățișat calea mai scurtă a încetinirii inovațiilor. Noi generații de decidenți europeni nu mai sunt la înălțimea unor Jacques Delors sau Romano Prodi, ca să nu mai vorbim de exponenții vizionari de până la cei doi. Ca efect, *Uniunea Europeană nu mai este doar promisiunea anilor nouăzeci, ci o realitate impunătoare, dar plină de obiective nerealizate și asaltată de provocări într-o nouă situație a lumii.*

Teza mea este aceea că ea se află în fața unei cotituri. Formulată în maniera cea mai simplă, *Uniunea Europeană sau își reorganizează fundamental instituțiile (parlamentul, consiliul, comisia, aparatul administrativ) și relația cu țările componente, sau va fi victima neajunsurilor care vor crește și vor crea premise pentru orice direcție.*

Nu doar „antieuropeniștii”, care s-au opus constant proiectului Uniunii Europene, nu doar „euroscepticii”, care îl privesc cu sentimente amestecate – nu doar aceste două categorii, așadar, afectează evoluția Uniunii Europene, cum se crede în mod superficial. *Sunt și alte abordări ale Uniunii Europene din zilele noastre care fac deservicii cauzei europene.*

Una este cea a lirismului străin de modernitate, care vede „europenitate” în mai toate epocile istoriei, dar nu este în stare să specifice situația Uniunii Europene. Acesta preia dificultăți actuale prin metafore prăfuite. A doua este birocratismul ce s-a format în rândul funcționarilor noii organizări, care reduc europenizarea la aplicarea unor tehnicalități de scurtă bătaie, în vreme ce ignoră realitățile. A treia este noua ideologie a unionismului, susținută de activiști politici slab pregătiți, care înlocuiesc analiza cu euforia și întrețin o propagandă contrazisă de realitate.

Opțiunea mea rămâne cea din cărțile pe care le-am publicat pe terenul europenisticii (*Filosofia unificării europene*, Apostrof, Cluj-Napoca, 1998, extinsă în ediții din 2003, 2005, 2006; *Die Philosophie der europäischen Einigung*, Cluj University Press, 2009; *The Destiny of Europe*, Editura Academiei Române, București, 2011; *Ordinea viitoare a lumii*, Niculescu, București, 2017; *România în Europa actuală*, Libris, Brașov, 2019; *The Sense of our History*, Editura Academiei Române, București, 2019; *După globalizare*,

Meteor Press, București, 2019). Este vorba de *opțiunea în favoarea considerării faptelor și a conceptualizării riguroase, în terenul filosofiei și științelor sociale (economie, sociologie, drept, instituții etc.), în vederea articulării unei viziuni din materialele experienței și pe temelie multidisciplinară.* Numai asigurând o solidă bază factuală și cu ajutorul conceptualizărilor riguroase și al viziunii poate fi anticipat realist viitorul.

La invitația președintelui Emil Constantinescu, din partea Institutului de Studii Avansate pentru Cultura și Civilizația Levantului (București), îmi asum să conturez viitorul Uniunii Europene – aici în limita unei conferințe care să prefațeze dezbateri. Acest viitor nu se poate stabili, însă, fără a considera proiectul și prezentul Uniunii Europene. De aceea, fără a cădea în lirismul istorist și nici în birocratismul de serviciu sau în euforism, voi proceda la o abordare sistematică, concentrată pe nodurile temei. Voi aborda, așadar, pe rând: 1. Specificul culturii europene; 2. Premisele unificării europene; 3. Rădăcinile durabile ale Europei; 4. Ce s-a realizat prin unificarea europeană?; 5. „Societatea mondială” și tendințele ei; 6. Diagnoze societale; 7. Problemele actuale ale

Uniunii Europene; 8. Istoria ce vine; 9. Uniunea Europeană între supraputeri; 10. Scenarii de rezolvare a problemelor; 11. De la statul de drept la statul drept; 12. Democratizarea ca soluție. Voi profila alternative și voi duce analiza până la apărarea unui punct de vedere.

1. Specificul culturii europene

Europa este conotată felurit. Se cade și acum adesea în eseistică impregnată de trăiri, ce surprinde eventual aspecte parțiale ale culturii europene. Este timpul, însă, să se încerce abordări sistematice, satisfăcând nevoile de clarificări conceptuale ce apar continuu, în vederea stabilirii unui concept riguros, justificat de studiile comparative de astăzi.

Spre a intra în miezul lucrurilor, aș observa că Europa a adus pe scenă inovații istorice, care i-au și asigurat specificul cultural și istoric: *tehnica de producție bazată pe știința modernă; economia cu randament; administrația rațională; dreptul care promovează individul înzestrat cu libertăți și drepturi inalienabile ca subiect și scop, suveranitatea și generalitatea legii; derivarea voinței politice din dezbateri publice a chestiunilor de interes general; cultură spirituală întemeiată pe cercetarea și transformarea realității conform scopurilor umane* (Andrei Marga, *Filosofia unificării europene*, 2006, pp.44-52). Din toate acestea s-a alimentat reușita istorică magnifică a Europei și, desigur, prestigiul ei.

Azi nu se poate evita însă întrebarea dacă acest potențial este convertit în realități. Sunt europenii de azi la înălțimea acestor inovații? Deține

Árkossy István

Ioana d'Arc (2019), ulei pe pânză, 100 x 100 cm

Europa inițiative relevante? Duce Europa în viitor inovațiile care au particularizat-o în istorie?

2. Premisele unificării europene

Desigur, crearea Uniunii Europene a fost unul dintre cele mai importante evenimente ale istoriei postbelice. Doar câteva evenimente îi pot sta alături: americanizarea lumii de după 1945; destrămarea Uniunii Sovietice și prăbușirea socialismului răsăritean ca ideologie organizatoare, emergența Chinei ca supraputere.

Europa unită nu a fost însă nici o apariție instantanee și nici lipsită de premise politice precise. Nu facem aici istorie, dar aceste premise sunt de amintit pentru a înțelege până la capăt ce a fost în joc în lansarea Europei unite.

Mai întâi, Winston Churchill, apoi Robert Schuman au considerat că unificarea europeană presupune, ca prim pas, reconcilierea franco-germană. Istoria modernă a trecut și trece prin felul și amploarea relațiilor franco-germane.

Ne amintim că dintr-un război nimicitor, Franța, cotropită de Germania la un moment dat, a ieșit în tabăra învingătorilor, ca putere ocupantă a Germaniei. Aceasta a ieșit, printr-o capitulare necondiționată, împărțită în zone de ocupație și supusă deciziilor puterilor învingătoare. În 1949, zona de ocupație occidentală a proclamat Republica Federală Germania, care a reprezentat practic, în problemele de succesiune istorică, Germania. După drama războiului, relațiile franco-germane aveau motive să fie tensionate.

Peste așteptările multora, aceste relații au luat o turnură istorică profundă, grație înțelegerii de ambele părți a noii lumi. Pentru francezi, a fost limpede că piețele care pot propulsa o economie competitivă nu mai pot fi cele tradiționale și că apare, în sensul bun, o „provocare” din partea exemplului american, cu care nicio țară nu se poate măsura rămânând în cadrul tradițional. Pe de altă parte, pentru ei a fost limpede că sporierea puterii militare a Uniunii Sovietice și venirea ei până în mijlocul Europei pune în termeni noi problema securității occidentale. Pentru germani, a fost, de asemenea, limpede că o Europă viabilă este numai una a reconcilierii în condițiile respectului reciproc. *Pe acest fond, într-adevăr, francezii și germanii nu mai puteau asigura o piață pentru o economie competitivă decât împreună și nu-și mai puteau asigura securitatea decât asociați.*

Modernizarea însăși nu mai este posibilă fără asocierea cu alte țări europene, chiar dacă aceasta înseamnă reducerea posibilităților de mișcare independentă. Francezii și-au asumat alternativa „sau modernizare și dependență, sau independență și declin” pe direcția primei soluții. În aceeași direcție a fost opțiunea Marii Britanii. Italia a fost și ea disponibilă. Și alte țări au perceput că numai o asociere permite rezolvarea problemelor de bază ale reconstrucției postbelice și dezvoltării.

În cazul multor industrii nu s-a putut atinge rentabilitatea fără formarea treptată a unui veritabil pol economic – Europa. *Cererea internă nu a mai fost și nu mai este suficientă pentru stimularea producției.*

Mișcarea spre coordonate mai largi nu a fost, însă, doar în economie. În domeniul politicii internaționale s-a observat o tendință spre globalitate, ce a forțat și a străpuns până la urmă frontierele ideologiilor, tendință care s-a putut repera precis în timpul repetatelor crize ale petrolului. *În orice caz, în condițiile înarmării nucleare a statelor*

și ale rivalității blocurilor militare ce au caracterizat deceniile postbelice, a devenit aproape evident pentru toate statele că „securitate în raport cu celălalt există numai împreună cu el”.

Țările europene au trebuit să conștientizeze faptul că nu mai sunt destul de puternice pentru a hotărî direcția de evoluție a lumii, dar sunt, totuși, dacă se unesc, destul de puternice să-și apere evoluții proprii și să frâneze evoluții globale dezavantajoase. Alternativa a fost sau unire, prin acorduri, și, în consecință, stabilitate și progres, sau intrare în confruntare, cu riscurile inerente.

Producerea de cunoștințe condiționează procesele de raționalizare și atingerea, în general, a unei eficacități competitive a activităților. *Dar această producere presupune astăzi, în multe domenii ale cunoașterii, investiții costisitoare pe termen mediu și lung, ce nu pot fi rentabilizate decât în condițiile unei piețe largite.*

După război, lumea a devenit bipolară, având în S.U.A. și U.R.S.S. supraputerile a căror interacțiune organiza în fond relațiile europene. Statele Unite au plecat de la premisa că în structura postbelică a lumii „problema germană” este problema crucială. *America a fost explicit orientată spre sprijinirea europenilor în așa fel încât ei înșiși să creeze și să consolideze Europa unită.* Mai întâi europenii din sfera de influență occidentală și, apoi, în virtutea atractivității Occidentului, europenii din Răsăritul continentului!

3. Rădăcinile durabile ale Europei

Pe fondul percepției imperativelor amintite, care stau la baza proiectului Uniunii Europene, europenii au înțeles că Europa reprezintă o cultură și o civilizație ce-și constituie identitatea prin activarea memoriei culturale. *Prezentul poartă continuu urmele trecutului, încât viața într-o Europă doar a prezentului, ce a divorțat de orice trecut, nu este doar inimaginabilă, dar și practic imposibilă.*

S-a înregistrat o lungă istorie a eforturilor de a deriva Europa dintr-o singură sursă – catolicismul la Novalis, conștiința libertății individuale la Hegel, preeminența individului în organizarea vieții la Coudenhove-Kalergi, cultivarea „reflecției radicale” la Jan Patocka, a „holomerului” la Constantin Noica și altele. *Odată cu Nietzsche, optica s-a schimbat benefic: Europa nu mai este derivată dintr-o singură „tradiție”, ci din multiple tradiții: „cultură greacă, crescută din elemente tracice, feniciene, elenism, filoleenism al romaniilor, imperiu creștin al acestora, creștinism purtător de elemente antice, elemente din care rezultă, în cele din urmă, nuclee științifice, din filoleenism rezultă un filosofism: pe cât se crede în știință este vorba de Europa” (Nachgelassene Fragmente, 1878). În orice caz, cu Nietzsche și-a început cursul abordarea „surselor” Europei dispusă să recunoască pluralitatea acestora.*

Joseph Ratzinger a ajuns cel mai departe într-o astfel de caracterizare a Europei (*Europa – verpflichtendes Erbe für die Christen*, 1988). Celebrul teolog a identificat patru „moșteniri” ale Europei: „moștenirea greacă”, „moștenirea creștină”, „moștenirea latină”, „moștenirea epocii moderne”. Astăzi ne aflăm pe acest curs, ce se dovedește realist și fecund.

Denis de Rougemont a arătat, la rândul său, că „Europa nu a luat naștere în conflictul dintre Est și Vest, ci tocmai în complexul tensiunilor

Árkossy István *Descoperire arheologică* (2019)
ulei pe pânză, 70 x 40 cm

încrucișate ai căror poli pot fi numiți cu titlul simbolic Atena, Roma și Ierusalim ... Atena este descoperirea individului ... Roma este crearea cetățeanului, Ierusalim este revelația persoanei”. Unii istorici au făcut distincția justificată între „rădăcinile (*les racines*)” Europei, care sunt Atena, Roma, Ierusalim, și „componentele (*les composantes*)” Europei, precum „moștenirea indo-europeană”, „aportul celtic”, „influența germanică” și altele.

A rămas deschisă însă discuția în ceea ce privește ordonarea, în primul rând cronologică, a „rădăcinilor”. Unii istorici (Georges Duby, *L'Europe au Moyen Âge*, 1984) consideră că, la începutul primului mileniu, până aproape de secolele XI-XIII, când se formează Europa relevantă astăzi, „Ierusalimul constituie centrul. Speranța și toate privirile se întorc spre locurile în care Hristos a murit, de unde Hristos a urcat la ceruri”. Alți istorici (Rémi Brague, *Europe, la voie romaine*, 1992), apără teza întâietății romane cu argumentul că limba și infrastructura înăuntrul cărora s-a format Europa sunt datorate romanilor. Teologii au argumentat că „Europa ce se naște în a doua jumătate a primului mileniu este o realitate în care rădăcinile creștine sunt precum apa ce face fertile pământurile ale căror popoare se vor uni în jurul unei Căi (*Camino*) ce trece frontierele și aduce garanția unei unități singulare” (Eugenio Romero Pose, *Le radici cristiane d'Europa*, 2006). Creștinismul a fost decisiv.

Dacă privim istoric, atunci este limpede că nu dă rezultate optica ce reduce Europa la una dintre rădăcini sau moșteniri. În fapt, din *Epistola către romani* a apostolului Pavel și din *Biblie* luată ca întreg, din știința și filosofia grecilor antici și din dreptul și realizările romanilor își trage resursele principale cultura europeană. *Triunghiul Ierusalim-Atena-Roma este triunghiul rădăcinilor fondatoare și durabile ale Europei.*

4. Ce s-a realizat prin unificarea europeană?

Este neîndoiebnic că Uniunea Europeană este, în realitatea lumii actuale, una dintre supraputerile care participă la stabilirea sensului istoriei. După secole de conflicte, continentul a început să-și regăsească unitatea, iar cetățenii să resimtă apartenența „europeană”, pe lângă apartenența lor etnică. Unificarea începută cu Tratatul de la Roma (1957), continuată la Maastricht (1993) și extinsă ulterior a permis o nouă viață pe continent.

Înnoirea adusă în viața europenilor de Uniunea Europeană este deosebit de amplă. Ea vizează acum mai ales cadrele generale ale vieții, dar se resimte în viața fiecărui cetățean.

O lungă perioadă de pace s-a instalat pe continent. Frontierele au devenit în bună măsură simbolice, foarte mulți oameni au putut vedea și altceva decât țara lor. Forța de muncă a putut opta pentru diferite posibilități. Infrastructura pe continent s-a modernizat. Resurse mari au putut fi concentrate pe obiective comune țărilor componente. S-a atins o reducere a decalajelor de dezvoltare și compatibilizare a unor sectoare de activitate, începând cu educația. S-a realizat o anumită unitate a viziunii și acțiunii la scara continentului. Sub multe aspecte, Uniunea Europeană contează ca entitate distinctă.

5. Societatea mondială și tendințele ei

Ne aflăm astăzi, însă, după schimbări adânci, petrecute între timp, ale înseși societății moderne. Tehnologiile de producție nu mai sunt doar mecanice și electrice, ci au încorporat genetica, electronica și informatica, economia ei politică nu a rămas „națională” și străină de științele sociale, de la sociologie și psihologie la management și deontologie, iar statele naționale întâmpină provocări dinăuntru (mișcările civice, acțiunile minorităților etc.) și din afară (procese integraționiste, asalturi teroriste etc.) (detaliat în A. Marga, *Metanarativii actuali. Dezvoltare, modernizare, globalizare*, Gând Transilvan, Cluj-Napoca, 2015). Astfel de schimbări au avut efecte în ceea ce se numește prin tradiție „comunitatea internațională”.

Cel mai profilat sociolog din a doua jumătate a secolului douăzeci, Niklas Luhmann (*Die Gesellschaft der Gesellschaft*, 1998), a și propus, de altfel, ca societatea în înțelesul tradițional, dependentă de economia politică a statului și de statul național ca subiect ultim al deciziei, să fie integrată într-un concept mai cuprinzător – conceptul „societății mondiale (*Weltgesellschaft*)”. Unul dintre argumentele sale a fost acela că și puternicele unități statale din secolul al douăzeci-lea s-au prăbușit ca urmare a apartenenței inevitabile la „societatea mondială”.

În orice caz, în zilele noastre, a lua în seamă „societatea mondială” ca „mediu înconjurător” este o chestiune de simplu realism. Economia, securitatea, comunicațiile și cercetarea științifică nu mai sunt doar „naționale”, nici doar continentale, ci mondiale.

Astăzi, „societatea mondială” este preluată mai cu seamă în termenii teoriei globalizării și considerată ca o piață extinsă la maximum, dar ea este mult mai mult. Bunăoară, ea include nivele de dezvoltare, orientări și valori

conducătoare, distribuții ale bunurilor și ale accesului la decizii. Ea înseamnă „comunicare”, dar și împărtășirea de norme și valori (etice, juridice, religioase), de produse cognitive (științifice și filosofice) și evaluări (de la cele legate de acțiuni imediate, la cele metafizice). Ea dispune de instituții proprii, așa-numitele „organizații internaționale”, care sunt înzestrate cu putere de decizie și de intervenție. Ea este asigurată și de armate ale diferitelor asocieri de state, ale unor puteri și supraputeri, și include recursul la forță. „Societatea mondială” este ea însăși în mers și înregistrează o istorie în cursul căreia se schimbă.

Realitatea „societății mondiale” provoacă pe oricine la ieșirea din autarhie și suficiență. Și Uniunea Europeană are astăzi de evaluat situația lumii și de stabilit noi abordări. Cel puțin trei caracteristici ale lumii sunt noi în raport cu ceea ce am moștenit, ca generații de azi.

Prima caracteristică este uzura confruntării dintre socialismul oriental și capitalismul liberal. După mai bine de o sută de ani, intervine această uzură. Nimeni cu pondere nu cultivă astăzi etatizarea sistematică a proprietății. Nimeni nu mai concepe statul ca simplu păzitor de reguli. Soluțiile sociale nu mai sunt apanajul socialiștilor și al Răsăritului, iar valorificarea inițiativei private și economia de piață nu au rămas doar în Vest, la liberali și creștin-democrați. Țările din Asia au îmbrățișat cu succes impresionant economia de piață și tot mai clar statul de drept.

A doua caracteristică este aceea că proiectul modern de societate înaintează în istorie – în po-fida național-socialismului și sateliților săi, care au vrut să-l anihileze. S-a intrat, însă, în societăți de un fel nou. Proprietatea privată, economia de piață, statul de drept, libertățile individuale, pluralismul, democrația, informarea, comunicarea, calitatea vieții se dovedesc a fi în conexiuni mult mai complicate decât s-a gândit în secolele al XIX-lea și al XX-lea. În jurul lor se va lansa noua competiție a viziunilor.

A treia caracteristică este aceea că libertățile individuale și drepturile omului vor prevala în anii ce vin, iar problema dezvoltării – economice și instituționale – va păstra întâietatea. Vor fi diferențe de abordare – China, de pildă, insistă să fie luate în seamă împreună, conform proclamațiilor Națiunilor Unite, drepturile politice, economice și sociale (vezi Liu Jie, *Human Rights. China's Road*, 2014) – dar revendicarea va fi din fiecare.

Terorismul pune însă la încercare soliditatea societăților deschise. El va profita de posibilitățile de lovire aduse de „era digitală” și va încerca să coaguleze nemulțumirile din diverse locuri. Lumea civilizată însă are la îndemână calea de a contracara pericolele prin conlucrarea explicită dintre SUA, China, Uniunea Europeană, Rusia și alte țări. Importanța „răspunderii” ca valoare etică și juridică va crește. „Blocurile” nu mai sunt socotite condiție a solidarizării.

6. Diagnoze societale

Diagnozele ce se dau societăților europene din ultimele decenii, chiar de astăzi, nu sunt încântătoare. Pentru conștiința europeană ele rămân alarmante.

Ne amintim din prima clipă că Hegel vedea în istorie un „progres în conștiința libertății” și, deci, spre libertate. Azi avem acest progres, dar

nu avem extinderea libertății. Max Weber ne-a lăsat ca anticipare imaginea terifiantă a „carcasei tari ca oțelul a supunerii”. Herbert Marcuse a vorbit de „societatea unidimensională”, în care posibilul este absorbit de existent și destructurat.

Sunt elaborate pe baze factuale sigure diagnoze demne să facă obiectul dezbaterii. Bunăoară, „societatea asimetrică” (James Coleman), „societatea vidului moral” (Giles Lipovetsky), „societatea cinismului” (Peter Sloterdijk), „societatea haotică” (Gianni Vattimo), „societatea minciunii” (George Șerban, Wolfgang Reinhardt), „societatea invizibilă” (Daniel Innerarity), „societatea riscului” (Ulrich Beck), „societatea infantilă” (Alexandra Viatteau), „societatea indiferenței” (Alain-Gerard Slama), „societatea narcisică” (Hans-Joachim Maaz), „societatea cleptocratică” (Sarah Chayes). Dă teme de reflecție nevoia întregirii „societății cunoașterii” cu o „societate a înțelepciunii” și a complementării „societății comunicațiilor” cu „societatea comunicării” (detaliat în A. Marga, *Societatea nesigură*, Niculescu, 2016). După ce a rupt științele de valori, „societatea cunoașterii”, la care deja Hegel se gândea, nu promite altceva decât o extindere a cunoașterii și a stăpînirii tehnice a lucrurilor. Câtă vreme „societatea comunicațiilor” extinde informațiile, dar nu creează cadrul comunicării, nu ne putem aștepta la ceva nou.

Diagnoza mea este aceea că vom trăi într-o lume plină de alternative de evoluție și cu oportunități variate, dar mai nesigură. Nu este ceva nou în istorie. S-au pierdut de multe ori siguranțele existente. În definitiv, siguranța lui Leibniz, că trăim în cea mai bună dintre lumi posibile, a fost ruinată de cutremurul de la Lisabona (1755). Siguranța iluminiștilor, că oamenii procedează eminentemente rațional, a fost infirmată de Primul Război Mondial. Siguranța că economia de piață va fi cadrul economic fără cusururi au risipit-o crizele din 1929 și 2008. Siguranța lui Adam Smith că, odată libere, popoarele vor lua decizii înțelepte au contrazis-o tranzițiile eșuate spre democrație. Siguranța că democrațiile pacifice societățile a fost pusă la îndoială de alunecarea democrațiilor în dictatură, în perioada interbelică, și, mai nou, în formalism. Siguranța că oamenii iau ca limită a luptelor lor viața altor oameni și nu devin bestii a infirmat-o Auschwitz-ul. Siguranța că lumea se îndreaptă, după 1989, spre societăți ale libertăților cetățenești și ale democrației se circumstanțiază zi de zi. Siguranța că binele triumfă în orice caz a fost zdruncinată de proliferarea armelor nucleare. Sunt doar câteva ilustrări.

În societățile europene de astăzi, nu sunt deloc puține surse de nesiguranță. Lipsa viziunii la decidenți, înțelegerea desuetă a politicii ca simplă luptă pe schema „amic-inamic”, criza partidelor, evitarea organizată a dezbaterii publice, tendințele bonapartistice, împotmolirea reformelor, impasul justiției, selecția eronată a reprezentanților și declinul pregătirii profesionale, emergența de noi mituri politice sunt doar câteva.

Nesiguranța nu este, însă, motiv de pesimism. Din nesiguranța actuală se va putea ieși, dar nu cu vederi comode, oportuniste, ci cu o sondare mai adâncă a realităților și cu reorganizări în consecință.

Câteva întâlniri admirabile

Nicolae Iuga

Pe la începutul anului III de Facultate (prin 1976) am început să practic o meserie pe care am învățat-o de la Cezar Mititelu, anume să vând cărți. Cezărică era văzut vânzând cărți, provenite din bibliotecile pe care le „desfăcea”. Avea oameni, de toate condițiile, pe care îi vizita și care erau de acord cu el să practice un fel de joc, destul de periculos în felul lui. Cezărică scotea din raftul bibliotecii personale a omului o carte la întâmplare, iar proprietarul ei trebuia să o „apere”, adică să facă dovada că a citit acea carte și că a reținut ceva util din ea. Dacă nu, atunci cartea urma să fie aruncată la gunoi. Bine, nu toate ajungeau la gunoi, cele mai multe rămâneau în gența lui Cezărică și urmau să fie vândute. El nu făcea niciodată reclamă la cărțile pe care le avea de vânzare, ci era cunoscut pur și simplu că are de obicei cărți de vânzare. Cunoscătorii, cadre didactice sau studenți, îl abordau pe culoarele Universității și îl întrebau „Ce ai?”, arătând cu ochii spre geantă.

Eu am procedat altfel. Mergeam pe la punctele mobile de colectare a deșeurilor de hârtie amenajate în rulote, acolo se primeau tot felul de tipărituri în vederea trimiterii la topit, acestea fiind cumpărate cu 50 de bani pe kilogram. Eu mă uitam la cărțile vechi, tipărite înainte de venirea regimului comunist și care nu mai erau reeditate, pe care oamenii le aduceau să le vândă cu 50 de bani kilogramul. Dacă vedeam ceva bun mă prefăceam că nu mă interesează, totuși dădeam de zece ori mai mult, 5 lei pe kilogram. Umblam prin cartiere selecte, Cotroceni sau Dorobanți, unde probabilitatea să găsesc ceva cărți rare era, se înțelege, mai mare. Totodată, frecventam cu regularitate și anticariatele și, deci, aveam o idee aproximativă despre prețurile cărților vechi. Seara răsfoiam achizițiile de peste zi, iar uneori dimineața plecam prin oraș cu o geantă mare cu curea pe umăr, în care erau anumite cărți la vânzare. În felul acesta, o carte celebră cum ar fi Știința logicii a lui Hegel a fost salvată de către mine de vreo trei ori de la trimiterea la topit și revândută cu câte 50 de lei bucata, inclusiv la cadre didactice din Facultatea de Filosofie. Iar Mihai Eminescu „Opere Complete”, uriașul volum în ediția îngrijită de A. C. Cuza, apărut la Iași în 1914, l-am vândut de vreo două ori cu câte 500 lei bucata, echivalentul unei cartele pentru servit trei mese pe zi la cantina studențească timp de o lună.

Eram ca un fel de anticar ambulant și neautorizat. Câștigam lunar cam un salariu de profesor de liceu și îmi permiteam să îmi țin în oraș o cameră cu chirie, e drept, la mansardă, dar în selectul cartier Cotroceni, pe str. Carol Davila la nr. 67. Aveam și o prietenă cu care serile beam vin și ascultam muzică simfonică. Într-o Notă din Dosarul meu de urmărire de la Securitate (DUI cota CNSAS I 234327), datată din 29.03.1977, chiar sunt denunțat în limbaj milițienesc de către un student de la cămin, cum că studentul Iuga „este văzut în posesia unor cărți care nu se găsesc în comerț, pe care le valorifică la suprapreț”, fapt

în sine cum nu se poate mai adevărat. Spre deosebire de Cezărică însă, eu practicam un comerț mai sistematic, abordând clientul cu rafinement oriental. Studiam mai întâi potențialul cumpărător, încercând să-i ghicesc psihologia. Îl întrebam politicos dacă nu îl interesează ceva cărți bune. Ziceam, fără să mint, că sunt student, că am nevoie de bani și că de aceea îmi vând cărțile din biblioteca personală. Apoi, când îi prezentam cartea, vorbeam despre ea ca un cunoscător și de multe ori reușeam involuntar să îl fac să simtă un anume complex de inferioritate, dacă nu ar avea și el acea carte. Prețul îl pronunțam sec, cu un ton care excludea ideea de negociere și de regulă aveam succes. Frecventam și Restaurantul Uniunii Scriitorilor de pe Calea Victoriei, unde aveam un vad comercial bun.

Într-o bună zi, la o rulotă de lângă Biserica Sf. Elefterie am găsit și am luat, între altele, două volume din perioada interbelică referitoare la Mihai Eminescu, *Naționalismul lui Eminescu*, din anul 1932, și *Mihai Eminescu, scrieri politice*, din 1931, ambele de Dimitrie Murărașu. Despre Murărașu știam ceva din liceu, îi citisem o prefață la *Poeziile* lui Eminescu. După aceea, într-una din zile m-am îndreptat cu cărțile în geantă spre sediul Uniunii Scriitorilor de pe Bulevardul Kisseleff, palatul ocupat acuma de sediul PSD. Era o zi însorită de primăvară. Din sens opus am văzut că vine un potențial client. Era un bătrân frumos în etate de vreo șaptezeci de ani, îmbrăcat decent, cu aspect leonin, părul mare și cărunt pieptănat spre spate, cu mersul drept și demn. M-am apropiat de el, l-am salutat politicos și am început să îmi spun poezia. Ofeream spre vânzare două volume vechi de Dimitrie Murărașu despre Mihai Eminescu. A zâmbit melancolic, s-a uitat la volume și m-a întrebat dacă sunt cărți bune. I-am răspuns, luându-l puțin cam de sus, că sunt chiar cărți foarte bune, că este vorba de cărți rare, care acuma nu se mai publică fiind cenzurate, că Murărașu este un autor mare care a fost persecutat politic etc. M-a întrebat din nou că, dacă sunt cărți bune, atunci de ce le vând. I-am spus că sunt student și că am nevoie de bani. Cât? Cincizeci de lei bucata, o sută pe amândouă, am cerut eu cam mult. A scos portofelul din care a luat o bancnotă de o sută și mi-a întins-o, dar mi-a dat și cărțile înapoi. Am fost surprins de gest și i-am spus că nu sunt cerșetor, ci vânzător cinstit și că nu iau banii dacă el nu ia cărțile. Mi-a întins mâna zâmbind din toată inima și mi-a zis: domnule student, dă-mi voie să mă prezint, sunt Dimitrie Murărașu. A urmat un moment de tăcere confuză din partea mea, după care am îngăimat ceva scuze și m-am uitat la ceas, era clar că voiam să o șterg. Mi-a zis pe un ton glumeț și autoritar totodată: acuma nu pleci nicăieri, acuma vii cu mine să te prezint unui prieten. Am mers la restaurantul Uniunii Scriitorilor de pe Calea Victoriei, pe drum însoțitorul meu punându-mi tot felul de întrebări despre Maramureș.

Am intrat împreună în restaurant și Murărașu s-a îndreptat direct spre o masă la care mai

Árkossy István
ulei pe pânză, 70 x 40 cm

Zidul (2019)

stăteau doi bărbați, despre unul nu-mi aduc aminte nimic, iar celălalt era un bătrân mătăhălos și chel, îmbrăcat modest, care deși nu era surd vorbea tare și gesticula, anume ca să fie auzit și de la celelalte mese din apropiere. Era Petre Țuțea. De atunci am fost acolo de mai multe ori și, dacă se nimerea să fie și Țuțea în restaurant, îmi făcea semn să vin să mă așez la masa lui și mă prezenta ca fiind „un băiat bun de la Maramureș, student la Filosofie”. Eu tăceam prudent și îl ascultam pe Țuțea, care vorbea năucitor.

După ce am ajuns profesor la Sighet, a trebuit să dau examenele de definitivare și de grade didactice la Universitatea „Babeș - Bolyai” din Cluj. Am fost și la cursuri de pregătire și așa, treptat, am ajuns să cunosc oameni de-ai locului și să mă integrez întrucâtva în lumea scriitoricească și universitară a Clujului. În același timp, intram aproape zilnic și în Catedrala Ortodoxă. M-au impresionat predicile rostite de către Episcopul vicar Justinian Chira, viitorul Episcop eparhial al Maramureșului. Aveam niște prieteni preoți, între alții consăteanul meu Gheorghe Țicală, pe atunci paroh în Turda, și de la aceștia Episcopul a auzit de mine, eram un caz mai aparte, profesor de filosofie și credincios practicant în același timp. Mi s-a transmis că sunt invitat să-i fac o vizită. L-am căutat la birou, era în anul 1981. Am discutat mult și fel de fel de lucruri, inclusiv m-a întrebat ce și cum predau. I-a plăcut în mod deosebit, atunci când i-am spus că la lecțiile mele de Etică folosesc definiții și idei din *Tratatul de Teologie Morală* scos la Sibiu în 1979 de către mitropolitul Nicolae Mladin și profesorul Ioan

Zăgrean, bineînțeles fără să menționez pentru elevi cartea la bibliografie. De atunci am rămas într-o legătură de suflet care durat peste trei decenii. Mi-a recomandat să cercetez și biblioteca Mănăstirii Rohia, unde l-am și reîntâlnit prin august 1982, înainte de Sf. Maria, când mi-a dăruit o carte cu autograf. După aceea, de câte ori mergeam pe la Cluj îl căutam negreșit.

Odată, prin toamna anului 1982, trecând pe la el la reședința din Cluj, i-am spus că am căutat o carte la Biblioteca Universității, era vorba de o scriere a lui Jacob Bohme tradusă în limba franceză prin sec. al XVII-lea, dar nu am găsit-o. Mi-a recomandat să mă duc la Mănăstirea Rohia și să-l întreb pe părintele Nicolae Steinhardt, dacă această carte se află acolo sau nu. Am mers la Rohia și astfel am ajuns să îl cunosc pe Nicolae Steinhardt. M-am prezentat și i-am spus din partea cui vin. M-a primit cu ospitalitate specific călugărească. Primul lucru care m-a întrebat, având în vedere că vin de la drum, a fost dacă nu îmi este foame, dacă nu aș vrea să mănânc ceva. Nu era ora mesei, dar părintele Steinhardt, fără mai aștepta răspunsul meu, m-a condus la trapeză. S-a dus la bucătărie și m-a servit el însuși, a adus la masă ceva mâncare de post și țuică. El nu a băut și nu a mâncat, zicea că a servit deja masa. Apoi am mers împreună în bibliotecă, o bibliotecă unde se găseau, în afară de cărțile adunate de Episcopul Justinian de-a lungul vremii, și bibliotecile personale donate Mănăstirii de către profesorul Iosif Butuc de la Cluj și de către Steinhardt însuși.

A găsit cartea pe care o căutam, o superbă ediție de la 1721, dar, când i-am zis că vreau să o împrumut pentru acasă, omul a luat foc. S-a enervat, mi-a zis că el acolo la Mănăstire adună și nu

risipește, că de fapt el nu mă cunoaște, nu știe ce fel de om sunt și cu cine ce legături mai am, dacă nu cumva duc cartea altundeva etc. Mi-a ținut o lungă tiradă, fără să mă lase și pe mine să scot un cuvânt. Când în sfârșit a făcut o pauză, i-am zis că așa a aprobat Prea Sfințitul Justinian, să împrumut cartea acasă, și că îl rog să dea un telefon Prea Sfințitului, să se convingă. S-a dat bătut, nu a pus la îndoială ce am spus eu și nici nu a dat telefon să verifice, atâta mi-a mai zis doar că pentru el cuvântul Episcopului e poruncă. Mi-a dat cartea cu îndoială în inimă, însă nu înainte de a mă pune să dau un fel de declarație în scris, din care să reiasă ce carte am primit cu împrumut și pe ce dată mă oblig să o restituți.

M-am ținut de cuvânt și, în ziua prevăzută în înscrisul de împrumut, m-am înfățișat cu cartea la părintele Steinhardt personal. M-a primit amabil, am mers din nou împreună în biblioteca Mănăstirii și mi-a propus să-mi dea și altceva de citit. Era o carte din perioada interbelică, legată cu coperti de culoare neagră, fără nume de autor sau titlu, iar în interior la fel lipsea pagina de titlu; cartea începea pur și simplu cu primele pagini, fără nici un fel de elemente de identificare, legată așa probabil ca să nu poată fi dibuită la o eventuală percheziție a Securității. M-am uitat pe text și după un minut i-am zis: „părinte, pe asta am citit-o”. Apoi, la privirea lui întrebătoare, am continuat spunând că este vorba de *Nostalgia paradisului* a lui Nichifor Crainic. Nu știu dacă acea carte mi-a oferit-o pentru a mă testa sau nu, dar din clipa aceea relațiile între noi s-au schimbat. M-a cazat într-o cameră vecină cu a lui, mi-a aprins el însuși focul în sobă (era prin octombrie), iar după ce serveam masa rămâneam la trapeză, unde purtam lungi discuții. A început

să-mi povestească foarte multe lucruri despre el, despre întâmplările și despre pușcăriile politice prin care a trecut.

Lucrurile scrise în *Jurnalul fericirii*, care s-a putut publica abia după 1990, și încă multe altele, eu am avut privilegiul de a le afla prin viu grai, din chiar gura scriitorului. A insistat să rețin că el a făcut pușcărie nu „din cauza lui Noica”, ci „pentru Noica”. Asta era cu referire la faptul că Steinhardt a fost citat inițial ca martor în procesul lui Noica, trebuia să depună o mărturie mincinoasă împotriva lui Noica și asta era tot. Steinhardt a refuzat, anchetatorii s-au infuriat, i-au schimbat calitatea din martor în aceea de inculpat, l-au condamnat și l-au băgat în pușcărie împreună cu Noica, ca să fie și altora învățătură de minte, să nu se mai pună împotriva procurorilor. Deci, nu „din cauza lui Noica”, ci „pentru Noica”. Vorbea fără resentimente despre cei care i-au făcut viața grea în pușcărie și care nu mai trăiau, combina evlavie de călugăr creștin cu felul de a fi al evreului mucalit, zicând „Da, da, a murit. Dumnezeu să îl ierte, că... are de ce!”. Spunea că, după ieșirea din pușcărie, a mai avut o tentativă de a se călugări, ar fi preferat Mănăstirea Tismana. A fost îndrumat să meargă la ierarhul locului, la Mitropolia Olteniei, la Craiova, unde pe atunci episcop vicar și exarh al mănăstirilor era P.S. Nestor Vornicescu. Acolo i s-a spus să lase o cerere și o autobiografie (așa i se zicea atunci la c.v.) și să vină peste câteva zile după răspuns. Între timp, Mitropolia a fost contactată de către Securitate (sau invers, nu mai are importanță) și a fost sfătuită să nu îl primească în mănăstire. Așa că, atunci când a revenit, Episcopul l-a luat din scurt, cu asprime: „Ce vrei, crezi că noi nu știm cine ai fost? Evreu ai fost, legionar ai fost, pușcăriaș ai fost, acum ce mai vrei? Vrei să mai fii și sfânt?” Și l-a dat afară.

Despre Constantin Noica auzisem încă din liceu, îi citisem o carte, *Rostirea filosofică românească*, din care poate atunci nu am înțeles foarte mult, dar lectura m-a impresionat profund. Apoi, în timpul studenției, bătrânul profesor de Logică Radu Stoichiță, care mă accepta în cercul lui restrâns cu care după curs mergea la cârciumă, vorbea la superlativ despre marele său prieten. Când vreunul dintre noi cei mai tineri scăpa pe gură ceva prostie, Nea Radu reacționa imediat. „Mă, îți dai seama ce ai zis? Te spun lu' Dinu! Cum care Dinu? Dinu Noica. De ce? Păi, ca să te tragă de urechi. Of, după ce o să moară și Dinu Noica, nu va mai fi cine să ne tragă de urechi!”. Așa aflam că Constantin Noica este etalonul Filosofiei, că el ar trebui să ne atragă atenția atunci când vorbim prostii și că el ar avea în mod justificat dreptul să ne tragă de urechi pe toți, inclusiv pe dascălii noștri. Câțiva ani mai târziu, am scris și publicat (în rev. *Steaua*, nr. 3/1985) un amplu comentariu despre problema „Începutului” în Ontologia lui Constantin Noica. Filosoful a citit textul, i-a plăcut și mi-a trimis vorbă prin Vasile Latiș să îl caut la Păltiniș. Așa am început să îl frecventez la Păltiniș. Pe atunci Noica avea 76-77 de ani și zicea că nu mai are mult de trăit (a mai trăit doi ani). Lucra febril la *Scrisorile de Logică*, cu care își considera sistemul ca fiind încheiat, și nu mai primea aproape pe nimeni, numai pe câțiva apropiați. Pe mine m-a primit pentru simplul fapt că el m-a chemat. Spunea că Liiceanu, publicând *Jurnalul de la Păltiniș*, i-a făcut un bine, o mare notorietate, dar totodată i-a făcut și mult rău. Nu mai are liniște, îl caută în continuu tot felul de oameni care nu au nici o legătură nici cu el

Árkossy István

Savonarola (2019), ulei pe pânză, 100 x 100 cm

și nici cu Filosofia, ci vin până la Păltiniș numai așa, ca să îi ceară tot felul de recomandări, sau pur și simplu ca să îl vadă, să se uite la el ca la urs sau la altă ciudățenie. Or, el nu mai are prea mult timp la dispoziție. Se aștepta să trăiască cel mult șaptezeci de ani, iar după ce a împlinit șaptezeci, trăiește ca și cum ar fi un fel de șaptezeci continuu. Dacă Dumnezeu i-ar fi dat să trăiască numai cât lui Lucian Blaga (șazececi și șase de ani), atunci nu ar mai fi apucat să își scrie și *Logica*, deci nu și-ar fi încheiat sistemul filosofic. Dar Etica? l-am întrebat eu. Etica nu este o componentă obligatorie a sistemului, nu există ca un ceva de sine stătător, ci însoțește ceva, afirmarea, fapta, sfințenia.

Când am ajuns prima dată la Păltiniș, m-am dus mai întâi să mă cazez la un hotel nou, mare, construit în stilul blocurilor comuniste, și abia după aceea urma să îl caut pe Noica. „Nu avem camere”. Am întrebat-o pe recepționeră dacă nu știe altundeva vreo posibilitate de cazare. S-a uitat lung la mine, nu prea arătam ca un turist obișnuit, nu am venit nici cu mașina și nici nu aveam bagaj mare, așa că m-a întrebat direct, militienește: „Cu ce probleme prin stațiune?” l-am spus cu țâfnă că sunt așteptat la filosoful Constantin Noica. „Mergeți la domnul Noica, dacă dânsul spune să vă cazez, atunci vă cazez” și mi-a explicat cum ajung la vila în cauză. Am bătut la ușa veche de lemn și am intrat cu emoție. Filosoful avea o expresie a feței inteligentă și spiritualizată, după care l-ai fi putut distinge cu ușurință dintr-o mulțime de oameni. Era îmbrăcat ca de oraș, cu gulerul cămășii peste pulover, costum, iar peste costum (era o primăvară rece) purta un halat de casă obișnuit. Nu stătea la masa de scris ci pe pat, având pe genunchi un placaj mare, lustruit, pe care erau așezate foile pentru scris. M-am prezentat, s-a

ridicat, mi-a întins mâna și m-a poftit să iau loc pe unul dintre scaunele din jurul mesei. Am început cu problema cazării. A zâmbit și mi-a zis: „du-te la recepție și spune-i că am zis eu să-ți dea o cameră”. De data asta recepționera era mai amabilă, aveam deja cheia camerei pe tejghea și m-a lămurit: „știți, într-adevăr nu avem camere, dar ținem tot timpul rezervate 2-3 camere pentru musafirii lui domnu' Noica, așa e înțelegerea”.

Programul zilei era simplu. Dimineța nu trebuia să fie deranjat, atunci citea și scria. Masa de prânz o luam împreună la restaurantul hotelului. Uneori bea un cinzeci de vodcă înainte de masă și un pahar de vin după, niciodată mai mult. Pălinca pe care i-o aduceam din Maramureș o mirosea, o gusta și apoi o pune bine. Nu l-am văzut niciodată servind pe cineva din ea. După masă nu se culca, ci mă invita la plimbare, un traseu fix până în afara stațiunii, 1 km și jumătate, parcurs în timp de patruzeci de minute. Regula era ca în cursul plimbării să vorbesc numai eu, Noica tăcea și respira ritmic, un fel de yoga, iar eu îndrugam vrute și nevrute. Îmi mai pune din când în când câte o întrebare scurtă, ca la un examen, vrând clar să vadă ce am în cap. Traseul se termina la marginea pădurii, acolo unde era culcat în iarbă un trunchi vechi de stejar putrezit, pe care Noica mi l-a arătat și mi-a spus că pe acela a stat tânărul Cioran, atunci când și-a scris „Schimbarea la față”. După plimbare, înapoi în cameră, unde timp de un sfert de ceas făcea o analiză exigentă a celor spuse de mine. Nu era un dialog, nu îl întrerupeam niciodată și nici nu aveam cum. Vorbea numai el, avea o călcare continuă a gândului și o exprimare a ideilor fluentă, într-o apodictică tăioasă și severă, care nu admitea replică.

După masa de seară eram invitați (toți musafirii lui, câți eram, trei-patru) la un pahar de vin, avea un vin bun adus din Teleormanul natal de către Romi Brâncoveanu, viitorul decan al Facultății de Filosofie a Universității din București. Mai era acolo de obicei și o doamnă din București, Suzana Holan, fizician renumit pe plan internațional, vorbitoare nativă de limba germană. Noica ne citea din cele scrise de el în cursul dimineții, o lectură care dura între o jumătate de oră și o oră. Apoi discuțiile. Noi, timizi de obicei în fața lui, prindeam curaj după primul pahar de vin și îndrăzneam să zicem câte ceva. Noica nota din când în când ceva criptic, erau probabil idei care îi venau atunci și care urmau să fie dezvoltate și inserate în varianta definitivă a textului. Seara se încheia în jurul orei 10.00, când Noica expunea cam timp de un sfert de oră câte o idee care îi venea spontan. Atunci în camera sărăcăcioasă, cu mobile vechi, se făcea o liniște atemporală, de dincolo de lume.

Odată, când eram între patru ochi, Noica mi-a cerut: „Ei bine, acumă dă-mi cartea!”. „Care carte?” am întrebat surprins. „Păi cum, nu ai venit la mine cu o carte de-a dumitale în manuscris, ca să îmi ceri să îți scriu Prefața? Dumneata ai scris despre o carte de-a mea, acumă vreau să scriu și eu despre o carte de-a dumitale”. Într-adevăr, pe atunci o prefață la o carte sau un referat la un doctorat scris de Constantin Noica însemnau enorm, erai automat văzut altfel în lumea academică și scriitoricească, îți asigurau un avantaj important în promovare și în carieră în general. Văzând că nu am la mine manuscrisul unei cărți a respirat ușurat, ca omul care era scutit de o pierdere de timp, apoi mi-a zis ca va face, totuși, altceva pentru mine. Mi-a dat cartea sa *Devenirea întru ființă* (vol. I și II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981), pe care mi-a scris o dedicație cu următorul conținut: „Lui Nicolae Iuga, în nădejdea și încredințarea că-și va obține devenirea întru ființa culturii, din partea lui Constantin Noica, Apr. 1986, Păltiniș”.

Apoi mi-a mai zis să nu mă grăbesc să debutez editorial, să mai aștept. „Până când?” nu m-am putut abține. „Până la patruzeci și patru de ani”, mi-a răspuns imediat, ca și cum s-ar fi gândit deja la asta. „Să știi că până la patruzeci și patru de ani în Filosofie porți pantaloni scurți”. Din nou nu m-am putut abține și am devenit ușor impertinent, i-am zis că el, Noica, a avut publicate câteva cărți înainte de vârsta de patruzeci și patru de ani. Mi-a răspuns cu delicatețe și eleganță, să nu compar epoca în care a trăit el în tinerețe cu epoca în care îmi trăiesc eu tinerețea, în loc să-mi fi spus mai direct să nu mă compar eu cu el. Mi-a mai spus că, având în vedere ceea ce am eu în cap, el mi-ar recomanda să învăț bine greaca veche și să mă ocup de filosofia patristică. Nu l-am ascultat, pentru că a venit „revoluția”, a apărut presa liberă și am intrat și eu ca mulți alții din generația mea în balamucul presei. Dintr-o nevinovată naivitate, mi-am făcut și eu iluzia că, făcând o presă curajoasă, voi contribui la asanarea morală a societății. Din multele sfaturi pe care mi le-a mai dat acest geniu al Filosofiei pe care am avut privilegiul să îl cunosc, pe unul singur l-am respectat cu sfințenie, inclusiv pentru faptul că a fost mai ușor de urmat: am publicat cărți numai după vârsta de patruzeci și patru de ani.

Ultima dată când ne-am despărțit, Constantin Noica m-a mângâiat pe creștet. Am simțit gestul ca pe o binecuvântare dată de către un pontif, cu harul pe care acesta îl avea primit de la Dumnezeu Filosofiei.

Árkossy István

Inchiziția (2019), ulei pe pânză, 100 x 100 cm

Eugen Barbu – ultimul interviu literar

„Tot ceea ce am scris este polemic”

Eugen Barbu

Eugen Barbu

Fotografie de Ioan Năgrea

Viorel Dinescu: *La ce lucrați în prezent? Ce cărți noi propuneți spre editare și unde anume?*

Eugen Barbu: Sunt angajat la o recuperare a cărților mele mai vechi. Pe biroul meu de lucru se află două romane terminate, netipărite, care cred că au și barbă la ora asta. E vorba de *Ianus* care are vreo 40 de ani vechime. N-am putut să-l public pentru că este un roman scandalos, adică un roman într-un limbaj de bitnici, o carte obraznică ce nu putea fi publicată în vremea lui Ceaușescu. Și-atuncea am încuiat-o și-am zis: domnule, nu cere de mâncare, gata. *Ianus*, deci, e una din cărți și *O lume de câștigat*, care este un roman foarte bătaios cu multe adevăruri care nu se puteau spune. Puteam să-l dau să apară de mult timp, dar m-am angajat față de mine să nu trișez, mai ales că eram sătul de comenzile editurilor. Îl voi rescrie, are 600 de pagini, e ușor de citit, scris pe două structuri, adică așa cum i-am păcălit eu pe editori, atunci, dar în același timp mă felicit pentru că nu am dat varianta aia pentru că nu știam cât ține comunismul, ăsta e longeviv, ține de la '914 și-acuma trebuie să dregem busuiocul și asta-mi ia timp. Mai încolo, vedem ce s-o mai întâmpla.

V.D.: *În ce publicații cititorii pot găsi semnătura Dvs. și cum se acomodează cunoscutul Dvs. spirit polemic cu confruntarea necruțătoare pe care o întâlnim în ziare și chiar în revistele literare? Credeți că în polemică toate armele sunt permise?*

E.B.: Sunt un vechi polemist, toată lumea o știe. Polemica este o scrimă care se face cu eleganță, cu un punct ochit. După cum știi scrima se face ca un joc de ping-pong, adică nu-ți omori adversarul, îl atingi, se strigă „atins” și gata. Polemica este un roman al generației mele pe care am trăit-o în niște timpuri foarte sălbatice ca să le zic așa, aceste pagini mi-ar fi adus chiar pușcăria. Am trăit

timpuri ipocrite în care cultul personalității ne-a obligat pe toți să punem coroane de flori la șefii noștri politici, care erau niște analfabeți pe lângă altele, dar Dumnezeu a vrut să mai moară din ăștia, noi să mai trăim și să ajungem cu bine la un alt stil de a scrie. A fost un adevărat atentat la adresa culturii și mai ales al literaturii pe care am putut să o punem pe piață și să ne facem ipocriți, să ne schinguiim pe noi înșine. Nu mai vorbesc de umilirile la care eram supuși, literatura devenise un fel de servitoare a tovarășilor care doreau probabil să facem ca lăutari la nuntă unde ăl mare zicea: „dar joacă-o și pe aia „Sârba popilor”; „fă-mă un dans” – zicea nășica. Și urmau pupăturile, lăutarii, chiote, țambal, adică o țigănie ca-n Cuțarida mea pe care am descris-o cu atâta plăcere. Ce să-ți mai spun, la ora asta semnez la *România Mare* unde sunt și director, la ziarul *Națiunea* al lui Drăgan și la *Sport-star*, gazetă pentru sportivi.

V.D.: *Care este, după dumneavoastră, raportul valoric dintre artefarctul polemic și literatura propriu-zisă? Poate exista o concurență între ele la public?*

Eugen Babu: Domnule, dacă fac socoteala, tot ceea ce am scris este polemic, nu mă pot dezice de chestiunea asta și a doua chestiune scriitoricească pe care o stimez este plăcerea de a scrie într-un fel special apropiindu-mă de marii scriitori pe care i-am frecventat de-a lungul anilor și de la care am învățat foarte mult. Ai să citești romanul *Ianus* și te vei convinge încă o dată că sunt polemic. Și apoi, mai există și o literatură de sertar care va fi scoasă curând în librării.

V.D.: *Dacă ne aflăm într-un moment de colaps al culturii și, dacă da, din ce cauză, și cum se poate reveni la normal?*

E.B.: Timpul este, de fapt, irepetabil, adică greu de recompus, totdeauna sunt în literatură, ca în orice trăire, niște felii de timp care au caracteristicile respective, au marca lor, durează numai cine are posibilitatea de a se plia la timpul pe care-l trăiește, dar după asta trebuie să fie și puțină măiestrie, în afara acesteia, acest timp nu folosește la nimic, adică se pierde în memorie. Trebuie să fie un timp regăsit la modul nu așa al amintirilor băbești precum baba Aglaia din *Groapa* care povestește ce-i dă prin cap pisicilor care o înconjoară, în același timp trăgând din fuior. Nu citesc romane polițiste, doar așa două-trei capitole luate la întâmplare și asta pentru a vedea ce este acolo. Cred în generația care va veni și va face niște mutații în literatură, iar momentul de colaps, de care vorbeai, a fost creat de niște condiții peste care trec acum. Se poate reveni la normal, scriind numai o literatură serioasă și prin care lumea să te ia în serios de la un cap la altul. Marea literatură, amintește-ți că am discutat de atâtea ori, e-n Proust, Faulkner, Hemingway, Marquez. Generația care va face niște mutații în literatură va ține probabil seama și de acești mari scriitori pe care i-am numit mai înainte.

V.D.: *În ce măsură activitatea Dvs., de parlamentar și de om politic, vă influențează sau vă stânjenește munca de creație?*

E.B.: Ha! Dragul meu, am nimerit în politică din cauza literaturii. Noi suntem câțiva literați care trebuie să facem și politică. Nu știu dacă ai văzut vreodată sau ai asistat la un spectacol în care 400 de oameni stau de dimineața până seara certându-se pe niște paragrafe de lege. Zice președintele Senatului: „dar noi astăzi ce citim?”. Păi să citim articolul 214 din nu știu care chestiune. Și atunci începe cearta pentru o virgulă, care chipurile ar putea incomoda înțelesul unui paragraf. Parlamentarismul nu este literatură. Deocamdată nici nu mă influențează și nici nu mă stânjenește în munca de literatură activitatea mea de parlamentar. Ceea ce ți-aș putea preciza este faptul că este o experiență în plus pe lângă aceea de literat.

V.D.: *Vă satisface panorama cinematografului românesc contemporan? De ce da sau de ce nu? Ce s-a câștigat sau ce s-a pierdut în ultimii trei ani?*

E.B.: În ultimii trei ani s-a pierdut mult. Cinematografia e la pământ pentru că nu are sponsori, așa cum se zice acum. Înainte mai exista statul care se ocupa de acest sector, dar acum, Dumnezeu cu mila. Un film costă foarte mult, și de unde să scoți milioane?! Se cer, deci, mulți bani, e multă impostură. Numai o minune poate să nască o generație care să fie serioasă și care să ia în serios cinematografia. Statul îl știm cât e de păduchios la ora asta, nu îndrăznește nici unul să ceară, suntem lăsați în pielea goală și poate numai Dumnezeu drăguțul să ne ajute să ieșim la mal...

V.D.: *Considerați că publicul cititor se orientează astăzi mai mult spre o literatură de margine (polițistă, porno, memorii etc.) fiindcă nu-l mai satisface poezia sau proza de calitate? Cum se explică această schimbare la față, dacă ea există cu adevărat?*

E.B.: Tot ce mi-ai spus este perfect adevărat. Într-adevăr, romanul polițist, romanele triviale, pornografice se cumpără pentru că oamenii, ce să facă, au terminat *Biblia* și mai departe...

E drept, mai citesc și *Biblia*, dar asta când îi apucă un junghi, le taie tranvaiul un picior. Literatura are un viitor negru. Și artele, în general. Parcă pictura are o șansă pentru că omul pregătit, nepregătit, se uită, vede, dacă-i place un nud și așa cum îl înțelege el, îl și cumpără, dacă vede o pictură surrealistă o ia la fugă că nu înțelege și mai și înjură prin salon stricând plăcerea doamnelor... Nu văd pentru artiști un viitor strălucit. Toată lumea aleargă după bani, toți ajung bancheri, toți au buticuri, toți înșală pe alții și alții pe ei și cel de sus știe unde-o să ajungem. Schimbarea la față, de care vorbeai, se explică în această tendință de înavuțire peste noapte. Ea există, desigur.

V.D.: *Credeți că imaginile decoltate dintr-un film sau personajele licențioase dintr-o operă sunt necesare pentru a vinde cartea? Dacă nu, care este rolul lor?*

E.B.: Domnule, există o licențiozitate care poate fi viabilă, adică cu talent mai întâi. Dacă îl iei pe Petru Belu, ăluia n-ai ce-i face, dar sunt cărți extraordinare care pot fi socotite triviale de către proști. Există o pornografie parfumată și fără stridențe, nu grobiană. Și-apoi, nu putem exclude din rândul artelor și această literatură pornografică, numai că ea trebuie făcută cu mult bun simț, subtilitate și talent. Exemple sunt nenumărate. Iar imaginile decoltate dintr-un film duc acolo unde duc, uneori chiar nicăieri.

V.D.: *Dacă vi s-ar ivi prilejul, ce fel de publicitate ați dori să conduceți efectiv?*

E.B.: Efectiv? Păi nu-mi ajunge una? Nici nu știu cum o conduc pentru că o face altul, Vadim, care e un foarte talentat ziarist, un bun poet. În el am descoperit un om mare care a citit foarte mult și bine, un om care cunoaște engleza, franceza dacă bag seama, el este un scriitor modern al vremurilor noastre. Are niște năvăliri verbale uluitoare, el va fi un mare politician. Îl mai țin și eu din scurt, mai trag de hățuri pentru că e prea pățimaș, dar așa cum e mobilat e unul din cei mai interesanți oameni și de cultură, și politici la ora asta.

V.D.: *Considerați că o propagandă bine orchestrată poate impune prin presă opere de o calitate îndoielnică?*

E.B.: Domnule, pentru calitatea îndoielnică o citesc cei care gustă chestiunea asta, dar un om care are nas, atunci când a pășit într-o librărie știe ce să aleagă, ce carte să-și ia sub braț. Cărțile imbecile le aleg numai imbecilii, adică acei oameni care nu au cultură, dar chestiunea asta se știe și văd că o mai repet și eu! Și mai e o chestiune: una e să scrii cu cap pentru soldații care sunt de gardă noaptea și alta e să scrii pentru cei care citesc în tramvaie ziarele sportive. Fiecare scriitor își alege cititorul. Deci, datoria noastră e de a ne alege cititorul. Dacă o carte este bună, desigur și cel care o va cumpăra are calitățile lui, dacă nu...

Dialog realizat de
Viorel Dinescu

București, februarie 1991

Importanta aniversare a „Omului iubit de Dumnezeu”

†ANDREI

Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului și
Mitropolitul Clujului, Maramureșului și Sălajului

Preafericitul Părinte Patriarh Daniel împlinește 70 de ani. Toți fiii Bisericii Ortodoxe Române, Îl rugăm pe Dumnezeu să-i dăruiască încă mulți ani și sănătate cu excepționale rezultate, ca și până acum, atât pe tărâm spiritual, cât și material.

Și cum cuvintele noastre de urare neavând suficientă putere de subliniere a harismelor pe care i le-a dăruit Dumnezeu, ne folosim de cuvintele revelate. Sfântul Prooroc Daniel, ocrotitorul Preafericirii Sale, ne spune că Sfântul Arhanghel Gavriil i s-a adresat proorocului cu cuvintele: „Când tu ai început să te rogi, poruncă mi-a fost dată, și eu am venit ca să-ți vestesc, căci tu ești om iubit de Dumnezeu” (Daniel 9, 23).

Cântarea Mineiului zice: „Ca pe o stea prealuminată și ca pe un luceafăr preamare te cinștim pe tine, bărbatul doririlor, cel ce ai strălucit limpede cu strălucirile faptelor bune și luminezi sufletele și trupurile credincioșilor, și strigăm către tine: proorocule Daniel, roagă pe Mântuitorul să măntuiască pe cei ce te laudă pe tine cu dreaptă credință”.

Numele acestui „bărbat al doririlor” se tâlcuiește cu „Dumnezeu este judecătorul meu” sau cu „Dumnezeu mi-a făcut dreptate”. În mod justificat este supranumit „prcfetul majestății divine”.

În viața și activitatea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel sunt prezente multe din virtuțile Proorocului Daniel, prooroc puternic în vremuri grele. Preafericirea Sa este Patriarh puternic pentru vremuri dificile. Și n-am fi sinceri dacă n-am recunoaște că vremurile pe care le trăim sunt dificile. Sunt dificile pentru că a venit peste lume această pandemie care, pe lângă faptul că încearcă sănătatea multor oameni, a adus și o situație economică precară. Iar viața spirituală are slăbiciunile ei. În atmosfera de secularizare sunt tot mai dese atitudinile potrivnice Bisericii. Or,

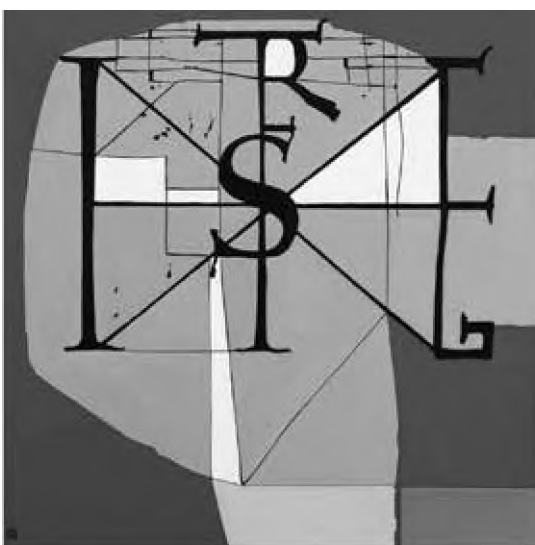
capul Bisericii noastre este Preafericirea Sa și, la vârf, în ultimă instanță, se simt cel mai tare toate răutățile.

Sfântul Apostol Pavel, referindu-se la aceste vremuri, zicea: „În zilele din urmă, vor veni vremuri grele; că vor fi oamenii iubitori de sine; iubitori de arginți, lăudăroși, hulitori, neascultători de părinți, nemulțumitori, fără cucernicie” (2 Timotei 3, 1-2). Avva Pamvo, referindu-se și el profetic la aceste vremuri, zicea: „În asifel de vremuri se va răci dragostea multora și va fi mult necaz... va intra încă și în norod necredință, desfrânare, urâciune, vrajbă, zavistie, întărâtări, furțișaguri și beție”. Iar aceste vremuri trebuiesc înfruntate și învinse.

Purtătorul de steag în această luptă este Preafericitul Părinte Daniel, „Patriarh puternic pentru vremuri dificile”. Iar unul din bastioanele importante pe care le-a ridicat în calea valului vremelnice ce ne-ar putea îneca este „Catedrala Națională, Catedrala Mântuirii Neamului. Această „ctitorie pentru veșnicie” am avut bucuria de a o vedea târnosită în anul jubiliar 2018.

Spiritul în care acționează și se roagă Preafericirea Sa este cel ce l-a animat pe Miron Cristea, primul Patriarh al României, care, acum 103 ani, la 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia se ruga așa: „Doamne, Dumnezeul nostru, Tu ești Părintele nostru, Tu ai văzut strămtorarea părinților noștri și ai auzit strigarea lor, căci se făcuseră ei ca floare în brumă și plecat spre pulbere era sufletul lor și trupul lor lipsit de pământ”.

Cu toată deschiderea Sa înspre lume, înspre valorile europene și ecumenism, Patriarhul nostru rămâne înrădăcinat în Tradiția înaintașilor săi. Crede și mărturisește, așa cum au crezut și au mărturisit moșii și strămoșii noștri, cum a crezut și mărturisit nașul de călugărie al Preafericirii Sale, Părintele Cleopa Ilie.

Árkossy István

Sfântul Ștefan II (2019), ulei pe pânză, 2x 40 x 40 cm

Preafericirea Sa, Patriarhul nostru, este „figura impunătoare, înțeleaptă, fermă, așezată, limpede în gând, ușor prcfetică, afabilă, legată de neamul său cu pecetea și rostul credinței, bun până la eminent, teolog, umanist desăvârșit, în stare să renunțe la privilegiul voluntarismului, iluziei și libertății exterioare, ordonându-și întreaga viață în așa fel încât în lumea pe care o slujește, să nu rămână greșeli care să nu mai poată fi îndreptate”⁴.

Cu nostalgie îmi aduc aminte că l-am întâlnit prima dată într-o zi frumoasă de toamnă, pe când era consilier patriarhal. Cu multă bunăvoință și ospitalitate m-a primit în reședința Sa de la Mănăstirea Antim, dându-mi sfaturi inteligente, într-un moment mai dificil de pe calea vieții. Mântuitorul Hristos ne-a chemat la slujirea arhierescă în aceeași primăvară timpurie a anului 1990, iar în luna iulie a aceluiași an, Preafericirea Sa era ales Mitropolit al Moldovei și Bucovinei, iar eu Episcop al Alba-Iuliei.

A fost ales Patriarh într-o zi blândă de toamnă, pe 12 septembrie 2007. Ca nou Patriarh a declarat că va continua lucrarea adormitului întru fericire, Patriarhul Teoctist, lucru pe care l-a făcut cu vârf și îndesat. Sunt multe realizările Preafericirii Sale și, cum am mai spus, între ele strălucește Catedrala Națională. În articolul pe care-l scriam atunci, subliniam faptul că Patriarhul nostru este „deschis înspre lume și înrădăcinat în tradiție”.

Iar în ce privește lupta cu provocările contemporaneității secularizate și materialiste, Patriarhul este purtătorul de steag al păstrării credinței, tradiției ortodoxe și a valorilor naționale. Pe Patriarh îl întristează și îl doare tot ceea ce-L poate întrista și durea pe Mântuitorul, pentru că mult este păcatul și suferința din lume.

Patriarhii, spune Nichita Stîlțatul, au pe pământ o slujire asemănătoare cu a cetui îngerești a Tronurilor, devenind purtători de Dumezeu în demnitatea lor, apropiați de Apostoli⁵. Sub inspirația Duhului Sfânt, atunci când învață, se arată dimpreună slujitor cu Dumnezeu. Și când se mută în eternitate, se odihnesc întru slavă, dimpreună cu Tronurile cerești, pentru că în ierarhia pământescă le-au ținut locul.

Sfântul Siluan Athonitul spune că „Episcopilor li s-a dat un mare har al Sfântului Duh. Ei sunt așezați mai sus decât toți: ca vulturii ei se ridică în înălțimi și de acolo văd întinzându-se depărtări nefârșite. Prin cunoașterea lui Dumnezeu pasc ei turma lui Hristos. Duhul Sfânt a așezat în Biserică episcopi ca să pască turma lui Hristos” (Fapte 20, 28). Dacă credincioșii și-ar aduce aminte de aceasta, ei i-ar iubi pe păstorii lor cu o mare iubire și s-ar bucura din toată inima lor la vederea unuia dintre ei”⁶.

În România, cel așezat mai sus decât toți, privind cu agerime de „vultur duhovnicesc” modul în care se desfășoară viața spirituală a poporului român, este Patriarhul Daniel. În zbuclumatele vremuri când se încearcă reșezarea lucrurilor pe un fâgaș normal, atitudinea Preafericirii Sale ne este de mare folos. Fie că a fost vorba de apărarea orei de religie în școli sau de Legea Cultelor, de recuperarea proprietăților bisericești, de salarizarea clerului, de militarea pentru familia tradițională, vocea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel a fost una puternică.

Preafericirea Sa ne arată și calea de ieșire din criza spirituală profundă în care se află civilizația contemporană: apropierea de Dumnezeu. Situația în care a ajuns lumea e „din cauza crizei spirituale prcfunde a civilizației contemporane, mai ales europene și nord-americane, în care descreștinarea

Arkossy István

Sfântul Ștefan I (2019), ulei pe pânză, 100 x 100 cm

și secularizarea devin o notă dominantă a vieții umane individuale și sociale”⁷.

Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a fost o voce auzită și-n Sfântul și Marele Sinod de la Creta, care s-a desfășurat între 16-26 iunie 2016. Misiunea Bisericii Ortodoxe în lumea contemporană e din ce în ce mai confruntată cu manifestările secularismului. Preafericirea Sa este cel care ține steagul sus în această confruntare.

Nu numai la Creta, ci și-n alte foruri și organisme bisericești, naționale și internaționale. Părintele Patriarh are poziția corectă pe care i-o face credibilă și faptul că e un mare teolog. Iar un fapt, mai rar întâlnit, e acela că marele teolog este dublat și de un bun gospodar al Bisericii. E greu de făcut o retrospectivă a ctitorii realizate, dar una dintre ele îl înveșnicește: Catedrala Națională sau Catedrala Mântuirii Neamului. Ziua de 25 noiembrie 2018, când această „ctitorie pentru veșnicie” a fost târnosită, rămâne încrustată în istoria noastră națională.

Nu putem uita nici implicarea Preafericirii Sale în slujirea celor săraci, cărora pe lângă pâinea cea de toate zilele, le oferă și pâinea vieții. „Filantropia creștină, zice Preafericirea Sa, nu se mărginește doar la a dărui săracilor și bolnavilor cele de trebuință trupului, ci este izvorâtă din credința însoțită de rugăciune, și are ca scop nu numai sănătatea trupului, ci și mântuirea sufletului celui pe care Biserica îl sprijină în lupta sa cu sărăcia, suferința sau boala”⁸.

Toate preocupările noastre însă au ca țintă mântuirea. De aceea, Părintele Patriarh ne spune că „Împlinirea vieții umane se realizează în comuniunea veșnică cu Dumnezeu, prin participarea la bogăția înfinită a vieții dumnezeiești”⁹. Realizăm cât de puternice sunt în

acel sens cuvintele Mântuitorului: „Ce-i va folosi omului dacă va câștiga lumea întreagă, iar sufletul său îl va pierde? Sau ce va da omul în schimb pentru sufletul său?” (Matei 16, 26).

La acest popas aniversar, în grai liturgic ne adresăm Tatălui Celui ceresc și-I zicem: „Întâi pomenește, Doamne, pe Preafericitul Părintele nostru Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, pe care-l dăruiește sufletelor Tale Bisericii în pace, întreg, cinstit, sănătos, îndelungat în zile, drept învățând cuvântul adevărului Tău”¹⁰.

Note

- 1 Mineiul pe Decembrie, E.I.M.B.O.R., București, 2005, p. 252.
- 2 Pateric, Alba-Iulia, 1990, p. 193.
- 3 Ilie Șandru, Patriarhul Miron Cristea, Editura „Petru Maior”, Târgu-Mureș, 1998, p.118.
- 4 Iosif Zoica, Patriarhul, în „Îndrumătorul Pastoral”, Reîntregirea, Vol. XXII, 2008, p. 12.
- 5 Nicetas Stethatos, *Cpuscules et lettres*, Sources chrétiennes, Vol. 81, Paris, p. 293.
- 6 Cuviosul Siluan Athonitul, *Între iadul deznădejdiei și iadul smereniei*, Editura Deisis, Alba Iulia, 1994, p. 105.
- 7 † Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Foamea și setea după Dumnezeu*, Editura Basilica, București, 2008, p. 11.
- 8 † Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Faptele Iubirii Milostive*, Editura Basilica, București, 2015, p. 6.
- 9 † Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Știința Mântuirii*, Editura Basilica, București, 2014, p. 5.
- 10 Litughier, E.I.B.M.B.O.R., București, 2012, p. 180.

Cel mai mare filopolonez român, Nicolae Iorga, uitat definitiv în Polonia

Nicolae Mareș

La 27 noiembrie 2015 s-au împlinit 75 de ani de când istoricul neamului românesc, Nicolae Iorga, cutia de rezonanță a românității, a fost ucis mișelește de un grup de legionari, mai recent, unii spun că chiar de Carol al II-lea, în pădurea de lângă Strejnic, nu departe de Ploiești și de Vălenii de Munte, unde își avea reședința și tipărea Neamul Românesc. Este îndeobște cunoscut că în orașelul de pe Valea Teleajenului, începând din 1908, Iorga a organizat cursurile Universității de vară pentru românii de pretutindeni, continuate și în zilele noastre.

Încă din fragedă tinerețe, Nicolae Iorga a cunoscut istoria zbuțuită a poporului polonez. A învățat ce înseamnă Polonia direct de la un emigrant polonez, care de teama ohranei țariste își părăsise țara după insurecția de la 1863, stabilindu-se în România, la Botoșani. Îl chema Tokarski și a fost profesor de istorie, franceză și latină al copilandrului Nicolae Iorga.

Istoricul de factură europeană a fost marcat întreaga viață de primul său dascăl, de polonezul patriot amintit mai sus: un om onest și devotat profesiei sale. Prin anii '30, cărturarul și istoricul neamului a povestit cu mare căldură, în limba polonă, într-un eseu al său, de „acel om, care a trăit zeci de ani în societatea noastră, răspândind darurile cunoștințelor și bunătății sale, acestea păstrându-se neșterse în inimile cătorva generații”. Iorga a lăsat însemnări memorabile și despre alți polonezi, despre graficianul Piekarski, despre Sienkiewicz, despre pictorul Smigelski, despre Jozef Pilsudski etc. – aceasta în presă și în volumul de referință *Oameni cari au fost*. Polonezii n-au scris despre compatriotul lor cu sincera cordialitate cu care a făcut-o Iorga.¹

Rola Piekarski – alăturat blazonul lui

Încercând să aflu despre episodul dascălului de istorie al lui Iorga am făcut un sondaj printre istorici de vază, ca să constat că nimeni, absolut nimeni nu mai știe nimic despre întâmplarea juvenilă care l-a marcat toată viața.

De un secol nici o instituție poloneză nu-l mai omagiază pe Iorga

Nici cei mai de seamă istorici din cele două țări, nici instituții fanion nu mai conștientizează acest lucru atât de important pentru formarea lui Iorga, pentru ceea ce a însemnat marele cărturar și om de stat în relațiile bilaterale.

E trist să constatăm că timp de un secol nici o instituție din Republica Polonă nu l-a mai omagiat pe Iorga, așa cum s-ar cuveni. Cred că vălenarul, care a scris mii de pagini despre Istoria Poloniei și despre polonezi se întoarce în mormânt. Aceasta este recunoștința la unele popoare.

Mai mult, întreaga sa familie Iorga s-a simțit puternic atașată de polonezi, de vreme ce istoricul amintește și de alte episoade, de un anume Greczynski și Dobrowolski, ale căror nume mama i le spusese, arătându-i și fotografiile acestora, inserate într-un album păstrat cu pietate într-un cuțar vechi, iar tatăl său era tratat de un medic vistulan.

N-a uitat, demnitarul de seamă al țării, în rang de prim-ministru, care devenise între timp Iorga, de dulciurile din copilărie văzute în cofetăriile poloneze. „Îmi amintesc perfect că erau două asemenea localuri, iar pe proprietarul lor îl chema Wojtynowicz. Aș mai adăuga, la cele de mai sus, că mama mea a crescut la Iași în pensionul condus de sora Wiwicka; una din rudele ei a terminat

Marele istoric în tinerețe

școala la Lemberg /Lwow/, iar verișoarele acesteia au păstrat relații apropiate cu doamna Majewska, învățătoarea”.

Nicolae Iorga împreună cu viitorul ministru de externe Take Ionescu au fost printre primii demnitari români care au amintit în Parlamentul României, spre sfârșitul lui decembrie 1915, în timpul dezbaterilor în jurul primului mesaj al Tronului, adresat națiunii de Regele Ferdinand, că în viitor Polonia trebuie să renască în fruntariile ei istorice, deoarece „o țară care a dat lumii pe Chopin nu poate lipsi de pe harta lumii”.

La Varșovia, unde întronat ca rege era țarul Nicolae, era interzis a se aminti despre așa ceva, Siberia era încă aproape și nicăieri în lume, la un asemenea nivel, nu se emiteau păreri atât de articulate.

Azi și autoritățile românești, și cele poloneze sunt surde. Nu știu, n-au auzit de așa ceva. Poate trâmbițatul Centenar le va trezi!

Steagul polon, cel păzit cu sfințenie în România, proslăvit de Iorga, atunci când Polonia era ștearsă de pe hartă

Urbi et orbi (re)amintesc că în 1917 istoricul și publicistul Iorga avea să scrie în *Neamul Românesc* unul din cele mai frumoase imnuri la adresa steagului polonez și a bărbăției poloneze în luptele ce se duceau: „La Galați s-a ridicat steagul polon, scrie Iorga, al vulturului alb care a biruit de atâtea ori crucea de pradă a Teutonilor și a păzit Răsăritul întreg – și cel rusesc, și cel românesc – de cucerirea germană. El a fâlfâit mândru și liber, aclamat cu entuziasm de nobilii soldați în arme cu ochii plini de lacrimi la vedenia țării lor ieșite din mormânt. Și a găsit de la început un tovarăș în steagul României, care și el a s-a zbatut și zbate încă pe atâtea câmpuri de mucenicie ale poporului înfățișat de dânsul. Unul lângă altul în frățescă apropiere, ele ne-au anunțat nouă o garanție de viitor pentru poporul nostru chinuit și sacrificat: un vecin de care ne leagă atâtea tradiții mai vechi, pe lângă elemente esențiale în sufletul însuși al acestor două națiuni, de o gingașă simțire, de o pornire devotată către ideal, de un adânc despreț față de sila copleșitoare a materiei brute.

Acest steag polon noi îl cunoaștem. El a fost multă vreme ascuns în casele noastre, atunci când, la capătul unei revoluții nenorocite, el era

urmărit împreună cu ultimele rămășițe sângerate ale apărătorilor săi, cărora noi li-am deschis larg, cu tot riscul nostru, ce nu era mic, porțile unei frățești ospitalități. Între patru păreți românești a stat el, păzit cu sfințenie pentru ziua cea mare care trebuia să vie, și o știu Polonii cari în muzeul din Svițera au între chipurile luptătorilor și martirilor lor și chipul ocrotitor desinteresat al lui Cuza-Vodă”².

Nu s-a scris nicăieri în lume în asemenea perioade de restriște pentru cele două țări un asemenea articol, cu atâta încărcătură emoțională. A pomenit cineva în Polonia de acest gest?

Nicolae Iorga, în calitate de prim-ministru, la ieșirea din gara Băneasa, în 1932, unde a venit să îl întâmpine pe Mareșalul Piłsudski

După primul război mondial Nicolae Iorga devine unul din partizanii strănerii raporturilor de conlucrare și prietenie dintre România și Polonia în plan militar, economic și cultural. Învățatul român, fostul cărturar și academician, a fost cel care a militat pentru înființarea lectoratului de limbă română la Cracovia, unde îi va trimite în calitate de lectori universitari pe doi dintre cei mai promițători istorici români din tânăra generație: P. P. Panaitescu și Grigore Nandriș. Pentru aportul său în direcția strănerii relațiilor bilaterale, pentru contribuțiile științifice aduse la cunoașterea istoriei universale și a Poloniei, autoritățile științifice din vechea urbe îl vor alege în 1923 membru al Academiei de Științe de la Cracovia. În anul următor va efectua o vizită oficială în Polonia, prilej de a i se încredința înaltul titlu și de a prezenta la rândul-i, la Universitatea Jagiellonă, trei conferințe: despre artiști italieni în România și Polonia, despre Eminescu (prima conferință despre marele poet român pe care istoricul literar o prezintă peste graniță), și despre valorile turistice și culturale ale României. Peste un an, în 1925, va publica însemnările sale despre voiajul făcut la Lwów, Varșovia, Vilnius (unde i s-a decernat titlul de Doctor Honoris Causa), la Poznań și la Cracovia, cu titlul: *Note polone*, tipărit în cunoscuta colecție Biblioteca pentru toți.

Problematika poloneză a fost tot timpul prezentă în paginile *Neamului Românesc*, cele patru vizite efectuate de Mareșalul Piłsudski fiind amplu descrise și comentate – un ziarist de marcă însoțindu-l. Ziarul va apărea în doliu în mai 1935, la moartea marelui Erou și făuritor al Poloniei Mari. O lucrare de doctorat s-ar putea scrie despre modul în care această publicație – condusă de Iorga – a oglindit Polonia și realitățile poloneze! Istoricii polonezi n-au timp de așa ceva. Se ocupă de Boia și de a denigra mai tot ceea ce-i românesc.

Iorga în fața teribilei fatalități poloneze din 1939

Mă voi opri cu o mai mare atenție asupra comportării istoricului la izbucnirea celui de al Doilea Război Mondial, din dorința de a sublinia încă o dată că nicăieri în lume la nivelul respectiv nu a existat o reacție mai cordială și mai angajantă ca a lui Iorga. Și nu numai în ziarul de referință, care se constituia într-o cutie de rezonanță a românității, dar și în paginile *Timpului*, cu care colabora, la radio sau în alte publicații. Iorga devine un „cronicar” al evenimentelor dramatice prin care trecea poporul polonez.

Astfel, la 3 septembrie 1939 Nicolae Iorga a publicat editorialul În fața războiului, consemnând că „măcelul uriaș începe, fără a cruța populația civilă”.

Evocând experiența pe care istoria i-o aducea în atenție, a făcut o îndoită profeție, care s-a verificat până la urmă în plan european, respectiv că „nu va învinge tehnica superioară, ci inteligența conducătorilor, însuflețita lor convingere că (aceștia) luptă pentru dreptate și umanitate. Și orice speranțe de lovituri rezezi și decisive se va sfârâma de rezistența de care sunt capabile numai popoarele care au cultul onoarei și de prinderea, de atâtea ori seculară, a jertfei”.

Acest verdict sapiențial este urmat de aforismul său: „Cine predică războiul ca o dovadă de vitalitate, face un mare păcat înveninând sufletele cu o doctrină atât de răufăcătoare pe cât de falsă”.

Știrile și comentariile dureroase de pe front sau intervențiile și veștile transmise de agențiile de presă de la fața locului sau din diferite capitale nu au forța de a convinge și de a penetra în conștiința cititorului ca fraza incandescentă din editorialele genialului istoric român, așa cum este cel din 8 septembrie. Puțini publiciști ai acelor timpuri au scris fraze atât de vibrante precum profesorul român, membru al Academiei din Cracovia încă din 1924, totodată și doctor *Honoris Causa* al prestigioaselor universități poloneze.

Comentând știrea care vestea intrarea în vechea capitală a Poloniei a cizmei cotropitoare naziste, Nicolae Iorga a publicat tot pe prima pagină mini-editorialul *Ce este Cracovia*:

„În condiții umilitoare pe care nu am a le judeca, și nu numai că sînt de competența altora, Cracovia a fost ocupată. În trecutul nostru însuși, legăturile cu acest mare centru al evului-mediu, cu morminte regale, la care s-a adaos acela al mareșalului Piłsudski, rege al credinței și al vitejiei, au fost strânse, și pentru aceia că acest eveniment militar are un răsunset adânc în inimile noastre, capabile de a păstra, în ciuda fatalității împrejurărilor, toate vechile și sfintele noastre prietenii.

Cracovia nu putea fi supusă primejdiei de distrugere ale unor lupte. Orașul sacru al poporului polon e și un mare tezaur de artă, de la marea catedrală, de la hala negustorilor până la minunea de arhitectură italiană de la Wawel, cu cenușa unor mândri stăpânitori de popoare. Am locuit și eu în această frumoasă și nobilă cetate. Din turnul mării biserici răsună de veacuri imnul sunat de trâmbiți în patru colțuri ale lumii pentru libertatea Cracoviei de groaznica silă a tătarilor secolului al XIV-lea. Pe vremea aceia cerurile erau încă deschise pentru suferința poporului...”

Continuând într-un alt articol de pe prima pagină a *Neamului Românesc* cu reflecții asupra *trăiniei națiunilor*, istoricul se întreabă dacă

popoarele pot fi distruse. Răspunsul său a fost categoric: – Nu! Aceasta deoarece, „după biruința principiului național, statele, cât de mici ar fi, sunt națiuni, iar națiunile sînt o formă organică a umanității pentru că sînt născute, iar nu făcute. Și de aceea ele vor asista, desigur, la meritata pedeapsă (din partea) apărătorilor”.

Profeție care se va adeveri peste cinci ani! Totodată, Nicolae Iorga, în pagina a patra, aduce un elogi eroismului poporului polonez, relevând că „încercuită și lovită de tot ceea ce tehnica oferă acestui război industrial, Polonia își apără ființa și pământul strămoșesc cu o tenacitate ce poate fi dată ca exemplu. Aducem și noi în aceste grele ceasuri omagiul nostru admirabilei ținute și eroicelor divizii poloneze”.

Nu știu în ce măsură istoricii sau publiciștii polonezi cunosc cum a reacționat Sofia la atacul rusesc din 17 septembrie. La București s-a știut, a doua zi, din depeșa transmisă de șeful misiunii diplomatice românești în Bulgaria, ambasadorul Eugen Filotti, prietenul și colegul lui Lucian Blaga. Acesta sublinia că rusofilia bulgarilor s-a remarcat din plin în presa de aici, care și-a exprimat satisfacția pentru reafirmarea Sovietelor în Europa. Diplomatul român observă cum în mass-media bulgară nu există „nici un cuvânt de regret pentru soarta Poloniei, care a arătat totuși atâtea prietenie Bulgariei”. La noi, Iorga și alți publiciști de marcă se băteau pentru polonezi și pentru Polonia.

În acele momente, Beck se afla în România, împreună cu adjuncții săi, Arciszewski și Szembek, primul în București – pentru a sprijini tranzitul aurului polonez și al patrimoniul cultural în Occident.

Să nu uităm ceea ce mai remarcă Filotti în Bulgaria: „public se speculează fâțiș, dar cu simpatie asupra unei eventuale ofensive sovietice împotriva noastră”!

Revoltat, Nicolae Iorga a publicat și eseul: Înaintea teribilei fatalități, în care a consemnat: „O *fatalitate geografică* apasă asupra acestei nobile țări și la dânsa se adaogă și misterioasa *fatalitate istorică* de care este așa de crud urmărită, din veac în veac fără să poată seca, după puterile statului acela, nesfârșite dureri ale națiunii, care învie ca prin minune. Cu acest stat avem o legătură de alianță pe care (în care) el însuși n-a crezut că trebuie să o dezvolte și în ceea ce privește actualul război, nu cred să fi fost serios consultați, dar toate lungile noastre legături cu poporul însuși ne impune, ca popor, cea mai deplină admirație și cea mai duiosă compătimire, iar pentru cei aduși să caute ospitalitatea noastră, cea mai frățească atitudine”.

Aceste cuvinte au fost scrise în momentul în care Președintele Poloniei și membrii guvernului *in corpore* se aflau refugiați în România, alături de primele mii de civili, zecile de mii de militari. Aceștia ajung până la cca o sută de mii în lunile următoare. În buna tradiție creștin-ortodoxă, Nicolae Iorga chema în paginile ziarului său ca ospitalitatea românească să se facă prezentă, pentru că „suferințele fratelui merită alinare”.

Casa Iorga de la Botoșani

„N-avem destul pentru dânsii”

Pe măsură ce valul refugiaților sporea, nu al azilanților cum s-a scris recent la Varșovia, Nicolae Iorga a publicat comentariul: „N-avem destul pentru dânsii”, în fapt lansa chemarea fierbinte de a veni în ajutorul zecilor de mii de polonezi, care timp de câteva săptămâni deveneau oaspeți ai românilor. Iată cum se prezentau aceștia în viziunea comentatorului îndurerat el însuși de ceea ce se petrecea: „Rămășițele unei armate buimăcite de îmbulzeala mașinilor distrugătoare se află astăzi la noi, și, la granița mântuitoare se află alții, membri răzleți ai unor trupe viteze, care, supremă tragedie, și-au putut să își desfășoare vitejia înaintea mecanice a toate stăpânitoare. Dar, împreună cu ele, avem aici pe reprezentanții din toate domeniile ai unei intelectualități creatoare și însuflețitoare pentru care nimic n-a fost mai scump decât patria, căreia lovitura uluitoare i-a interzis să se jertfească. Unii știu ce vor și unde merg. Ceilalți, stau trăzniți de soartă înaintea prieteniei noastre. Tot ce putem să le dăm cu mâini largi acestor reprezentanți ai unei națiuni de care ne leagă veacuri de luptă pentru ideea creștină și morala ei. O vom face, și de un singur lucru mă tem: că totuși încă n-avem destul pentru a le sta în ajutor”.

Dacă Ambasada Poloniei la București nu a sesizat aceste lucruri nici până azi, manifestările lui Iorga au fost remarcate de diplomația germană din România. Chiar în acele momente (la 10 septembrie 1939), Ministerul de Externe german l-a convocat pe consilierul de presă al Legației României la Berlin, O. Cisek, pentru a-i comunica că: „Germania nu este mulțumită de atitudinea presei române, care dă preferință comunicatelor, știrilor și informațiilor sosite din Franța și Anglia (Havas și Reuter) și nu celor din sursă germană (D.N.B)”. Rezulta cert că scopul chemării diplomatului român la Ministerul german de externe a fost pentru a „se reproșa (României) îndeosebi, articolele d-lui prof. Nicolae Iorga din *Neamul Românesc*” - a informat Bucureștii diplomatul român, un exeget literar și traducător prestigios.

Din cele de mai sus rezultă clar modul în care Germania hitleristă monitoriza, am spune „cu lupa”, presa românească de vreme ce a făcut chiar propunerea ca autoritățile competente să intervină pe lângă redacția unui mare cotidian – de preferință *Universul* – spre a trimite la Berlin un corespondent de origine etnică română, și cu totul neinfluențat, pentru a informa obiectiv opinia publică românească asupra situației din Reich și regiunile polone ocupate de trupele germane. Se spera ca în acest mod Nicolae Iorga și alți publiciști care scriau în mod vădit *pro Polonia* și condamnau atacurile inumane germane, să fie complet anihilați.

Atașamentul lui Iorga pentru cauza poloneză rezultă și din publicarea traducerii poeziei *Viteazului nemuritor*, aparținând poetului grec Costis Palamas, poem scris la 1897, după înfrângerea oștilor patriei sale, și pe care Iorga îl dedică *apărătorilor Varșoviei*.

Imediat, în ciclul intitulat *Literatura sabiei*, savantul Iorga a publicat fragmente din creația marelui bard polonez, Adam Mickiewicz, din poemul de referință al romantismului polonez și universal, *Konrad Wallenrod*, însoțită fiind traducerea de un comentariu semnat de Aurel George Stino.

La 30 septembrie, tot în paginile *Neamului Românesc*, realizând că Polonia a fost împărțită

de nemți și ruși pe baza înțelegerii de la Moscova dintre Molotov și Ribbentrop, Nicolae Iorga încearcă să răspundă la întrebarea pe care singur și-o pune: *Cine va fi cel mai mare biruitor?* Răspunsul e plin de semnificații: „Acela care nu va umili sufletele omenești, a căror răzbunare e cu atât mai cumplită cu cât a trebuit să aștepte mai mult.

Un alt poem plin de durere semnează și publică istoricul poet despre castelul Wawel, acel simbol al istoriei poporului polonez, istorie pe care atât de mult și de profund a înțeles-o profesorul și istoricul nepereche, bardul de la Vălenii de Munte. Așa a găsit de cuviință să evoce întâmplările, la 26 octombrie, în *Cuget clar*, faptul că locul în care „dorm vechii regi și Piłsudski” este profanat de prezența germană între acele ziduri:

*Stau regii de-altădată supt bolta de granit.
Pe oase simt cum pasul vrăjmașului se lasă.
Întreaga tragedie a țării îi apasă,
Și sufletul lor arde ca într-un jar cumplit.*

*Ar vrea să plece în lume ca toți ai lor, pribegi,
Fugind din locuri care acum nu mai sunt sfinte,
Căci zidurile înseși nu li se par întregi, -
Dar straja cea tirană le iese înainte.*

*Și ei se-ntorc în taină, și trupul cade iar
C-un zgomot de durere în groapa profanată;
Ca stații dureroase acolo-n fund dispar, -
Căci nici o licărire de zori nu se arată.*

Nu cunoaștem ca în alte părți istorici și literați de talia lui Iorga să fi scris asemenea poeme consacrate Poloniei în clipele ei cele mai negre din istoria ei milenară. Uitarea acestor sentimente și fapte devine în anul Centenarului un sacrilegiu.

Prometeul înlănțuit

Cu câteva luni înainte să fi fost răpus de asasinii, *Războiul* (care îl copleșea și nu îi dădea pace) l-a descris Iorga ca pe un vânt, venind de departe „din câmpul plin de ruine”, „și-aduce cu dânsul aburi de sânge/ În ceața ce vine”.

Iată cum în nici un chip Bardul de la Vălenii de Munte nu uita tragedia poloneză! Cu puțin timp înainte de a fi omorât în chinuri groaznice la Strejnic, dramaturgul cu atâtea piese istorice scrise a publicat pe Eschil: *Prometeu înlănțuit*, în traducerea sa. Nu știm de data aceasta dacă Polonia sau El – Iorga – era Prometeu înlănțuit?!...

În mai și iunie 2014 am fost la Cracovia pentru ultima documentare în vederea publicării monografiei consacrate Mareșalului Józef Piłsudski, apărute la 80 de ani de la moartea Eroului Polonez, în mai 2015. Printre altele, doream să aflu în ce măsură și ce se mai cunoaște în Polonia despre atitudinea și manifestările filopoloneze ale lui Iorga. Vream să știu dacă Academia Umiejętności are ceva ecouri despre cele întreprinse de Iorga în apropierea româno-polonă, cunoscut fiind faptul că în 1923 a fost oaspetele autorităților poloneze împreună cu soția și secretarul personal.

Am fost pe Slawkowska 17 doar ca să constat, consternat, că în această Romă slavă – cum a denumit Mickiewicz orașul Cracovia – nu se află nici cel mai mic semn sau indiciu că a existat în lume un I O R G A. M-am ales cu poza pe care o prezint mai jos.

O importantă instituție din Cracovia – care NU păstrează nici o urmă privind prezența istoricului român aici

Nădăjduiam ca polonezii să fi făcut cel puțin cât s-a întreprins în România întru cinstirea poetei Kazimiera Iłłakowiczówna, la Cluj. Nu, aici nu s-a făcut nimic!

Cu regret, reciprocitatea nu mai funcționează azi. Avem în schimb centre culturale în cele două capitale, semnăm planuri de colaboare culturală. Și nimic. Apă de ploaie.

Polonezii nu trebuie să uite niciodată de faptul că în 1939, în timp ce în presa franceză și engleză se scria: *Nu vrem să murim pentru Gdańsk*, Iorga – prin scrierile sale repetate – chema națiunea română să se solidarizeze cu Polonia, să îi ajute pe refugiații polonezi cu tot ce au mai bun, să primească năpăstuitul popor polonez cu pâine și sare!

Doar Papa Ioan Paul al II-lea de fericită amintire n-a uitat acest lucru, fiind primul polonez care a mulțumit public în mai 1999, cu ocazia primei vizite făcute într-o țară ortodoxă al cărui pământ l-a sărutat, și care la încheierea ei, după slujba ținută în parcul Izvor, unde cei 300.000 de români au strigat: *Unitate! Unitate!* – El va rosti memorabilele cuvinte: *Aici am trecut pragul speranței!* – exprimându-și bucuria că a fost în „Grădina Maicii Domnului”. Polonezii și creștinii din lumea întreagă știu ce înseamnă această frază.

Până când?

Am propus autorităților ploieștene în funcții, în 2015 – cu prilejul festivității marcării Zilei Naționale a Poloniei, în sala Nicolae Iorga din Palatul Culturii din Ploiești – să găsească o soluție pentru ca, în memoria marelui Iorga, la Cracovia, să se înalțe un monument care să cinstească fapta și numele istoricului de la Vălenii de Munte. Același mesaj îl reiau și azi, în ajunul Zilei Naționale, în forul celui de al XIX-lea Congres al Spiritualității Românești de la Alba Iulia*).

*

Nimeni din cei care ar fi trebuit să audă, n-au auzit. Nici până la cel mai înalt nivel nu se știe nimic din textul prezentat aici. Cât au putut, cei îndrituiți mai degrabă s-au ploconit pe lângă polonezi; au făcut numai schimburi reciproce de ordine și medalii, iar pe teme esențiale de făcut, nu s-a făcut nimic. Până când?

*) Alocuțiune rostită la Alba Iulia la 30 noiembrie 2015, adusă la zi în 2018

Note

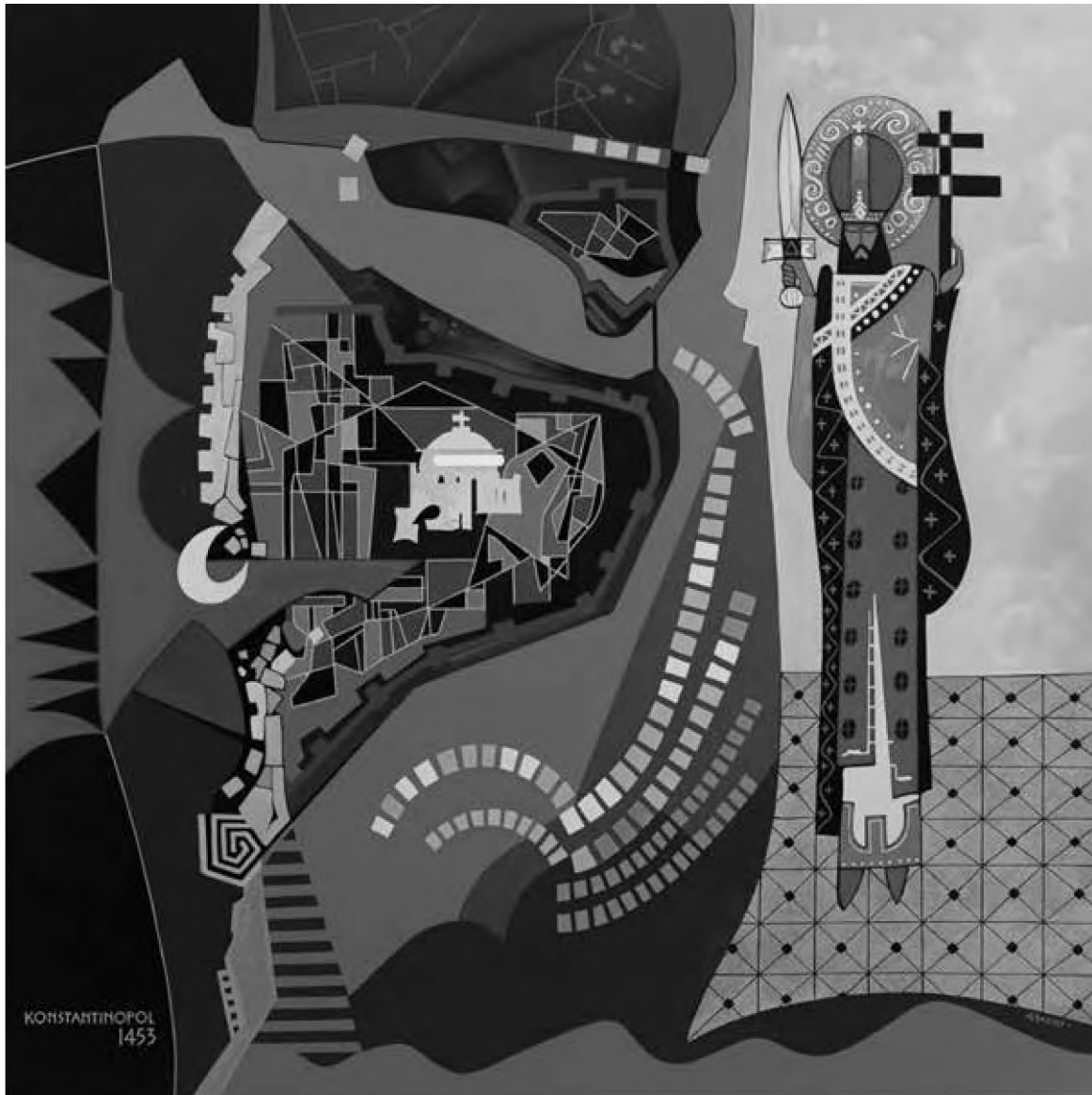
1 Nicolae Mareș, *Iorga despre Polonia și cultura polonă*, în *Dacia literară*, ianuarie 2011, pp. 59-64; Nicolae Iorga, *Oameni cari au fost*, Editura Minerva, BPT nr. 365 vol I, p. 221; idem Mihai Mitu, *Romano-Polonica I*, București, 2007, p. 168

2 Nicolae Mareș, *Raporturi româno-polone de-a lungul secolelor*, Opera Omnia – Cartea de istorie, TipoMoldova, Iași, 2016, p. 278

Influențele rusești asupra românilor (II)

Iulian Cătălui

Arkossy István

Constantinopol 1453 (2019), ulei pe pânză, 100 x 100 cm

Influențe culturale și literare

Poezia lirică, foarte importantă pentru români, se spune și se aude despre fiecare al treilea român marcant că ar fi un bun poet, sau că „românul s-a născut poet”, vorba lui Alecsandri, ar putea fi definită ca o expresie a spiritului slav, iar ca masă poporul român oferă impresia că ar fi „complet de același spirit cu rușii meridionali”, susține eseistul baltico-german Hermann Keyserling, care subliniază că „românii și rușii sudici au același spirit molatic”, nepractic și „aceleași trăsături sufletești”¹. Potrivit aceluiași scriitor, influențe rusești asupra românilor există, de la *bucătărie*, care e aproape identică bucătăriei ruse, rezultând că amândouă își totuși au obârșia în Bizanț, trecând prin spirit, până la *poezie*.² De asemenea, privind dansurile naționale românești, Keyserling s-a gândit la ținutul inundabil al fluviului Nipru (*plawni*), în legătură cu sintagma rusească *plawniia dwiszenia*, aceleași „mişcări alunecătoare” ca acelea făcute de lebedă sau „adierea în trestii”³. Autorul cărții *Analiza spectral a Europei*, credea că după Primul Război Mondial al cărui sfârșit a dat Basarabia Regatului României și a depozitat pe boieri, și presupunea cvasi-vizionar și utopic că poporul român va lua cu timpul, tot mai mult, un caracter sud-rusesc, dar că îi va lipsi etern ceva obligatoriu pentru a da impresia de rus: „forța internă”⁴.

Aici trebuie menționat că în opoziție cu mintea și gândirea occidentală, celebrul suflet rusesc este o entitate mitică și cvasi-legendară inventată, creată de intelectuali în secolul al XIX-lea, legătura amoroasă a rușilor cu propriul și așa-zis profundul lor suflet ilustrând perspectiva sordidă a occidentalizării asupra gândirii Occidentului.⁵ Astfel, gânditorii nativiști ruși ai amintitului secol al națiunilor, numiți în sens larg „slavofili”, au creat modelul ofensivelor permanente, spirituale, iraționale, fie ele naționale sau etnice, asupra raționalismului occidental de manieră carteziană, continuate de generații întregi de intelectuali din alte țări, dar, deși slavofili puneau accentul pe „unicitatea spirituală a sufletului rus”, și aceștia aveau la bază un model, niște influențe, mai precis, slavofilia rusă își avea amplele temelii în romantismul german.⁶ Ne amintim că romantismul, în exprimarea sa religioasă, a revivificat natura ca element focal al divinității, dar a acordat o mare importanță și sufletului și exact această caracteristică a fascinantului curent literar și artistic a fost preluată intens de gânditorii ruși și, lucru esențial, de „romancierii profetici” ruși.⁷ De mare exemplu, slavofili și urmașii lor spirituali, ca imensul romancier Dostoievski (care reprezentat o influență principală pentru scriitori și gânditori ca Friedrich Nietzsche, Franz Kafka, Sigmund Freud, Jean-Paul Sartre sau Albert Camus, Emil

Cioran, William Faulkner și alții) și Soloviov, nu doar că au făcut din sufletul uman un fel de zигurat al lui Dumnezeu, în opinia mea, ci au realizat din sufletul rus „sfânta sfințelor”⁸ din templu. De fapt, aportul sau influența Rusiei a fost un fel de seriozitate morală intensă, dusă de multe ori la extreme, ca aceea din marile romane ale lui Dostoievski, *Demonii*, *Crimă și pedeapsă*, *Idiotul* și *Frații Karamazov*, care au exercitat înrăuriri și asupra scriitorilor români, de la Victor Papilian, Mircea Eliade (în romanul *Huligani*), Dinu Pillat (autorul eseului *Dostoievski în conștiința românească*) până la Nicolae Breban (în romanul *Animale bolnave*), dar autorul rus a venit cu un amănunt incitant: în opinia sa, chiar și „cel mai necioplit țaran era mai bun decât cel mai rafinat intelectual”⁹, deoarece țaranul sau mușicul cu frică de Dumnezeu știa măcar cui să-i ceară iertare și mântuire. Potrivit viziunii slavofililor asupra lumii și vieții, exemplificată de E.M. Dostoievski, nu trebuie să rezolvăm problemele prin intermediul intelectului uman, al rațiunii și logicii, al științei și tehnologiei, ci să căutăm neapărat izbăvirea, resurrecția.¹⁰ Pornind de la aceste concepții se presupunea, în mod eronat, după părerea mea, că mușicul rus cunoștea această cale, așa, în mod „instinctiv”, la aceasta adăugând opinia celui alt mare scriitor rus al secolului al XIX-lea, Lev Tolstoi: „Cred că rușii, mai puțin civilizați decât alte popoare – adică mai puțin corupți intelectual și încă păstrători ai unei idei șterse despre esența învățăturilor creștine –, cred că rușii și mai presus de toate lucrătorii pământului vor înțelege, în cele din urmă, unde se găsește calea cătei zbăvire și vor fi primii care să apuce pe ea”¹¹.

Câteva influențe culturale rusești mai vizibile, dar lipsite de importanță, au început să apară lent după Unirea Principatelor din 1859, odată cu stabilirea în România a unor „evrei ruși” precum cel care avea să-și ia pseudonimul de Constantin Dobrogeanu-Gherea, originar din Ekaterinoslav (în prezent Dnipro), și care avea să facă cunoscute „modelele literare rusești în România”, comparând de pildă o nuvelă precum *O făclie de Paște* a lui I.L. Caragiale cu marile romane ale lui Dostoievski.¹² De asemenea, basarabeni de vază precum Constantin Stere sau intelectuali ca Nădejde ori Arbore au avut legături puternice cu curentele revoluționare ruse, care doreau „doborârea absolutismului” – ceea ce era destul de departe de instaurarea unei dictaturi bolșevice –, lucru abominabil care se va înfăptui mult timp după aceea cu ajutorul tancurilor staliniene, iar cultura română, „atât de permeabilă la adevăratele valori, nu a întârziat să reacționeze *fructuos*”¹³. Totuși, ideile socialiste au penetrat Principatele Române prin intermediul tinerilor care își făceau studiile în străinătate, transmiterea acestor pernicioase principii făcându-se mai ales pe „filiera franceză”, datorită preferinței și obsesiei pentru influența cultură franceză și, în mod special, după Revoluția de la 1848, „ideile socialiste au fost propagate prin intermediul presei muncitorești și socialiste”, reprezentate de *Telegraful român* (1865), *Analele tipografice* (1869), *Uvrișorul și Lucrătorul român* (1872). În jurul acestor publicații s-au format „cercuri socialiste”, în cadrul cărora s-au afirmat personalități de „nădejde” ca: frații Ioan și Gheorghe Nădejde, Titus Dunca ori Zamfir Arbore, iar o glogozală cvasi-importantă a avut-o poposirea în România a unei coterii de emigranți ruși și basarabeni, mai cunoscuți sub numele de *narodnici*, hărțuiți sau obișduiți (ca să folosim un termen slavon) pe bună dreptate de autoritățile țariste ruse, între care se remarcă pomenitul

C. Dobrogeanu-Gherea, Nicolae Zubcu-Codreanu și dr. N. Russel, aceștia aducând, chipurile, o „infuzie nouă de idei socialiste de tip anarhist”, dominante în Rusia, dar dăunător-fatale pentru români, prin mijlocirea sau complicitatea mai multor reviste, între care s-a remarcat *Contemporanul* (1881). De pildă, Ioan Nădejde a fost profesor la Universitatea din Iași, de unde a fost demis de ministrul V. A. Urechia (ce a condus Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice în perioada 9 iunie 1881 – 31 iulie 1882), deoarece „propăvăduia socialismul și ateismul”¹⁴.

Mai târziu, traducerea din autorii ruși ai secolului al XIX-lea, Ivan Turgheniev, amintitii mai înainte Dostoievski și Tolstoi sau A.P. Cehov apar în cea mai populară colecție de masă, *Biblioteca pentru toți*, aceste traduceri „deschizând orizonturi și modelând gustul literar”, susține scriitorul Eugen Uricaru.¹⁵ Este în afara oricărei îndoieli faptul că modernizarea literaturii române la începutul secolului al XX-lea s-a petrecut sub *influența* a două mari literaturi – cea franceză și cea rusă, realismul rus și naturalismul francez regăsindu-se „în haină românească” în opera unor scriitori importanți, un exemplu, care ar putea să pară exotic, este faptul că două povești de Ion Creangă, *Punguța cu doi bani* și *Ivan Turbincă*, au la bază *motive rusești*, opinează exagerat Eugen Uricaru.¹⁶ De fapt, rușii sunt o intruziune recentă în istoria noastră și nu le datorăm mai nimic afară de administrația generalul Pavel Kiseleff în București și rusificarea forțată a Basarabiei, crede, în schimb, Dan Alexe, care adaugă faptul că în momentul formării literaturii române moderne, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul veacului XX, modelele literare rusești sunt *inexistente la noi*, „poetul nepereche” Mihai Eminescu, deși moldovean, nu a fost influențat de importanții romantici ruși Pușkin și Lermontov, ci și-a ales izvoade sau *pattern-uri* occidentale, în special germane, înainte de a fi atras de „vagi fantasmagorii orientale”, indiene, în special, el a și tradus din sanscrită, cum era de altfel moda vremii.¹⁷ O influență rusească de-a dreptul *grotescă* se găsește răzleț, de exemplu, la Ion Creangă, în povestea *Ivan Turbincă*, luată din folclor, “cu expresii în *rusa proastă* de neînțeles azi”¹⁸; „Pașol na turbincă, ciortii!”, sau: „Votchi nu-i, tabacioc nu-i, lautari nu-s, guleai nu-i!, nimica nu-i”¹⁹.

Influența sovietică

Înainte de cel de-al Doilea Război Mondial și trecerea României în sfera de influență a Uniunii Sovietice prin ocupația militară post-23 august 1944, a existat un refuz al civilizației rusești, dublat de un sentiment de frică, datorat ineluctabil celor 12 invazii muscalești ale Țărilor Române de-a lungul timpului.²⁰ De exemplu, a doua fisură serioasă în relațiile româno-ruse s-a produs, crede Toader Nicoară, la sfârșitul Primului Război Mondial, atunci când Rusia bolșevică „a refuzat să recunoască realipirea Basarabiei la România”, în plus, istoriografia rusă a clasificând unirea celor două teritorii drept un „rapt”, iar a treia fisură, *cea decisivă*, datează din perioada celui de-al Doilea Război Mondial.²¹ Astfel, ultimatumul stalinist din 1940 care ordona cedarea rapidă a Basarabiei și Nordului Bucovinei către U.R.S.S. și valul de deportări împotriva *capitaliștilor* au înrăutățit părerea românilor despre ruși.²² În anul 1941, aliată Germaniei hitleriene, România a atacat și a invadat U.R.S.S., iar Basarabia, Bucovina și Ținutul Herța sunt eliberate, armata română continuându-și neșabuit dar justificat militar (nu poți să părăsești un aliat la jumătatea drumului) campania militară împotriva U.R.S.S. și ocupând regiunea dintre

Nistru și Bug, ulterior numită „Guvernământul Transnistriei. Pe 23 august 1944, regretatul Rege Mihai I îl înlătură printr-o lovitură de stat pe mareșalul și conducătorul României între 1940-1944 Ion Antonescu, considerat acum criminal de război și întoarce România de partea Aliaților anglo-americani și, din păcate, sovietici. Armata U.R.S.S. *ajută*, chipurile, România în recâștigarea Ardealului de Nord de la maghiari, desigur, în mod interesat, în fond, ambele țări, România și Ungaria au fost ocupate de sovietici și ulterior au făcut parte din lagărul comunist condus de Uniunea Sovietică până în 1989. Scriitorul Mihail Sebastian descria scurt și concis, dar semnificativ atmosfera în timpul ocupației sovietice în celebrul său *Jurnal*: „Nedumerire, frică, îndoială. Soldați ruși care violează femei (Dina Cocea povestea ieri). Soldați care opresc mașini, dau jos pe șofer și pasageri, se urcă la volan și dispar. Magazine prădate. Azi după-masă, la Zaharia, au năvălit vreo trei și au răscolit casa de fier, de unde au luat ceasornice. (Ceasornicul e jucăria care le place cel mai mult)”. (...) „Ceasul e ideea fixă a soldatului rus”²³. Din păcate, Sebastian consideră că aceste fapte abominabile, în opinia mea, i s-au părut “normale, chiar juste”, deoarece „nu era drept ca România să scape prea ușor”, și că la urma urmelor, „Bucureștiul ăsta îmbelșugat, nepăsător, frivol e o provocare pentru o armată care venea dintr-o țară pustiită”²⁴. După cum se știe, armata sovietică s-a retras din România abia în 1958, în timpul dictatorului comunist Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Situația *influenței* ruse devine „spectaculoasă” după cel de al Doilea Război Mondial – și nu se face referință la aspectul comunisto-sovietic al acestei influențe, ci la masivul aport de „*cultură rusă autentică*”, petrecut în avalanșa schimbărilor politice și instituționale, “favorizată de prezența armatei sovietice pe teritoriul nostru național”²⁵, opinează tot exagerat același Eugen Uricaru. *Cartea Rusă* devine o instituție în sine, cu meritele și păcatele sale, mai spune Uricaru, meritele fiind evidente: *traducerea clasicilor ruși*, realizată de mari nume ale literaturii române, nume care uneori își găseau în acest fel *soluția de supraviețuire intelectuală* și nu doar atât, a dus la o „lărgire a orizontului de sensibilitate și cunoaștere, în special a tinerelor generații”²⁶. Istoricul Lucian Boia susține că de fapt, se traducea orice, de la marii clasici, până la „broșuri de propagandă, cărți pentru copii sau lucrări de vulgarizare științifică”, în acest ultim domeniu, de pildă, se spunea că „avionul este o invenție rusească”²⁷. În învățământul românesc, limba rusă s-a instalat în mod arbitrar și atotputernic, fiind singura limbă impusă, predată „încă din a patra clasă primară și pe tot parcursul liceului”²⁸, însă, majoritatea populației era îndemnată și de multe ori forțată să învețe limba lui Dostoievski dar și a lui Stalin. De exemplu, radioul transmitea celebra dar enervant-odioasă emisiune „Să învățăm limba rusă cântând”, unde se intonau oripilante cântece sovietice, descifrate ulterior *mot à mot*, procedeu lingvistic și politic, iar divizii de studenți din aproape toate domeniile, aleși pe criterii social-politice²⁹ au fost expediate să se formeze în U.R.S.S., unde se familiarizau cu atotbiruitorul comunism și cu limba și „marea cultură rusă”. De altfel, mai puțin bun a fost „*monopolul aproape exclusiv asupra produsului cultural*” pe care îl dețineau aceste instituții de sorginte sovietică, recunoaște Uricaru, mai cu seamă că, la urma urmelor, chiar și marile valori autentice ale culturii ruse aveau rolul lor în această uriașă operațiune de convertire a mentalului colectiv din filo-occidental în filo-sovietic.³⁰ Filmul, teatrul, baletul, muzica

rusă, chiar din perioada sovietică, au avut un „*efect extraordinar de maturizare și îmbogățire spirituală a românilor*”, dar aceasta nu înseamnă că „*excesul propagandistic* nu a avut urmări și nu sunt puține cazurile de refuz și neînțelegere a ceea ce este bun din cauza însoțirii sale cu răul; un rău imens, iar în acest moment istoric, ar trebui să respirăm adânc și să ne ținem cumpătul pentru a deosebi *valoarea de propagandă*, pentru a înțelege că rușii și românii nu au nimic de împărțit, ci, și unii și alții au suferit sub aceeași opresiune”³¹. Totuși, apreciatul scriitor nobelizat Aleksandr Soljenițin – și nimeni nu-i poate contesta autoritatea și expertiza – a făcut observația că statul rus, ca și cel sovietic, „*nu s-au purtat bine cu vecinii*”, între care se numără și românii³², lucru recunoscut până și de pseudo-filozoful sau mai degrabă ideologul Aleksandr Dughin, prezent la București, în urmă cu câțiva ani, cu ocazia lansării cărții sale *Destin eurasiatic*, care reitiera că: „*Am comis multe greșeli noi, rușii, am comis multe nedreptăți în raport cu România*”. În concluzie, se poate spune că rușii au reușit să-i sovietizeze pe români, dar nu au reușit deloc să-i rusifice³³, desigur, cu excepția basarabenilor care se chinuie să scape de acest tip de asimilare.

Note

- 1 Hermann Keyserling, *Analiza spectrală a Europei*, Iași, Institutul European, 1993, p. 278.
- 2 Hermann Keyserling, *op. cit.*, p. 281.
- 3 *Ibidem*, p. 278.
- 4 *Ibidem*, p. 279.
- 5 Ian Buruma, Avishai Margalit, *Occidentalismul. Războiul asupra Occidentului. O scurtă istorie a urii față de Vest*, București, Editura Humanitas, 2016, p. 93.
- 6 Buruma & Margalit, *op. cit.*, p. 93.
- 7 *Ibidem*, p. 97.
- 8 *Ibidem*, p. 97.
- 9 *Ibidem*, p. 97.
- 10 *Ibidem*, p. 97.
- 11 Buruma & Margalit, *op. cit.*, p. 98.
- 12 Dan Alexe (2018), *op. cit.*, online.
- 13 Eugen Uricaru (2018), *op. cit.*, online.
- 14 G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, București, 1986, p. 546 și Nedelcu Oprea, “Vasile Alexandrescu Urechia. Preocupări bibliologice”, pe situl bibliotecii „V. A. Urechia” din Galați, online.
- 15 *Ibidem*.
- 16 Eugen Uricaru, „Amprenta influenței ruse”, în rev. *Balcării și Europa*, 20 dec. 2018, online.
- 17 Dan Alexe (2018), *op. cit.*, online.
- 18 *Ibidem*.
- 19 Ion Creangă, “Ivan Turbincă”, pe www.ioncreanga.eu/ opere/ povesti.
- 20 Lucian Boia, *op. cit.*, p. 186.
- 21 Cf. „De ce nu-i vom iubi niciodată pe ruși”, în *Adevărul*, 8 mai 2014, online.
- 22 *Ibidem*.
- 23 Mihail Sebastian, *Jurnal, 1935-1944*, București, Editura Humanitas, 1996, pp. 558-559 și 560.
- 24 Mihail Sebastian, *op. cit.*, p. 559.
- 25 Eugen Uricaru (2018), *op. cit.*, online.
- 26 *Ibidem*.
- 27 Lucian Boia, *op. cit.*, p. 187.
- 28 *Ibidem*, p. 186.
- 29 *Ibidem*, p. 186.
- 30 Eugen Uricaru (2018), *op. cit.*, online.
- 31 *Ibidem*.
- 32 *Ibidem*.
- 33 Lucian Boia, *op. cit.*, p. 188.

Un puzzle cinematografic din viața scriitorului

Menuț Maximilian

Ioan-Pavel Azap
Zgomot de sticlă spartă
 Cluj-Napoca, Editura Tribuna, 2020

Trecut-au anii de la debutul în volum al lui Ioan-Pavel Azap în 1993, cu *Autoportret cu mască*. De atunci până azi, Azap a editat cărți de poezie, de cinematografie, de critică literară, dar și de interviuri cu personalități culturale.

Redactor al revistei clujene *Tribuna*, Ioan-Pavel Azap și-a conturat, de-a lungul timpului, un nume, mulți dintre noi citindu-l constat cu rubricile de cinematografie din revistele culturale. La recomandarea lui, am vizionat multe filme inspirate sau nu din cărți, dar care sunt demne de a fi bifate de un cinefil.

Volumul de proză scurtă *Zgomot de sticlă spartă*, apărut la Editura Tribuna, surprinde tocmai complexitatea structurilor atinse de Azap în proiectele sale, puzzlele-ul de povestiri fiind precum secvențele unui film cu întâmplări inspirate din lumea reală. Spune Nicolae Goja într-un text despre Azap că nu ocolește expresiile licențioase și că are „un stil postmodern de scriitură, atractiv pentru cititorii care vor cărți scurte și de bună calitate literară”.

Cele zece proze, de dimensiuni diferite, prezente în cartea de buzunar, pe care o putem lua cu noi în vacanță, citind-o pe nerăsuflăte într-o seară sau două, abundă de stări ale societății trecutului și prezentului, autorul fiind unul dintre personajele prezente în volum. Subiectele, complicate pe alocuri, sunt, totuși, ușor de parcurs pentru că în ele ne vom regăsi fiecare dintre noi, purtați, la un moment dat, de valurile vieții, într-o călătorie cu trenul

unde întâlnești fel și fel de personaje colorate în înfățișare, haine și vocabular, în cafenele (Arizona, Grădina Boema, Croco – renumite în Cluj) și, chiar dacă nu mai facem armata, cu toții am avem povești despre armată și război în familie.

Prima proză - *Cărțile* - vorbește despre un atelier de creație în care se talmăcesc visele, despre anxietățile scriitorului și metodele acestuia de a trece peste ele. Memorabilă, fraza: „După ce mor, cărțile pe care le-ai citit au să-ți rămână ție...” În *Răpele roșii* ne întâlnim cu birocrăția administrației de astăzi, cu revoluționarul ce amenință primăria că o dă la ziar pentru că nu-i retrocedează pământul, cu toate metehnele postrevoluționare de care nu am scăpat și care, parcă, ne adâncesc. Precum personajul de aici sunt mulți care, pentru a conta în ecuația vremurilor, „se înconjoară doar de oameni slabi, proști, mai proști decât el, și atunci se simte puternic și deștept”. Câte exemple nu s-ar putea da pornind de aici despre cei care conduc destinele țării într-un moment sau altul al istoriei acesteia.

În *Vară indiană* suntem invitați la o bere, alături de regizor. Interesant spiritul detaliilor autorului-personaj care, mutându-se dintr-un local în altul („birturi ordinare, baruri, ba chiar și un restaurant”), observă personajele de la celelalte mese, cum sunt liceenii ce vorbesc în gura mare, arabul ce „bea și povestea cu două tipe prost fardate” sau alte personaje ce se perindă prin localuri. Rămân în memorie scene precum cea în care maiorul, într-o iarnă în care unitatea militară era acoperită de ninsoare, este surprins cum făcea un om de zăpadă „din trei bulgări suprapuși în ordine

descrescătoare, zgribulit... două monezi închiupiau ochii, iar în locul în care trebuia să fie gura, era înfiptă o țigară aprinsă”.

Apoi, proza *Dimineți în care mă trezeam devreme*, în care facem cunoștință cu un personaj al Clujului iubit de scriitor, Adi, cel care avea „serviciul” în centrul Clujului „unde concurența era mare, dar era vad bun, și, în plus, el era handicapat autentic”. Poveștile acestuia sunt pline de însemnătate, cunoscând diferiți oameni cât timp, așezat în fața vitrinelor, stătea cuminte la mila trecătorilor.

Plină de piper este și povestea lui Pandelescu, cel care o iubea pe Firuța, însă aceasta îl părăsește în timpul armatei prelungite, astfel încât povestea continuă cu Getuța. Despre stări sufletești, dar și despre Revoluție prin ochii unui personaj din mulțimea românilor, este proza la finalul căruia scriitorul ne anunță că: „Destinul literar al lui Pandelescu se oprește aici”.

Despre lumea pestriță din trenuri este și proza *O trilogie*, prima parte - Introducerea - prezentându-ne mai întâi atmosfera de pe peronul și de la bufetul gării, partea a doua - Cuprinsul - vorbindu-ne despre un tânăr urcat în tren cu o bicicletă și vocabularul colorat cu o puștoaică, iar Încheierea fiind minimalistă, specifică prozei postmoderne de azi: „WC-ul continuă să emane mirosuri fetide”. Proza ce dă titlul volumului, *Zgomot de sticlă spartă*, descrie picăturile de ploaie și apariția curcubeului, aici observând și detaliile pe care doar un poet la poate îmbrăca în nuanțe. *Casa Vilma* este un fragment despre întâmplări din spațiul sud-american în care timpurile se contopesc, realul și irealul făcându-și loc într-un subiect care ar putea fi oricând prelungit într-un roman în care Vilma și David să primească mai mult spațiu de exprimare. După cum este conțurată proza, cu siguranță ea va fi extinsă.

Alexandru Jurcan spune că Ioan-Pavel Azap „reinjectează poveștile lumii cu ritmuri sensibile și tainice”.

Spirit tonic în viața de zi cu zi, scriitorul reușește, prin atenția sporită pe care o are asupra detaliilor vieții, prin experiența din sfere variate ale literaturii, să ne aducă o carte de proză în care tematicile atinse pot trezi interesul la lectură al fiecăruia dintre noi. Ilustrațiile semnate de Cristian Cheșuț sporesc frumusețea în care volumul a fost construit.

Arkossy István
 ulei pe pânză, 100 x 100 cm

Terra incognita (2019)

Despre vederea îmbunătățită cu lumina originară

Adrian Lesenciuc

Despre *Văzătorul* Carmeliei Leonte¹, roman publicat în ediția a doua, revizuită, aflăm că se prezintă diferit; a fost păstrată doar prima parte din ediția precedentă, și aceea modificată, cu „o concentrare factuală care să potențeze fibra poetic-vizionară a scriiturii”, după cum notează prefațatoarea, Emanuela Ilie (p.5). N-am citit ediția anterioară, nominalizată la premiile filialei Iași a Uniunii Scriitorilor din România, dar actuala este convingătoare. Carmelia Leonte, cunoscută îndeobște pentru eseurile și studiile ei critice, este și o remarcabilă poetă, dar și un prozator de forță. M-am apropiat cu oarecare temere de romanul ei, mai ales că primele pagini conturează cadrul unei desfășurări interioare specific prozei feminine românești a interbelicului, dar, odată parcurse primele capitole, ceea ce părea a fi un roman realist-psihologic s-a expus în complexitatea unei scriituri care aduce mai degrabă în prim-plan desfășurările dintr-un roman de idei care se suprapune arhitecturii interioare. Un roman psihologic rămas în ambientul realismului interbelic nu m-ar fi putut convinge în condițiile în care mijloacele de expresie s-au diversificat și se pot propune căi diferite de exploatare a profunzimilor, a fluxului conștiinței. Iată de ce evadarea din interior pentru o întoarcere la bogățiile aceleiași interiorități, la fel cum o făcuse pentru prima dată la noi Rebreanu prin *Pădurea spânzuraților*, este semnalul de salvare a unui discurs care se dovedește de o claritate, frumusețe și profunzime remarcabile. În afara faptului de a face vizibil miceliul ideilor, *Văzătorul* Carmeliei Leonte este un roman de cu totul altă factură în raport cu cel al lui Rebreanu, indiferent dacă privim asupra arhitecturii românești, tematicii sau instrumentarului și angajării. Ambele însă tratează cazul de conștiință expunând perspectivele ființiale asimilabile celor psihologice cu armătura de idei, consistentă și profund umană, izvorâtă din filosofia care nu a apucat să alunece în extrauman. În jurul întâmplărilor încheiate în jurul unei relații de iubire castă dintre profesorul de filozofie Sever Filimon și eleva Iris Iacob, în raport cu care intervin o serie de desfășurări care se relevă a fi simple orbite în jurul acestor desfășurări, prinde consistență și se articulează seria de eseuri a căror prime trăsături sunt limpezimea discursivă și coerența argumentativă. Arhitectura românească servește, așadar, drept cadru al desfășurării constructului de idei – e fascinant cum reușește Carmelia Leonte să îmbrace toate aceste derulări în particularitățile stilistice ale protagoniștilor care le dezvoltă –, drept structură de rezistență pentru afirmația certă că lucrarea complexă *Văzătorul* este mai întâi o proză consistentă, apoi că are valențe poetice și, nu în ultimul rând, că e o sumă de eseuri consistente despre umanitate. Cartea, e așadar, nu doar o simplă poveste desfășurată „între genuri”, amintind de maeștri ai unor asemenea pendulări – îmi vine în minte, în primul rând, *Aceeași mare* a prozatorului israelian Amos Oz –, ci și o așezare complexă între discursurile specifice unor forme diferite de cunoaștere: cea filosofică, pe care autoarea a deprins-o sau dezvoltat-o, probabil, și prin pregătirea

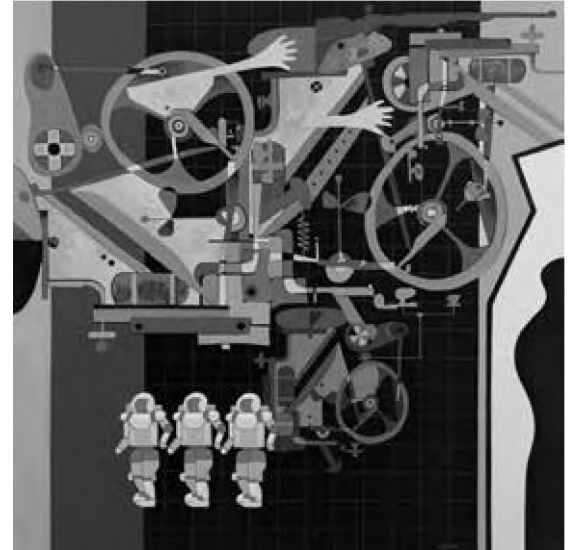
masterală în filosofie creștină la universitatea ieșeană, și cea artistică, literară, pe care cu siguranță a șlefuit-o și prin studiile filologice la aceeași universitate. Remarcabil este rezultatul: o lucrare care amestecă genurile și formele diferite ale cunoașterii, pe care le așază într-un cadru asimilabil romanului, și care se prezintă ca roman de sine stătător, puternic și solid ancorat în realitățile unor vremuri oarecare, inclusiv celor actuale. Trama nu are nevoie de ancorele actualității, deși povestea are prospețimea care derivă din actualitatea (și permanența) cadrului discursiv. Pătrunzând în adâncimea textului, lectorul este obligat să-și asume ieșirea din starea de lene intelectuală și să accepte fluxul de întrebări care contribuie la o redesenare a propriei lumi a fiecăruia. Universul interior al fiecăruia se modifică și percepe înlanțuirea de fapte diferite, în funcție de propriile experiențe de viață, de propriile lecturi, de empatia cu care reușește să se raporteze la personaje. Întrebările unesc lumea ficțională închipuită de autoare și cea îmbogățită a lectorului prin lectura cărții, chiar dacă unele dintre ele par venite din inocența fără adâncime hermeneutică: „Ursulețul citea în suflelele oamenilor mai bine decât citeam eu în cărți. [...] Odată l-am întrebat de ce oamenii îi arată mai multă iubire în public decât atunci când nu îi vede nimeni? De ce e atât de aglomerat în afară și atât de pustiu în interior?” (p.58).

Inocentele întrebări sunt unele care aduc în lumină un profil curat, chipul copilului care încă nu și-a abandonat puritatea, și care e în rezonanță cu puritatea spre care tinde profesorul. Cei doi se întâlnesc la mijloc, căutând să nu tulbure apele limpezi ale unei copilării perpetue a umanității, în care ar putea fi predată legea iubirii. Acest parcurs presupunând limpezire reciprocă – ce poate fi dacă nu o intersubiectivizare a unor gânduri care și-ar fi pierdut referința în orizontul fără ecou al propriei introspecții? – contribuie la cultivarea încrederii și la găsirea, în chip maieutic, a răspunsurilor în interior prin ghidarea din exterior:

„- Și mie mi-a vorbit Dumnezeu, de asta l-am crezut pe Gabriel. Mi-a spus: «Nu îl tulbura pe copilul inimii mele». Eu doar priveam oamenii, dar Dumnezeu a spus: «Nu îi tulbura!»

— Interesant.. Întotdeauna am gândit la fel, am simțit același lucru. Am vrut să fiu discret. Dar cum de am uitat: Am compus un «decalog» și una dintre porunci era să privesc altfel! Formidabil! Mă ajuți să-mi limpezesc propriile gânduri. Eu băteam câmpii, dar acum totul îmi devine mai clar.” (p.63).

Contaminarea reciprocă, pe de o parte cu înțelepciunea trăirii, pe de alta cu inocența angajării – fie în cazul dialogului dintre profesorul Sever Filimon și Iris Iacob, fie dintre acesta și Vlad Adam – conferă o dimensiune suplimentară textului. Pe de o parte inocența, cu ascunzăturile sale, cu subteranele care amintesc de inconștient, mai degrabă de inconștientul colectiv, aduc în prim-plan perspectiva uitată asupra lumii. Copiii din operele lui Hans Christian Andersen, sau ale contemporanului său, Charles Dickens, copiii din toate operele majore ale

Arkossy István *Revoluția mașinilor* (2019), ulei pe pânză, 100 x 100 cm

umanității privesc nu neapărat cu limpezimea care transpare în dialogul cu adultul (mai ales cu cel inițiat în ierarhiile formelor cunoașterii, în curente de gândire, în cultivarea critică a perspectivei asupra lumii), ci, mai degrabă aduc lumina dintâi, lumina originară, ingenuitatea care erodează, deconstruiește, clarificând și subliniind rosturile existenței. Înțelepciunea gândului nu ajută în lipsa unei favorizări a destinului. Ghinionul celui ce ar fi putut să predea lecția acestei cunoașteri inocente poziționează, în antiteză, o societate dezbrăcată de umanism, și un individ capabil să-și asume vinile lumii pentru a duce mai departe povara vederii. Gândul sinuciderii nu e o soluție. Are o piedică de sânge. Mama devine antonim al gândului suicidar. Carmelia Leonte aduce în acest fragment atâta lumină curată, ca și cum ea însăși ar fi practicat înțelepciunea uitată a copilăriei coborâte în subteranele inconștientului: „Dar, mai ales, mama este antonimul sinuciderii. Un sinucigaș își ucide, de fapt, mama, îi batjocorește sacrificiul, îi terfelește credința, se întoarce împotriva celei care l-a iubit și o sfâșie. Mama este singura ființă care i-ar ierta orice, absolut orice, mai puțin asta. Cu lacrimi în ochi, Sever își amintește de mama lui. Cât l-a iubit! S-a stins încet, ca o lumânare, a murit din modestie, nu a vrut să mai deranjeze pe nimeni cu prezența ei. Dar el a știut. În momentele de mare criză sufletească, gândul că mama îl iubește a țâșnit din întuneric, cu tărie. Nu a fost foarte protectoare, l-a lăsat mereu să se descurce, dar dacă prietenii azi îl apreciau și mâine nu, în ochii mamei a citit mereu o dragoste statornică și necondiționată. El putea să o iubească sau nu, să-i aducă pâine sau nu, ea tot îl iubea. Îi spunea de fiecare dată că a slăbit, îl așeza la masă, îi dădea să mănânce. Era mama.” (p.66).

Din convergența inteligenței cu ingenuitatea, dar mai ales din revărsarea întâmplării, se naște viziunea, vederea, lumina amestecată a celor dintâi licăriri, uitate până atunci. Viziunea este deschizătoare în interior, într-o explicație a mirabilului asupra căruia ar trebui să nu se intervină spre a nu tulbura, stâlci, strivi adevărata cunoaștere, adevărata raportare la adevărurile ultime, la ceea ce umanitatea a pierdut în maturitatea târzie, precum omul rătăcit de propria-i copilărie. Trista și apăsătoare poveste a *Văzătorului* este una despre umanitatea care încă mai are o șansă. Un iz dostoievskian târziu, actualizat, încărcat de aromele actuale ale altor fapte, se resimte în pagini. *Văzătorul* deschide ochii.

Note

1 Carmelia Leonte. (2020). *Văzătorul*. Ediția a II-a revizuită. Prefață de Emanuela Ilie. Iași: Editura Cartea Românească Educațional. 162p.

Duhul literelor

Christian Craciun

Motto: *Dragostea destramă
dinlăuntrul, devoțiunea doare.*

Alua litera în serios. Asta face scriitoarea Mihaela Malea Stroe în colecția sa de „bestii” literale poetice. Cartea¹ este un fel de pariu: a compune câte un poem cu fiecare dintre literele alfabetului, în care absolut toate cuvintele să înceapă cu această literă. Dar ar fi o greșală să ne concentrăm doar pe aspectul experimental și ludic al compozițiilor. Principala reușită este tocmai că aspectul jocului formal devine secundar față de conținut. Exercițiul formal se transferă într-un descântec la adresa lumii, ceea ce ține, în fond, de originea Poeziei. „În ansamblu, nici nu a fost un experiment, cât, mai bine zis, o experiență nepremeditată, total diferită de cele anterioare. Interesantă (într-o oarecare măsură amuzantă ca idee), dar și solicitantă, tensionată. O experiență pe care, cel mai probabil, n-o voi repeta decât, eventual, «la poroncă» (a cuvintelor, nu alta!). Și, de va fi să (mai) fie vreodată, într-o altă formulă. Pentru că literele, cuvintele, oricât am fi noi de orgolioși, sunt mai presus de puterea noastră de a le stăpâni. Limba e stăpâna noastră. Știa prea bine Eminul nostru ce știa..., «măcar să zică cine ce-a zice» (vorba prietenului său Ion)”, rezumă poeta. Sunt poeme deplin unitare, cu miez ideatic bine desenat. Sigur, unele litere sunt mai ofertante decât altele, orice dicționar este o probă, dar asta face cu atât mai provocatoare performanța. Iată un exemplu: „Cavalul cântă calm...«Cântarea Cântărilor»... Acest calm este secretul volumului, cititorului nu îi apare nimic „făcut”, artizanat de cuvinte, aproape că nu bagi de seamă porunca formei fixe. O disociere elementară a lingvisticii structurale mi-a venit în minte, citindu-l. Cea dintre competență și performanță lingvistică. Simplu spus: competența lingvistică ar fi totalitatea posibilităților combinatorice dintr-o limbă, performanța cât reușești efectiv să actualizezi din aceste posibilități. Remarcabilă la poeta noastră este tocmai performanța, în sensul citat. Aducând astfel, implicit, un minunat elogiu bogăției uitate a limbii române. Sigur că apar cuvinte rare: alduite, bagdadie, ghilluri, îmbledecăresc, uium și câte altele. Dar nu ele sunt adevăratele diamante, ci *ars combinatorica* a tuturor celorlalte cuvinte. Sintaxa dificilă este evident adesea bazată pe enumerație. „Îmblânzirea încornorațiilor,/ Înșeuarea înrăiților,/ Înfruntarea innegurațiilor,/ Îndepărtarea înfumurărilor,/ Înălăturarea înțeșărilor,/ Înzilirea întârzițiilor,/ Îmbucurarea întristațiilor,/ Îmbunarea încruntațiilor,/ Încurajarea înlăcrimațiilor,/ Întrajutorarea împilațiilor,/ Îndeplinirea îndatoririlor.../ Împlinirea împărătească./ Împăcarea înrouată,/ Înduhovnicirea”. Iar metafora, imaginea poetică, apare în astfel de texte mai ales prin contiguitate, prin efectul de atingere dintre cuvinte. „Incunabile introvertite” e doar un exemplu.

Literele nu sunt simple semne, sunt puteri, poartă energii neștiute, ale vibrațiilor sunetului, de care numai poezia mai dă, când și când, seama. Există o „știință a literelor”, a înțelegerii și manipulării acestor puteri, se cheamă Cabala. Sigur că nu spre o astfel de interpretare ne duce acest volum de poezii. Dar el este o necesară anamneză despre potențialități uitate din firea acestor „dihăni”. Termenul îl folosesc în sensul lui Noica, trimitând direct la acest „duh” întrupat în litere și cuvinte. Este un traseu inițiativ drumul printre aceste litere, „probele” pe care și le

impune poetul sunt o adâncire a înțelesului. „fentăm fragmentele filosofice”, cum se spune în text, mergând pe sârma întinsă peste abisul Sensului. Dintre poezii noștri, cel mai aproape de această explorare a combinatoristicii cuvintelor ar fi desigur Șerban Foarță. Sau Ion Stratan. „Birocrați barbarizați, blurăm biserici, bastioane./ Bâjbăim, blamăm bunătatea bunicilor./ Bocanci bombați bătucesc binevestirile,/ Boțesc batjocoritor bobocii bunăvoinței,/ Bătătoresc brăiele brebeneilor”. Este o poezie ultimativă, dificultățile sintactice impun un ritm sincopat, ca o respirație astmatică, și prezintă o viziune sumbră asupra prezentului și viitorului. „ferchezuim frenetic forme fără fond” este un impas global al lumii noastre. Exercițiul baroc-manierist al explorării până la limitele limbajului este semnul unei poezii care își caută resurse noi, dincolo de cele „tradiționale”. În ciuda evidentului caracter experimental, nu este o poezie care să aibă violența deconstructivă a avangardelor. Pentru că nu pornește de un sentiment de epuizare a limbajului, dimpotrivă, dintr-o încredere mistică în nebănuitele, inepuizabilele sale resurse.

Închei cu un citat dintr-o cercetare fundamentală asupra puterilor ascunse ale Literei: „Dacă Scriptura este o crucificare a Verbului, se pare că în această epocă din al doilea mileniu înainte de era noastră

Peisaje

Irina-Roxana Georgescu

Gabi Eftimie
Sputnik în grădină
Alba-Iulia, Editura OMG, 2020, 60 de pagini.

Volumul *Sputnik în grădină* de Gabi Eftimie se împarte în trei secțiuni: „Spații verzi”, „Vară verde-albastră”, „Playlist de toamnă”. Poemele se împletesc cu imagini percutante ce surprind peisaje urbane, lumini incandescente, locuri ale părăsirii sau panorame „à couper le souffle”, restituind o hartă de senzații și de stări, adesea sufocante. Stabilită din 2011 în Suedia, Gabi Eftimie scrie o poezie tranzitivă, complexă, dominată de impresia de remodelare a liniștii, cum notează Andrei Doboș, trimitând la un soi de pastorală *dark*. Volumul se deschide cu un motto din John Bauer, cunoscut pictor și ilustrator suedez, preocupat de mitologie: „Am simțit că stăteam față-n față cu natura./Niciodată nu m-am simțit atât de mic.”

„Spații verzi”, poemul care dă și titlul primei secțiuni, este pus sub semnul (de)construcției unor spații alveolare, legate între ele prin fire invizibile, innodate *ad ir.finitum*: „Mă prefac că sînt turist în propriul meu oraș/și merg până la ultima stație./Pe autopilot nu durează prea mult și filtrul/dispare./În curând, ajung la ultima. Părul electricizat/s-a întins în direcția de mers. Culeg/firimiturile lăsate de ceilalți și încerc să/ghicesc: piine, biscuiți, falafel? În față/„parcul: plămânu verde al orașului”./În adâncul cel mai adânc, peștii se înlănțuie, dăinuie ca uraniul./Croncăniturile corbului nu mai răzbat./Cufundarul mare își lansează țipătul ca o/plasă de pescar pe suprafața apei./Mă las în voia stimulilor. Meditație ghidată./Parcul are sonorul închis, e pierdut și el în

a început noaptea Cuvântului, cea a celei de-a opta zile a Creației. Fiecare zi începe cu o noapte. Apogeul acestei opere, Verbul lui Dumnezeu este crucificat. El moare, El învie. El ne arată calea din această dimineață a celei de-a opta zile care trece prin necesitatea întâlnirii, în inima tenebrelor, cu Maica primordială, rădăcina oricărei vieți, revelatoare a oricărui mister. Și misterul Cuvântului este al nostru propriu, în mod intim încărcat cu misterul Omului. Va trebui cu siguranță ca într-o zi să închidem toate cărțile, pentru a trăi Cuvântul, a deveni Verb, și a face lumina să strălucească.”(Annick de Souzenelle, *La Letre chemin de vie*, Le courrier du livre, 1978, p. 12) În această aromă intelectuală trebuie citit *A.fabestiar*, cu siguranță unul dintre cele mai ambițioase, dar și profunde în conținut volume de poezie din ultimii ani. Versuri ca „Mistreți mitomani, mănjim minuțios miturile” sau „industrializăm imperiul irișilor ivorii” au valoare aforistică în sine, și nu sunt importante în primul rând prin exercițiul „lettrist” (fără nicio legătură cu direcția lui Isidore Isou). Volumul induce o imagine a unui „paradis în destrămare”, o lume peste care se lasă funerar „lespezile lupanarelor”. În fața acestui omagiu literal, de o surprinzătoare puritate, căci nu e nimic forțat în efortul de a câștiga pariul, îți revine speranța într-o poezie. Așa că închei cu un vers „optimist”: „Întrezărind Învierea, Înălțarea, înmugurim întru”

Note

1 Mihaela Malea Stroe, *A.fabestiar*, ed. Eikon, 2020

„Dacă ar fi, dar nu este așa, peste umărul meu privește celălalt, a cărui tristețe mă bântuie”

Alexandru Sfârlea

Gellu Dorian

Cealaltă viață

Editura Școala Ardeleană, Cluj - Napoca, 2018

Dacă am numărat eu bine, acesta este cel de-al 27-lea volum de versuri al poetului Gellu Dorian, un optzecist în toată puterea cuvântului (debut cu *Liniștea neliniștii* – 1979), a cărui identitate poetică s-a edificat – stilistic și structural, ca esențialitate a rostirii de sine – aproape cu fiecare volum în parte, deși titlul unuia din 2017, *Calea de urmat*, ar putea să ne clatine, aparent, această peremptorie afirmație. Doar că, desigur, orice poet autentic – a cărui autenticitate, în livreștile ei statuări este consolidată – are, indubitabil, dar și... dubitativ, propriile prerogative și „norme”, care țin de febricitatea unor perpetue căutări estetice și opțional-tematice, de energizare și „vascularizare” a interiorității poetice (Ezra Pound). La poetul botoșănean, acestea sunt „fiicele zbuciumate” ale unor spații riguros sublimate, în „paternală” lor situare, am putea zice, la jumătatea distanței dintre cauzalități și efecte; acestea ținând, cum altfel, mai mult de profundități și profundizări ce premerg identificarea unor „pepite” aurifer-lice, ori doar obiectiv (abstractizant) – factuale. Cert este că, dincolo de orice rugozități ale percepțiilor „empiric-criticiste”, de acele escalade teoretizante pe versanții post-modernismului atât de bătătorii și șubreziți chiar, trecând prin desigururile cu ghimpi îndărătul cărora pândesc „florile carnivore” ale (neo)expresionismului de cea mai... calofilică sorginte, acei poeți pe care cineva îi denumea „vizionari ai amurgului”, au, se pare, un regim mai aparte, impregnat în porii specificității lor.

Poezia lui Gellu Dorian - și nu doar „de la *Cartea singurătăților* încoace”, cum i se pare... epidermal criticului Al. Cistelean pe coperta a patra a volumului *Cealaltă viață* – ci încă de la În căutarea poemului pierdut, cred eu, cel de-al cincilea, apărut în 1996. Au existat, desigur, unele tatonări și – într-un fel de coabitare evanescentă – ezitări spre atingerea imanenței aceluși „spirit al adâncurilor”: întru perceperea și, mai apoi, procesarea în creuzetul creativ a materiei psihedelic-pulsatil-plasmatice, dar, nu arareori, cu diminuare a suflului și percutanței lirice; dată fiind resurecția irepresibilă, să zic așa, omniprezenței ființiale a deceptivității și „suveranei” angoase. Dacă ne amintim de „generația apocaliptică” a unor Georg Trakl și Georg Heym, din prima jumătate a perioadei interbelice, cu o „poezie zămislită dintr-o materie, ce-i drept, a noastră, dar (cu referire la Trakl – n.m. A.S.) din modul în care a transformat-o, îmbibând-o cu propria sa ființă și mutând-o în cuvinte, a rezultat ceva nou și irepetabil.” (Otto Basil). Păstrând

inerentele proporții, desigur, vom aduce în prim-plan aceleași terifiant-tragice trăiri – intempestivități ale fulminanței – la Gellu Dorian, asemănătoare în „picturalitatea” lor psiho-semantică, celor ale marelui poet din Salzburg : „Dacă ar fi să-mi ceară cineva să spun/ de ce sunt atât de mâhnit,/ în aceste poeme nu tristețea scrie, aș spune,/ ea stă la cealaltă masă, ca într-o oglindă,/ mă privește și abia așteaptă să-mi toarne otrava pe gât,/ (...) dacă ar fi,/ însă nimeni nu-mi cere așa ceva,/ iar eu nu sunt mâhnit așa cum par versurile astea care se risipesc/ ca niște diamante în lăturile porcilor, (...) vine doar așa o piatră imensă și mi se așază în suflet,/ nici el nu mai poate face nisip/ așa cum a făcut până acum/ (...) alfel, sincer să fiu, cât de atent aș asculta, nu aud în jurul meu nicio întrebare,/ încât trec mai departe / cu aceeași mâhnire pe chip,/ (...) dacă ar fi,/ dar nu este așa,/ peste umărul meu privește celălalt/ a cărui tristețe mă bântuie/ eu, în schimb, sunt fericit,/ ca o casă cu ferestrele sparte și pline de flori.” (Mâhnirea, pag. 128). Dar și atunci când poetul pretinde (afirmă) că este „foarte fericit”, avem de-a face, de fapt, cu un fel de exorcizare, o transcendere a stazei sinelui, spre „celălalt”, spre „alții”, „un ins nici trist, nici bețiv, nici notabil, nici într-un fel,/ un om pe umerii căruia toți își așază hainele ca într-un cuier”; dar, ca un gest de remușcare apostazică, actantul își administrează, totuși, un „jet” de autoironie, ca pentru a mai accede cumva (măcar) la o aparentă stabilizare a echilibrului intens fragilizat până atunci : „acum când sunt liber,/ prin mine trece o armată de plumb care mă acoperă cu iarbă/ gata de cosit” (Sunt liber, pag. 131).

În majoritatea poemelor sale, însă, Gellu Dorian edifică acele scenarii ale unui imaginar de cele mai multe ori convulsiv, frământat și subminat – ai crede la o primă privire – de o agresiune (nu știu dacă intențional premeditată) a redundanței, din pricina căreia asistăm, oarecum intrigati, mai apoi fascinați chiar, la un fel de luptă haotică, a oștilor de cuvinte. Este o luptă a contrariilor, în care viața se intersectează cu moartea, parcă trăindu-și reciproc culminanțele și târșirile prin glod, în luptele angajate acerb în pâlcuri morfo-sintactice și sintagmatice, uneori, corp la corp chiar, iar aici mă complac, recunosc, în exagerare: periclitare fiind chiar corpurile de litere, viața și moartea înverșunându-se să se cucerească una pe alta, până la amănunt și infinitezimalitate : „Când vorbesc despre moarte vorbesc despre viața mea,/ ca despre o femeie pe care am văzut-o de o mie de ori,/ stau cu ea pe genunchi și mă urăște,/ nu-mi spune asta, dar simt cum stau roiuri-roiuri cuvintele/ pe buzele ei, fluturi plini de scamă/ ca înjurăturile care-ți călăresc gândurile obscene când stai în biserică/(...) viața cu ea nu e deloc un paradis,/ iadul îți curge prin

Arkossy István
ulei pe pânză, 100 x 100 cm

Alchimie (2019),

vene plin de bune intenții,/ cea mai mică zgârietură face din pielea ta un izvorăș/ din care se adapă nesătulă/(...) despre viață îmi este greu să vorbesc,/ e cât o clipită pe care n-o poți cuprinde în vorbe/ aruncate la întâmplare în gura lumii/ care tocmai se deschide ca o cârciumă dimineața/ în care încap toți în același cavou viu.” (Când vorbesc despre moarte, pag. 133).

Așa se face că *Cealaltă viață* este aidoma unei cetăți în care au loc lupte precum aceea descrișă ... behavioristic mai sus, o cetate compusă din cinci „redute” – cazemate, mai bine zis – recte ciclurile inscripționate, cum ar veni, pe exterioritățile acestora: *Trupul și celălalt*, *Boala de moarte*, *Insomniile*, *Risipa*, *Viața*. Dar, pentru a pătrunde în această cetate lingvistico-morfo-semantic poetică, pe poarta de la intrare scrie *Pustia (în fața oglinzii)*, iar pe cea de la ieșire – să-i spunem ajungere la capăt – (tot) *Pustia, dar (în spatele oglinzii)*, iar în vreme ce pe prima „poartă” citim despre „un vultur bolnav care zboară prin sânge”, despre „ochi seci” și „trup de tablă care scârțâie”, despre „o floare neudată de nimeni care se mută în mine și-și face peșteră (o fi înrudită cu peștera lui Platon? întreb eu, A.S.) acolo, despre cum „pietrele macină timpul, făină din care nu se face pâine, rășniță între pietrele căreia mă macin” - o închidem binișor, fără să o trântim. Ei bine, pe poarta de la ieșire citim – ca și cum am fi ajuns (și chiar ajungem!) dcolo de oglinda care nu poate fi decât VIAȚA în recrudescențe confruntări și teribilistice și coșmarești asemănări cu MOARTEA – după ce am trăit acele lupte încrâncenate și-apocaliptice, pe-alocuri, măsurări de forțe - citim scrjeliturile ca-n carne vie, despre „*Timpul, morar din gura căruia ies sunete care cresc până la asurzire*”, despre aceeași peșteră (mai mult sau mai puțin platoniciană) și-aceiași trup de tablă care scârțâie sec, despre cum lăuntricitatea aceea se neantizează („înăuntru nu este nimeni, ochii îi sunt seci”), așadar tocmai pentru că TIMPUL este acolo, dimpreună cu floarea care sângerează și nimeni n-o udă, realizăm că NEVĂZUTUL, de fapt, trăiește și „disciplinează” văzutele, adică viața, realitatea. Le trăiește într-o exultanță și contopire pustiitoare, răzbătătoare prin aceste avataruri ale PUSTIEI în zbateri și căutări spasmodice, de SINE și NESINE, spre ÎNTRU- SINE și ÎNTRU – CELĂLȚI, iar pentru toate acestea este nevoie de a trăi și percepe transcenderea, ca pe o călătorie inițiativă și purificatoare din viață în moarte. Și invers, poate, și nu poate, ci sigur ...

Poezia ca rugăciune

Marin Iancu

Distincte din punct de vedere formal prin același stil grafic preferat de Guillaume Apollinaire, poemele din *Litanii* (Editura Rawex Coms, București, 2020, 60 p.), al optulea din seria producțiilor lirice aparținând scriitoarei Iuliana Paloda-Popescu, sunt plasate sub impulsul exprimării unei neistovite drame a vieții surprinse în momentele sale de maximă intensitate, a unei conștiințe teribil de frământate de propriile energii lăuntrice. Înălțat de la condiția terestră, spiritul își îndreaptă privirea spre un enorm cer liric, precum o rătăcitoare vietate astrală. Stăruind în acest joc al existenței, poeta comunică imaginea omului care, în aspirația către purificarea stelară, își creează apropape ritualistic drumul spre divinitate. Iuliana Paloda-Popescu dezvoltă aici o lirică modernă, unde, purtător de virtuți și defecte, eul trăiește în tensiunea surdă pe care o presupune rugăciunea și toate implorările sale. Răsunând într-o curgere solemnă, vigoarea imaginației duce spre crearea unor tablouri proiectate pe mari pânze de mit și în ale căror adâncuri se ascund rare secrete ale lumii. O notă de familiaritate și sentimentalism străbate cele 33 de cânturi încă de la primele versuri pline de nuanțe grele, cu tot fastul tonalităților de imn în care acestea vibrează. Remarcăm unitatea de ansamblu a poeziei, dispunerea stărilor proprii eului moral, Iuliana Paloda-Popescu ajungând

prin această relație la un echilibru aproape clasic între elanurile irepresibile ale simțirii și formele gândirii sale.

Perceptut direct și prelucrat imagistic, procesul apropierei de Dumnezeu este însoțit de un fior lent, fiecare dintre aceste pasaje evocatoare este aureolat prin formula christică inițială: „Doamne,/ în cumpăna nopții m-am/ ivit pe Pământ, cu o pasăre albă/ pe umărul stâng și în aburul/ apelor așteptam zorile!...” (*Litania-ntâi, a iubirii*). Emoția livrescă e prezentă aproape peste tot, nu o dată fiind reperabile ici-colo tonalități din Argezi și, cu deosebire, din Eminescu, prin elementele invocatoare ale imaginilor în pura lor muzicalitate, cu vremurile „zămislirii Omului”, menit a deveni „ființă de lumină”: „Doamne,/ minunate sunt facerile/ Tale – Cerul și Pământul, apele,/ aerul, focul!... Tu în chip minunat ai/ însuflețit o fărâmă de lut cu Suflarea/ Ta și ai zămislit Omul!... Pe toate cu/ dragoste le-ai creat, le-ai dat nume/ și le-ai chemat, pe toate cu Duh/ Sfânt le-ai binecuvântat...!” (*Litania Facerii*). Circulația persuasivă a celor mai frecvente cuvinte din vocabularul poetic, agenți infailibili ai unor emoții scurte, de superficialitate, rezultă din însuși programul poetic al autoarei, surprins cu discreție, simplu și transparent, într-o mulțime de pasaje de o blândețe poematică, de pictură înfiorată în culori ferice, precum cele din *Litania închinării* („Scriu

pe aer/ cuvintele și le dau nume,/ le chem, iar ele se întorc în/ mine ca niște porunci și caută/ locul în care Îngerul m-a/ însemnat cu pecetea/ trandafirului// alb...”) sau din *Litania merelor*, o nesfârșită rugă, adresare pioasă, esențializând ceea ce numim „litanie”, un cântec singuratic răsunând în ecouri mereu adaptate la tonalitatea sursei ce le-au inspirat: „Un vânt/ sălbatic înfioară merii/ și Îngerii pogoară-ncet, s-aprindă/ candelă-n chilia bătrânului anahoret...” Iuliana Paloda-Popescu e stăpânită de explozii vitaliste, mintea ei fiind adaptată pentru stările emotive venite dinspre ipostaza primordială a omului făcut după chipul lui Dumnezeu și, deopotrivă, pentru viziunile dezlănțuite privind revelația despre învățătura eshatologică ortodoxă a creației. Această metamorfoză e ușor recognoscibilă și nu e departe de structura accentuat livrescă a volumului, întoarcerile la sursele fundamentale de inspirație, dintre care Biblia, Canonul Sfântului Andrei Criteanul și Apocalipsa lui Ioan Prezbiterul, ultima carte din canonul *Noului Testament*, fiind printre cele mai frecventate. În altă parte, alături de barochismul unor imagini, versurile ne propun, cu insistență, senzualitatea expresiei, de la forma concretă a cuvintelor selectate de intuiția creatoare până la compoziția tablourilor, elaborate cu un nuanțat simț al efectelor: „Doamne,/ pentru Tine îmbrăcam/ veșmintele albe și-mi acopeream/ fața cu vălul înserării, pentru Tine/ primeam zorile și luam nume/ nou, chip nou și mă/ închinam” (*Litania tămâilor albe*). Și aici, textele primesc o coloratură morală. E lupta dintre real și ideal, în care eul liric, setos de candoare, dă glas sentimentului de supunere în fața divinității, ca în *Litania iertării*, unde sufletul poetei devine, în același timp, materie și spirit, regret și inocență: „Infinite erau/ urmele trecerii și-mpreună cu noi tânjeau/ spre lumina din vis, precum osemintele/ învelite în giulgiuri de Îngerul morții/ și pecetluite cu sigiliul de ceară,/ pe care scriam împreună/ Litania iertării”. O filozofie a luptei cu moartea atestă aici autenticitatea unui eu asediat de rugăciuni în numele iertării. Peste tot, un șir nesfârșit de mesaje poetice, învăluire în „sipetul speranței” (*Litania plecării, Litania îndurării, Litania călătoare*), al uitării (*Litania durerii*), al împăcării (*Litania împăcării*) și al încrederii oarbe, înțelegând că există o „aură” atotcălăuzitoare, în termeni de o finețe filozofică, cu incantații generate de imagini arhetipale, precum: „cântecul stelelor”, „lacrima Lunii” (*Litania primăverii*), roua – simbol al Învierii (*Litania inimii*), „steaua pierdută în mreje de foc” (*Litania cireșelor*), „memoria apei” (*Litania toamnei*) etc.

Lupta interioară se desfășoară pe un anumit prag paradisiac al existenței. Peste drama lăuntrică adie o boare de rai, atât de proprie unui spațiu de purități aurale. Versurile de aici oferă ochiului poetic tabloul aparențelor sensibile, contemplarea naturii trezind un fior de autentică emoție. Împinsă la extrem, amestec de panteism și de creștinism, ca la Rilke, iubirea în dumnezeire ne apare întotdeauna ca o mistică a Credinței, implicând extazul spiritual: „Este Primăvară,/ sufletul meu se perindă/ printre pomii-nfloriți, Îngerii/ se arată la ferestrele Cerului și aş vrea/ să-i întreb despre noi, despre pasărea/ Albă, dar nu știu cât e de târziu pentru/ visul Pământului și încerc să ascult/ cântecul stelelor...” (*Litania primăverii*). Fapt de angajare existențială, actul iubirii e, în structura meditativă a acestor versuri, un ritual grav care mută „jocul” în planul răspunderii

Árkossy István

Ferestre gotice (2019), ulei pe pânză, 100 x 100 cm

etice. Efortul de a sugera primordialitatea rugilor divine deschide o zare cerească echivalentă cu un demers spre transcendență, în ton cu versetele din *Cântarea Cântărilor*. Dincolo de nota unei evidente calofilii ideatice, cu disponibilități moderne de etalare stilistică, accentele cad spre puritate și împăcare, extazul cunoașterii și apropierii de divinitate fiind imanent lumii noastre, de ordin spiritual: „Mă rugam să rămâi,/ mă prindeam cu înverșunare/ de aura visului...” (*Litania împăcării*).

Iuliana Paloda-Popescu interoghează spiritul care a plăsmuit operele, însușindu-și dinamic și arta combinațiilor lui, intuind modalitățile în care acesta a operat cu anumite date, pentru ca, la rândul-i, să aplice această dinamică combinatorie elementelor pe care le posedă el însuși.

Iuliana Paloda-Popescu este o poetă sentimentală. Foarte rar, versurile sale cad într-o banalitate străină de cadrul grav, de ceremonial, al discursului său poetic. Totul e o condensare spusă pe un ton ce sugerează un extaz de sunete albe adaptate prin constanța magică a stării de prosternare specifică rugăciunii. Profund lirică și de fond, fantezia se rafinează mai ales sentimental. Poeta proiectează paradisuri în care cultivarea formei, ajunsă deja la un fel de stabilitate tehnică, e un exercițiu pasionant dus până la virtuozitate. Nu întâmplător, poeta scrie în felul cărților sfinte, prin raportare la marile teme canonice. Iubirea, singurătatea, suferința, moartea, lumina solară orbitoare, proiectată pe un peisaj cu o cromatică deschisă, reprezintă elementele și motivele în jurul cărora se aglutinează sentimentele ce se degajă din acest univers poetic. În efortul de a ne da o imagine a unei drame spiritualiste, litanii de față se înscriu în categoria unor creații de esență religioasă. Încrederea tipic biblică în nemărginita bunătate divină este sugerată prin prezența unor admirabile viziuni care își trag eficiența magică din rostirea cântecului pe care i-l furnizează iubirea față de Divin: „Suflete pribeag,/ amintește-ți noaptea Învierii,/ scânteierile de argint ale râului din/ care ne adunam, ne roteam și ne înălțam. În lumina Lunii!...” (*Litania Păsării de foc*). Ros de sentimentul fragilității lui afective, insul liric se îndreaptă din interiorul său atât de intim spre exterior, spre un liman mântuit, al liniștii și al împlinirii dorințelor, un spațiu reprezentat de regulă prin imagini ale căror detalii, la fel de expresive, introduce cititorul în spațiul propriu unei lirici erudite, care cântă o văpaie, o explozie pasională, un cutremur al ființei.

Dincolo de dispunerea grafică, deja atât de proprie construcției textelor elaborate de Iuliana Paloda-Popescu, retorica versului, cu o fină sintaxă afectivă, evită notele stridente. Poeziei de atmosferă i se oferă astfel variate ocazii de a se desfășura, spre răsfașul sentimentelor strecurate prin somptuozitatea particulară a imaginilor. În definiția tropică a poetei, multe dintre aceste rugi, *Litania verii*, *Litania toamnei* și, printre atâtea altele, *Litania florii de crin*, ar fi poezia sau visul, dar în mod egal viața și natura, sentimentul cu care în fiecare clipă ne confruntăm cu existența. Distilând esențele biblice, Iuliana Paloda-Popescu ajunge la o consecvență aforistică imagistică, oferind eului moral un fel de aură echivalentă unei contopiri cu Absolutul.

Limbile vântului sau limbile Cuvântului

Elena Vieru

Într-o seară ca aproape toate celelalte ale vieții lui, Gheorghe Borghescu, un simplu cioban din Obcini, a avut un accident. În timp ce alerga după o oaie priară pe lângă lezerul Păpușii, s-a desprins pământul de pe malul abrupt și l-a acoperit aproape în întregime. O piatră destul de mare i-a căzut în ceafă. Trupul ciobanului a rămas întins lângă iezer, în timp ce turma de oi a început a behăi în pragul trecătorii.¹ Avem în față primele fraze din romanul *Limbile vântului* de Adrian Lesenciuc, volum apărut la editura Cartea Românească, în anul 2018, nominalizat la Premiile Uniunii Scriitorilor din România (2019). Un început de roman tensionat care prefigurează, în plan simbolic, atât drama unui personaj pe „umerii” căruia a fost așezată o țesătură grea de semnificații, cât și destinul familiei dintr-o comunitate rurală, încă profund ancorată în credințe și obiceiuri străvechi, menite a tulbura coerența fragilă a unui timp nou, refuzat cu încăpățănare. Astfel, cititorul este proiectat, chiar din deschiderea ficțiunii, în Bucovina, într-un spațiu ce-și dezvăluie progresiv valențele ancestrale, aparținând parcă altor vremuri. E de la sine înțeles că, într-un asemenea loc, întrupările sfinților sau împielitarea a însuși necuratului intră într-o fire a lucrurilor înțeleasă doar de locuitorii adăpostiți în munte, singurii care nu s-au desprins de legătura organică, încă vie, cu pământul-mamă, singurii capabili să citească întunericul din adâncuri sau lumina purificatoare a înălțimilor. De aceea, într-un atare context, închegarea unui chip femeiesc din aburul verde al iezerului, ființă de fum care-l ridică pe Gheorghe deasupra pământului surpat, nu poate decât să amplifice misterul, sporind interesul pentru acest personaj neobișnuit. Dorința de a-l cunoaște pe Gheorghe și lumea care l-a propulsat spre legendă, iată argumente ce-l motivează pe cititor să parcurgă traseul alambicat al narațiunii.

Nu vom înainta în demersul de observare a evoluției eroului, înainte de a formula succinte considerații teoretice legate de personaj, văzut drept „cea mai importantă categorie a narațiunii și, de asemenea, cea mai supusă proiecției și eroirii”.² Pentru o analiză corectă a protagonistului, devine mai mult decât necesară o distanțare suficientă de un anumit „portret” psihologic pe care îl creează un cititor, motivat mai mult de dorințele și așteptările sale personale, decât de înțelegerea profundă a rolului pe care personajul îl are pentru a ilustra un punct de vedere. În lumina acestei idei, vom spune tranșant că romanul *Limbile vântului* merită o analiză mult mai atentă tocmai din perspectiva mizei pe care o propune, a problematicii pe care o deschide, cheia identificării acesteia stând exact în descifrarea personajului principal, prezent și absent, în egală măsură, de-a lungul desfășurării acțiunii.

Dar cine este Gheorghe Borghescu, protagonistul pe care îl aflăm în stare de comă, chiar din primele pagini ale romanului? Identitatea lui se va contura pe parcurs, reieșind atât din

radiografierea trecutului său, cât și din mărturiile celorlalți „actori” ai întâmplărilor. Încă dinaintea nașterii sale, Gheorghe a dat semn că nu este un prunc obișnuit, el acceptând să vină pe lume, asemenea eroilor din basme, doar la promisiunea mamei că va fi lăsat să învețe carte, jurământ neîmplinit din cauza necazurilor abătute asupra familiei. Apoi, din neatenția unui tată mereu rătăcitor prin cârciumi, secretara de la Sfatul Popular i-a înregistrat greșit numele, scriind Borghescu, în loc de Crușinițchi, nume fără nicio legătură cu familia din care provenea: „Așa a venit pe lume, în 1949, Gheorghe, băiatul fără identitate, cu identitatea furată de la bun început, Crușinițchi prin sânge, Borghescu prin acte, nimic altceva în rest.”(p.20). Fiind nevoit să părăsească școala după clasa a șaptea, adolescentul a luat drumul muntelui, însoțind o turmă de oi, cu câteva cărți rătăcite în fundul traistei: „Și-a jurat că va continua să învețe, că va fi cineva, că, dacă identitatea i-a fost furată, noua identitate îi va aduce și ruperea blestemului legăturii familiei Crușinițchi cu muntele și cu satul.” Ulterior, lucrează ca muncitor forestier, cunoscând aproape toate zonele muntoase ale țării, de unde revine cu un aparat de radio Mamaia, lucru rar într-o comunitate retrasă de civilizație, motiv care stârnește invidia prietenilor, tulburând oarecum rânduiala locului. Fascinat de cuvinte, dar și de muzică, lui Gheorghe îi este greu să renunțe la cutia vorbitoare, chiar dacă bătrânul baci Nițucă i-a mărturisit că aparatul a adus discordia printre tinerii de la stână. Și-a dat seama și flăcăul că lucrurile stăteau întocmai, după ce un fulger, ivit ca din senin, a transformat micul aparat în scrum, chiar pe pieptul său, fără ca el să pățească ceva. Acesta reprezintă un moment crucial în existența personajului. Epuizând lecturi esențiale din cultura universală (Thomas Mann, Hermann Hesse, Gabriel Garcia Marquez), ciobanul începe să-și pună obsesiv întrebări existențiale: „Ce planuri o fi având Dumnezeu cu mine? Mai degrabă să mă trăsnească primul fulger decât o viață în care să nu fac nimic.”(p.27). Rostul tânărului oier se limpezește treptat, anticipat fiind de observațiile subtile ale naratorului: „Gheorghe Borghescu și-a trăit copilăria într-o lume în care nu puteai distinge clar între realitatea vizibilă și cea, la fel de reală, dar care nu se supune neapărat văzului oricui. Singura punte între cele două lumi era limba.”(p.31).

Aprofundând ecosistemul scriiturii, observăm că, deși căsătorit, prins cu treburile din gospodărie și nedreptățit de familia soției, veșnic nemulțumit de sărăcia pe care pretindeau că o adusesse în băătăură, dar și de continua sa preocupare pentru cărți, Gheorghe nu pare a fi cu desăvârșire ancorat în realitate, ci parcă plutește între două lumi, cea văzută și cea nevăzută, a cuvintelor și a necuvintelor, o continuă rătăcire care îi determină pe cei din jur, mai ales din noua familie, să-l umilească, considerându-l un ciudat, un om de nimic. În capitoul VIII al cărții, întâlnirea cu un bătrân scriitor, pusă și ea

sub semnul fabulosului, dezvăluie frământările lui Gheorghe legate de puterea cuvintelor, de sensul lor în lume, neliniști interiorizate ce ardeau mocnit, gata să izbucnească: „Lasă-te trăit în cuvânt, e singura ta salvare. Lasă-te deopotrivă cu el dus, așază-te cuminte în curgerea lumii care, fără știrea ta, fără cea a lumii, e singurul sens.”(p.67). Întâlnirea aceasta îl rupe de existența sa chinuită, spațiul și timpul sunt anulate, singurul adevăr viu rămânând Cuvântul: „Doar Cuvântul are viață în sine și e Duh Sfânt; celelalte cuvinte sunt coji sfărâmate ale alveolelor din care a ieșit Dumnezeu, la Babilon.” Tot în capitolul VIII, printr-o surprinzătoare *mise en abyme*, este prefigurat simbolic destinul personajului, împlinirea sa prin cuvânt: „- Hm! Și pe ciobanul din cartea pe care o scriu îl cheamă tot Gheorghe...- Dar cum se termină cartea? - Ciobanul acela are un accident și ajunge în comă la spital, unde începe să vorbească limbi necunoscute...”(p.71).

Scena de mai sus se petrece înainte de accidentul care îi va declanșa personajului starea de comă. Năucit în urma întâlnirii/viziunii avute, Gheorghe ajunge acasă, încercând să-și aducă aminte cât timp a lipsit. Dorina, soția, îl aștepta, tulburată de reproșurile mamei ei, a cărei bizară premoniție îl transformă pe ginere într-un bețiv, etichetă care a „încununat” aprecierile negative legate de bărbat. Văzându-l împleticindu-se, incapabil să dea explicații coerente, femeia îi spune să-și ia lucrurile și să plece. Gheorghe se supune fără niciun cuvânt, părăsind satul pentru totdeauna. La ani buni distanță, îl aflăm prăbușit pe malul iezerului, în comă profundă, exact cum anticipase bizarul scriitor. Pe unde a rătăcit ciobanul în tot acest timp? Așa cum îi mărturisise scriitorului, s-a retras în munți, singurul loc primitiv, în care își putea mesteca în tihnă gândurile: „Am fost cioban și am rămas în mine cioban. Mă voi întoarce cândva la stână, cred, mă cheamă muntele, răspunse poticnit Gheorghe.”(p.69).

Dorina a realizat ulterior că a fost păcălită de ai ei, care au făcut tot ce au putut să o îndepărteze de tatăl copilului: au țesut tot felul de intrigi, blocând comunicarea dintre cei doi tineri părinți. Mai mult, au ticluit o scrisoare, ca din partea Dorinei, prin care, chipurile, aceasta își ruga soțul să o lase în pace, demersuri care și-au atins ținta și care, devoalează o anumită mentalitate specifică mediului tradițional, legat de principiile aflate la baza constituirii unei familii. Astfel, unirea a doi tineri se întemeiază pe starea materială, fiind un fel de „afacere” prin care două familii înțelegeau să-și întregască avutul. Gheorghe și Dorina au încălcat norma, iubirea lor autentică învingând prejudecățile. Pentru curajul asumat, au fost însă pedepsiți, tatăl neaflând vreodată că are un copil, mama crescându-și singură fiica. Este un mod injust de a sacrifica un om, de a interveni abuziv în devenirea unei familii. Iată fapte ce luminează răbdarea de mucenic a lui Gheorghe Borghescu. De aici începe împlinirea rostului său, retragerea în munte căpătând semnificația îmbrăcării cămășii de pustnic, în singurare deplină, când omul își întoarce, în mod absolut, inima și mintea către Dumnezeu. Acum, Gheorghe se arată pregătit de lucrarea pe care Domnul avea să o desăvârșească printr-înșul: după 13 ani, un accident aparent stupid îl aduce în starea de comă, prilej cu care se petrece un fenomen rar: bărbatul începe să vorbească în limba portugheză, formulând o teorie lingvistică nemaîntâlnită în mediile universitare ce studiau

Árkossy István

Casus belli I (2019), ulei pe pânză, 100 x 100 cm

fenomenul evoluției limbilor: „A venit la Iași un doctor important, un profesor de la o universitate din Portugalia, și l-a ascultat. A încercat să afle a cui e teoria, dar nimic. El (Gheorghe, n.n.) zice că trebuie să ne imaginăm cuvintele din limbile lumii ca fiind niște goluri pe care, o dată ce începem să le pricepem, le umplem cu un anumit conținut semnificat, cu înțeles adică. Ei, dar fiecare cuvânt se folosește doar în mică măsură, față de ceea ce ar putea însemna el.”(p.179). Sunt vorbele lui Radu Bucur, tânăr medic rădăuțean care, pe de o parte, susține transferul pacientului la un spital din Iași, unde va avea loc întâlnirea cu doctorul portughez Soares, cunoscut neuro-psiholog, preocupat de pacienții în comă, vorbind limbi străine, iar pe de altă parte, pleacă să cerceteze locul în care păstorul a trăit în ultimii ani. Tot doctorul Bucur este cel care ia legătura cu familia ciobanului, ajutând-o pe Dorina și pe fiica ei să ajungă la Iași spre a-l revedea pe Gheorghe, descoperă cărțile și un jurnal al pacientului, stă de vorbă cu cei care l-au cunoscut, statornici oameni ai muntelui. Ei sunt aceia care îi prezintă medicului amănunte despre viața curată a lui Gheorghe, faptul că, „*săracul Gheorghe, o fost un bun cunoscător de sfânta învățătură și de rosturile lumii.*”(p.179). La fel, baciul Nițucă, cu înțelepciunea și experiența unei vieți trăite în spiritul credinței, apropie imaginea lui Gheorghe de aceea a sfinților apostoli, traducând în minune dumnezeiască tot ceea ce trăia fostul tovarăș: „Dumnezău l-o ținut în lume nu pentru ce s-o alege de numele lui, care oricum nu era al lui, ci pentru ce cuvânt greu avea să ducă el mai departe. Numele noastre îs pentru lumea noastră, numele noastre în veșnicie îs altele. Cuvântul lui

ii important și, să știi matală, ceea ce zăci că spune Gheorghe în ce limbă a pământului o spune, îi ceea ce îi în mintea lui. Învățătură curată din viața în care s-o lepădat de el.”(p.184)

Faptul că baciul spusese un adevăr avea să i se confirme la Lisabona, unde fusese mutat Gheorghe pentru studiu mai aprofundat. Profesorul Soares, urmărind evoluția pacientului și coroborând datele cercetărilor sale cu cele primite de la mai tânărul său confrate, renunță la propria teorie, recunoscându-i limitele, și validează discursul lui Borghescu pe care se hotărăște să-l publice: „Și se apucă să transcrie înregistrarea teoriei despre golurile-concept. Care teorie, dusă de vântul limbii portugheze, începu să își găsească atât de stabila așezare într-o engleză inteligibilă.” Este momentul în care personajul își încheie misiunea pentru care a fost creat și poate să dispară. Stă în puterea autorului să facă ce își dorește cu el, să propună orice modalitate de a ieși din „scenă”, alegere care nu va influența cu nimic ceea ce avea de transmis: faptul că voia lui Dumnezeu stă în toate marile cuceriri științifice ale omenirii, că El își alege oamenii pentru a le coborî în lume, așa cum Mântuitorul i-a ales pe cei doisprezece apostoli peste care s-au pogorât limbile Duhului Sfânt, în zilele de Rusalii.

Note

- 1 Adrian Lesenciuc, *Limbile Vântului*, Editura Cartea Românească, București, 2018
- 2 Mieke Bal, *Naratologia*, Editura Institutul European, Iași, 2008, p.124.

Locul sensibilității

Mircea Moș

Prin delicatețea sa Olimpiu Nușfelean ar fi putut să-și piardă nu viața, Doamne ferește, ci chiar condiția propriei poezii, dacă nu și-ar fi pus la loc sigur sensibilitatea într-un univers în care idei, afecte și perspectiva asupra realului să conteze în exclusivitate ca obiect al unei enunțări atent controlate și bine temperate. Aspectul este evident în recentul său volum, *Unde așezăm plânsul copilului* (Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2021). Pentru un neoromantic (așa îl considera Georghe Grigurcu) cum este Olimpiu Nușfelean, întrebarea privind locul sensibilității și al toposurilor consacrate devine esențială. Nu este însă mai puțin adevărat că între lumea reală, a trăirii, a plânsului plasat într-un context sacru și lumea cuvintelor, a frazelor, incompatibilitatea este vizibilă, poetul lăsând să se înțeleagă că își asumă condiția de captiv al cuvintelor: „Un scâncet de copil/la intrarea-n biserică,/unde sub prima boltă,/spre sfârșitul liturghiei.//Îngerii păzitori au un ceas de relaxare,/profită de privescerea zilei/așezați pe streșinile împăcate...//În ce colț al inimii așezăm plânsul lui?//Cum să ieși dintre fraze convenționale/și să-l ascuți?” (*Unde așezăm plânsul copilului?*). Sau: „Cuvinte grele pentru a alcătui fraze ușoare.../Eforturi mari pentru a face gesturi tandre...//Un fir de praf atârână de plumb în pânza luminii.../Acul stelei ține pe umerii tăi mătasea nopții...” (*Cuvinte*).

Olimpiu Nușfelean nu este deloc dispus să uite emblemele poeziei consacrate, dar știe că trebuie să ia o distanță necesară față de acestea, nu însă și una detașată și ironică. Poetul lasă uneori impresia că are pe masa de lucru o carte cu file ușor îngălbenite ale poeziei dintotdeauna, cu universul ei, care nu încetează să-l seducă, iar în partea cealaltă modernul computer ce înlocuiește pana celor vechi. El scrie trăgând cu ochiul la carte, iar tot ce scrie este marcat de neutralitatea (să nu spun indiferența) tehnicii. Dialogul permanent cu un poet de departe devine emblematic pentru demersul liric al lui Olimpiu Nușfelean. Un text cum este *La un poet* poate trece drept un poem cu intenții programatice: „Poetul pe care-l citești/-cu cititul meu viu/-e atât de departe!//Îl citesc azi/iar el abia-și mai trage sufletul/prin câteva pagini roase de vreme...//Pe când îi buchisesc alfabetul/el e deja sătul de femei-/o, câte stafii la geamul cărților sale!...//Abia acum pricep/de ce Dragostea mea nu mă înțelege/când îi vorbesc în versuri/știute pe de rost.//Mai am eu răbdare/să trec/printre flori închipuite/de-o minte ce nu se pune cu lumea?.../Eu – văzul lui/când el nu mă vede?”. Într-o poezie cum este *Globul de rouă al soarelui* poetul face o adevărată demonstrație de sensibilitate, atent strunită, pentru a o tempera prin întoarcerea la realitate: „El scrie poezii trecând dimineața/printr-un câmp de păpădii înflorite.//Și ea, cea despre care scrie,/abia pășeste pe globul de rouă al soarelui.//Trilul mierlei crește în auz/și lui îi e teamă/să nu spargă iluzia.//O vede călcând/cu tălpile goale/exact cum a visat-o/în miezul negru al nopții.//Și deodată îl întreabă/ce să-i pregătească la micul dejun”.

Mai mult decât s-ar părea, poezia lui Olimpiu Nușfelean stă sub semnul unei realități fascinate de convenție, realitate care, între pasiune, patimă, trăire și artă, optează pentru inconsistenta lume a icoanei: „Ce nu face ea/ca să intre într-o icoană?//Știa până mai ieri/că e Prima/lângă un Adam mâncător de ciuperci,/dar s-a văzut în oglinda izvorului/ivit sub pomul Cunoașterii/și atunci și-a zis/că există și-un chip ascuns/-poate sufletul ei necitit?-/și-a renunțat la sângele ei potolit/alegând, cu prețul mirării, închipuirea!...//Înflorea ea acum/din frigul unui gând/nicicând dovedit,/zicându-și://«ce bine-i să locuiești/o oglindă de nimeni atinsă/și din care oferi/nu un măr,/ci vederea»” (*Eva pozând pentru un tablou*).

Olimpiu Nușfelean pare hotărât să se fixeze în spațiul rostirii și, mai ales, al scrisului, convins fiind că trăirea puternică a realității, „istovirea” acesteia (și iubirea devine o ipostază a arderii) are corespondent un *alt scris*, ca sublimare și certitudine a creației: „Dacă iubita ar avea puterile Lui/mi-ar purta singură pana/pe fila nesfârșită/și doar scrisori către ea aș așterne,/mărturisindu-i tot ce ar vrea să audă./Pe fila imaculată/sudoarea iubirii schimbă configurația literelor/și din rândurile scrise de mine/apare mereu/un *alt scris*”(Dacă iubita). Pentru că, în ultimă instanță, la Olimpiu Nușfelean acest *alt scris* capătă semnificații aparte: „E trădare/sau vis?” (*Dacă iubita*). File, scris, actul scrierii în sine, toate revin deloc întâmplător într-o adresare către cititor, de o locvacitate atent studiată: „Pe ce ai vrea tu, cititorule,/să-mi scriu poeziile?//Pe o foaie smulsă/din registrul de cârciumă al bunicului,/cu foșnetul ei de colb spulberat de curentul de aer/venit prin geamul deschis/de-o mișcare a norilor?/Pe agenda zilei cu care mi-am început noul an?/Într-un mesaj pe telefonul mobil?/În caietul de isprăvi al iubitei?” (*Al doilea sfârșit*). Existența este adăpostită în file, realitatea, în tot ce are frumos, se ascunde în cuvintele mereu solicitate: „Mi-am pus viața în filele în care moartea/își trimite carii infometate//Splendoarea apusului reinventată/în privirile mele/se ascunde-n cuvinte uitate.” (*Al doilea sfârșit*). Temele grave sunt transcrise de Olimpiu Nușfelean apelând la aceeași recuzită și cu aceeași discursivitate ce nu poate estompa sorgintea neoromantică a poetului: „Cel ce te cercetează ceas de ceas,/ziua și noaptea,/nu-i spion-/El scrie în Cartea Vieții/cu mâna ta.//Nu ești deloc mai important decât/vecinul care sforăie noaptea/și nu crede, tu, că El n-ar ști alfabetul/dacă, abia perceptibil,/își sprijină mâna/pe mâna cu care îți porți condeiul/pe filele zilei.../Vezi oare cum, pe pagina scrisă,/e un scris mai mărunț, abia se lasă distins?.../Du-ți condeiul pe linia lui” (*Plonjări*). Sau: „Au venit/trei păstori/întrebând/dacă nu am văzut zăpada/născându-se.//Dar eu/m-am născut/măi târziu...//Despre zăpadă/am aflat/dintr-un colind,/pe care am învățat să îl cânt/mai târziu.//Nu știu/ dacă voi învăța vreodată/să-l scriu” (*Trei păstori*). Între tăcere și cuvinte/vorbe se naște o tensiune semnificativă pentru demersul liric. Poetul este conștient de condiția sa de modern,

Árkossy István Epilog / Napoleon (2019), ulei pe pânză, 100 x 100 cm

pentru care dialogul cu absența/tăcerea (absența cuvântului) constituie o dificultate, pe care o transcrie cu o frumusețe calmă: „Atât de greu/e să învăț tăcerea/când buzele în vorbe/se ascund/cum blânde sălbăticiuni/in alunșuri.//Mai multe alfabete-am cercetat/și mult prea greu/mi-ar fi să spun tăcerii care îi este slujbaş...//Dar iată-mă ajuns în pragul casei/și trebuind să vorbesc cu ai mei/in graiul celui singur/și umblat/prin cărțile cu drumuri lungi/și grele” (În prag). Cu aceste cuvinte ale unui modern se constituie mesajul pentru iubită, poetul jucând rolul unui individ ce lasă impresia că a acceptat cotidianul și regulile sale, dacă nu ar răzbate din text amintirea unei vârste uitate, a poeziei în primul rând, cu oficierea ei gravă: „Frumusețea ta-i masca unui suflet pe care nu-l cunosc./va trebui, cu trecerea zilei, să mai renunți la o floare de pudră,/la o broșă,/la un pantof cu toc mai înalt...//Picături de suflet îți răsar pe gene/precum roua pe elitrele florii de păpădie-/le va sorbi soarele/înainte ca eu să înțeleg.//Nesfârșit e drumul simțirii/spre ochii mei-/în lumina ce crește-ntre noi/până se face eternitate” (*Masca eternității*). Poetul pare tentat de o poezie a cotidianului: „Duminică dimineața.Bat/clopoțele bisericii din cartier.// Prin fereastra deschisă/orașul îmi intră în casă infrânt.//Farurile mașinilor sunt stinse de mult,/vitrinele sparte ignoră/țipătul cioburilor adunate-n făraș.//Ca un câine hămesit îmi intră în casă orașul,/ bucuros că geamul este deschis/ și nu trebuie să-i mai dea dea târcoale/ în timp ce clopoțele prind în dangățul lor acoperișurile/ce le ridică spre cer” (*Duminică dimineața*). Finalul schimbă perspectiva, nu într-un totu convingător: „și eu ies, ies/dintre cărți/din încăpere/ies din mine/și mă las înălțat/pe balonul de păpădie al credinței” (*Masca eternității*). Poetul se simte însă confortabil într-un alt tip de poezie, unde amintirea marilor experiențe poetice care i-au hrănit lecturile nu diminuează credibilitatea textului: „Ne cunoaștem dintr-un vis:/tu-plină de viață, eu-proscris.//Înaintăm sub un cer de gheață: eu-captivul somnului, tu...singură în dimineață.//Ce faci cu acești trandafiri/atât de plini de simțiri?//Undeva, o mână ne mai ține/în cumpănă – cui aparține!” (În cumpănă)

Impresia este că în casa poeziei lui Olimpiu Nușfelean generații mai vechi, tăcute și sobre, grave în ultimă instanță, conviețuiesc în bună înțelegere cu generația nouă, mult mai puțin tăcută!

Poezie italiană contemporană

Silvia Bre

Silvia Bre, născută la Bergamo în 1953, este scriitoare, poetă și traducătoare. A câștigat Premiul Montale în 2001 cu volumul *Le barricate misteriose* (Einaudi, 2001) și Premiul Viareggio pentru poezie cu volumul *Marmo* (Einaudi, 2007). A publicat și alte cărți de poezie precum: *I riposi* (Rotundo, 1990), *Sempre perdendosi* (Nottetempo, 2006) și *La fine di quest'arte* (Einaudi, 2015). A tradus, printre altele, din Louise Labè, Vita Sackville-West, Margaret Atwood, precum și trei volume de Emily Dickinson pentru Editura Einaudi.

*
Fiecare vrea să aibă propria sa durere și să îi dea un trup, o înfățișare, un pat, și să o blesteme în întunericul nopților, să o îmbrace înverșunat să se vadă precum un steag, ca sabia ce dăruie puteri. Însă s-a pierdut în aerul vieții o altă credință, o responsabilitate diferită ce nu îngăduie să fie numită și privește doar pe cel ce o simte. E așa. Să rămâi aici să simți cum acum valul ce se ridică în mințile noastre, le strânge la un loc într-o singură respirație ca și cum ar fi pentru totdeauna, și le părăsește. Dar nici măcar pupila unui orb nu uită albastrul pe care nu îl vede.

(din volumul *Marmo*, Einaudi, 2007)

*
Ca și ceva ce ar fi rămas pe afară din greșeală eu vin să te vizitez, casă foarte adevărată, oriunde. Și vizitare este această viață ce pierde zidurile în timp ce înaintează; pierderea este nesfârșită, și merge înaintea mea,

se află alături,
se află în urma mea, și intens trăiește în cuvinte ca și cum ar fi acasă.

(din volumul *Marmo*, Einaudi, 2007)

*
eu iubesc pe cine se așează alături de lucrul său mut și când se culcă îl include

ca și cum ar ști unde se odihnește toată povara

toate aceste culoare ale minții ce își împart o aprindere

cine știe ce izbucnire

fără de care să trăiești e ger.

(din volumul *La fine di quest'arte*, Einaudi, 2015)

*
Auzi, aveam un bulevard cu trandafiri ce nu se mai terminau de privit seara, ceruri de violete unde iedera se agăța pe pânze mari, aveam coarde iubitoare. Și uite acum cum totul este adunat într-un vizor, că în sfârșit am pierdut direcția în lumea lucrurilor și simt că îmi cresc ramuri noi și am cerul întins pe degete și iubesc, și mă închid întreagă în viață.

(din volumul *Le barricate misteriose*, Einaudi, 2001)

*
Aici, cu măiestrie eu implor să mor – până când trebuie îmi joc scena, o dezbrac, o așez cu tot somnul de dormit înăuntru.

Fac mai puțin între timp mă pot lipsi de asta reduc pretenția, mă împuținez – vastitatea fără măsură a locului impusă vastității minții, în etanșeitatea cuvintelor. Dar nu-i adevărat – așa se moare vă spun: mereu pierzându-se pentru totdeauna.

Fericiți voi cei care dormiți. În schimb o inimă bate – pe mine mă bate până la sânge, îmi știe numele. Nicio săgeată nu se oprește din lovit, și ea merge în căutarea sfârșitului său dincolo de piele în mine care sunt gol, în sufletul trupului între mușchi, între nervi ce se dau la o parte, în întunericul insistent al vieții ce închide viața.

Pe mine mă face să spun, un amărât, un servitor – îmi chinuie respirația o surprinde, o zgâlțâie, ca să rămân treaz! ca să strig...

Astfel o altă amânare cu toate astea, rămas bun, rămas bun mereu rămas bun.

(din volumul *Sempre perdendosi*, Nottetempo, 2006)

*
Einstein

Astfel, și trebuie făcut din nou, să stăm în întunericul din care să smulgem un limbaj, să ne orientăm printre măsuri nelimitate, soluția ca întotdeauna doar gestul actul mai obscur. Uneori simți chiar prin aer, chiar în urechi începutul ce așteaptă și între timp coase și trasează întemeiază spațiul, fără să uiți în timp ce ai grijă ca oceanul unde te afli să nu fie niciodată altul, este universul și știe de existența ta.

(Poezie publicată în revista *Anterem*/iunie, 2019)

Traducerea din limba italiană de **Claudia Albu-Gelli**

Selecție texte și prezentare de **Serena Piccoli** și **Giorgia Monti**

Arkossy István

Visul faraonului II (2019), ulei pe pânză, 50 x 40 / 40 x 50 cm

Există o „literatură de centură”?

Adrian Dinu Rachieru

Cu ceva vreme în urmă, iscând valuri, o anchetă consacrată „schimbării la față” a literaturii române (provocată, în revista *Viața Românească*, de fostul „rebel” LIS), colecționând semnături prestigioase încerca un inventar scrupulos al simptomatologiei. Negreșit, asistăm / participăm la această *schimbare la față*. Fiindcă, lepădându-se de trecutul totalitar, seismul decembrist a marcat o răscruce, cu varii consecințe și în câmpul literar, inclusiv în statutul scriitoricesc. Începând, de pildă, cu ebuliția gazetărească care a cuprins, imediat, numeroase condeie până la războaiele de ultimă oră, animate – sub flamura revizuirilor – și de „pusee proletcultiste”, cum s-a observat. Oricum, a slăbit autoritatea instanței critice, conflictul generaționist s-a acutizat (manevrând etichete hilare, precum cea a „expiraților”), își face loc, pe suportul varamului mediatic, noul val, încântat – în numele dezinhibării și de-tabuizării – de literatura hormonală, încurajând explozia vulgarofilă, limbajul licențios. Pe fundalul vulgarizării întregii societăți, de fapt, sedusă de „imbecalizare” (după vorba lui Octavian Paler), căzând în mlaștina subculturii. Firesc, și clasamentele literare sunt în prefacere, după cum harta literaturii române,

încercând o necesară recuperare (literatura „de sertar”, memorialistica, producția exilului) este în extensie, îmbogățindu-se. În replică, n-am putea ignora, sub tăvălugul globalizării, nemiloasa concurență externă (valul de traduceri) și cealaltă tranziție care ne paște, cea a integrării culturale în spațiul european, cu numeroase pierderi (nici-decum colaterale). Dacă așa-zisa artă comercială e în vogă (răspunzând prompt noii sensibilități estetice?) și noul autenticism (plonjând voios în mizerabilism) face victime în serie (explicația, după unii, fiind de aflat în explozia compensatorie după anii de obediență și sever control ideologic), dacă trecerea de la filologizare la fiziologic stârnește palide reacții protestatare, nedumerește – credem – puținul interes rezervat unui alt gest recuperator, cel al promovării / asimilării ofertei literare a comunităților românești din jurul țării. Asupra acestei chestiuni dorim a stăruii fără a uita, desigur, că literatura se schimbă „din mers”, că inconformismul, așiat zgomotos, nu asigură o *noutate totală, absolută*, că modelele mor tinere și că, în fine, efortul recuperator va trezi vehemente nemulțumiri. Fiindcă el presupune, reamintim, *revalorizarea* prin incorporarea în marea literatură română; altfel spus, *reducerea la scară*, im-

plicit veștejirea iluziilor maximaliste, bântuind în capetele multor creatori aureolați „acasă”, scutiți de grija inserțiilor valorice în contexte mai largi, a discuțiilor critice în registru comparatist.

Constatăm că a trecut, ca și neobservat, un volum care, îndelung așteptat, ar fi meritat, negreșit, un alt tratament. Ne gândim la masivul op semnat de Catinca Agache, inițial o solidă teză de doctorat, intitulat *Literatură română în țările vecine*, acoperind intervalul 1945-2000 (*Princeps Edit*, Iași, 2006, 491 p.). Acest volum-sinteză este o meritorie tentativă de a cerceta literatura ivită în zonele de margini (adică în teritoriile locuite de români), pornind de la o veche constatare iorghistă. Marele istoric avertiza că țara-mamă este înconjurată de insule de românită. Din păcate, un lung abandon istoric a împiedicat firescul gest recuperator și reparator pentru a edifica, cum spunea Constantin Ciopraga, un „produs întregitor al etnosului comun”. Timiditatea de a investiga transfrontalier această literatură, dar și dificultățile inerente unei asemenea inițiative presupunând un teribil efort (nu doar documentaristic) au însoțit și, evident, au blocat elanul unor temerari. Iată că d-na Agache, o ieșeancă inimoasă și harnică s-a încumetat să pornească la drum, știind prea bine că „pământul de cumpănă” (după vorba lui Blaga) care ne găzduiește și care, după sinteza eliadescă, este *un spațiu-punte* a oferit, în timp, remarcabile opere. Cu deosebire ariile de contact etnic, având șansa bilingvismului, vitregite însă, suportând un păgubitor izolaționism au cunoscut calvarul supraviețuirii identitare. La care putem adăuga, în numele rezistenței prin cultură (în condițiile bruiajului ideologic, a cenzurii, a directivelor tabuizante și a reconsiderărilor sociologizante), esopismul îmbrățișat de mulți autori sau exilul preferat (de voie, de nevoie) de alții. În pofida apartenenței la blocul (hinterlandul) sovietic, țările din jur – sub flamura unei ideologii comune – nu au încurajat contactele culturale. Încât, oferta artistică a românilor trăitori în alte spații a fost lacunar cunoscută. Literatura acestor comunități, încercând să-și prezerve identitatea, „trăiește” ca literatură a unei minorități, supusă multor încercări sub tăvălugul deznaționalizării. Cazul Basarabiei este pilduitor. Parte a sistemului sovietic unional, „cultura moldovenească” a suportat ingredientul slav, fiind supusă amneziei identitare (dacă, firește, ne raportăm la cultura-mamă), cunoscând – condamnată la exilul interior – un moldovenism etnografic. Fenomenul miraculos al regenerării românismului în Basarabia, izbucnit pentru a stinge ceea ce s-a numit, îndreptățit, o „ruptură ontologică” obligă la un efort integrator, ambivalent, recuperând o literatură care păstrează, prin memoria etnică, rădăcinile arheale românești; dar care, sub „teroarea Istoriei”, e bântuită de o „conștiință sfâșiată”, căutându-și specificitatea. Pericolul rusificării, criza dedublării, comandamentul sincronizărilor întrețin, pe de o parte, sentimentele de marginalitate și înstrăinare, chiar reacții retractile; pe de altă parte, alimentează „complexul Ithaka” (cf. M. Cimpoi), Basarabia fiind — s-a spus — „o țară în exil”. Și dacă suntem de acord că o geografie literară românească nu poate ignora spațiul basarabean (cunoscând o schizoidie benignă care, în timp, a alimentat un *modus vivendi*), sarcina urgentă ar fi, dovedind realism politic, edificarea unui *spațiu cultural comun*. Ideea unionistă nu mai e populară, atractivitatea economică întârzie, dilema identitară se prelungește. A fost reactivată o fantomă lingvistică: limba moldovenească. În acest

Arkossy István

Start (2019), ulei pe pânză, 100 x 100 cm

context, ne putem întreba dacă Basarabia, trecând „proba exilului” mai e o provincie românească și în ce măsură literatura ei (care nu poate fi doar românească) are, prin des-țărare, conștiința acestei apartenențe.

Revenirea la matricea stilistică, firească prin protejarea identității și „restabilirea întregului”, a încurajat, pe de o parte, neopașoptismul cultural (inevitabil) și, pe altă parte, acceptând acest manolism (care, printr-o reluare sisifică, aritmică își caută ființa românească) suntem îndreptățiți să cerem și trezia spiritului critic. Excludem, așadar, deopotrivă, complezența sau reticența. Fiindcă peisajul literar basarabean, provocând un interes rezervat este necunoscut, din păcate. Sau cunoscut (acreditat) prin câteva nume charismatice, cu „autoritate patriotard-pontificală” (cum scria, vizibil nemulțumit, Arcadie Suceveanu), iritat — în egală măsură — și de inițierea unor „strategii de consolare”. Sau, pe fundalul aceleiași flagrante necunoașteri, de circulația unor etichete depreciative. Oricum, redeşptarea națională a iscat adversități nebănuite. Chiar dacă ideologizarea ridicolă, practică decenii cu osârdie, a sucombat iar „paznicii” au dispărut și ei, deruta axiologică și intoleranța polemică fac victime. *Reevaluarea* acestei literaturi rămâne un proces igienic, normal, obligatoriu pentru metabolismul cultural. Respectă acest proces „în marș” *corectitudinea estetică*?

Pe de altă parte, trebuie să recunoaștem că Basarabia poate fi o poartă de acces spre marea literatură rusă, dezvoltând și în acest chip o perspectivă integratoare. Dealtminteri, prin intermediul traducerilor, în fosta URSS și scriitorii de la Chișinău s-au bucurat de efectele (copleșitoare, sub aspect financiar) ale „tirajărilor” de masă. Acum discuția reintegrării se poartă însă în termenii resincronizării, urmând a fi veștejită teza provinciei „retardate”. Cât privește ficțiunea stalinistă a limbii moldovenești, la mare cinste în ochii unor guvernanți de la Chișinău, se cuvine să reamintim o afirmație a lui Eugen Coșeriu. Marele lingvist basarabean constata că orice vorbitor este, într-un sens, *poliglot*, deoarece cunoaște mai multe limbi „funcționale”: propriul său grai, propriul său nivel de limbă, anumite stiluri și, negreșit, limba literară ca model de exprimare (ca *limbă exemplară* în acea comunitate lingvistică). Apartenența la românitățile acestei provincii este indiscutabilă.

Or, literatura română din Basarabia suportă, dincolo de obișnuitele dihonii și vanități, dincolo de războiul orgoliilor (inevitabile, am putea zice, în mica lume scriitoricească) și *o ceartă a esteticilor*, observa Eugen Lungu. Cele *două estetici* sunt o realitate în acest spațiu cultural. Există și pașoptismul reciclat, și postmodernismul optzecist (descoperit „cu stupoare”, crede un D. Crușu, repliat în fracturism), și desigur, cruzimea expresionistă, vehiculând un limbaj denudat, supus „virusării licențioase”, în numele ADN-ului douămiist (cf. E. Lungu).

Catinca Agache știa foarte bine aceste lucruri și, în consecință, își structurează opul manevrând criteriul generaționist, reținând numele exemplare și propunând, fără a șoca așteptările lectorului, credibile „portrete de grup”. Notăm imediat, în prelungirea acestei constatări, că exegeta se sprijină pe diagnosticele critice în circulație. Nu cutează a revoluționa ierarhiile, nu se leapădă de clișeele în vogă. Pe acest teren bătătorit, d-sa, la modul onest, propune o trudnică lucrare, fișând conștiincios și oferind un prielnic teren de decolare pentru alte (viitoare) inițiative.

Árkossy István *Arheologul* (2019)
ulei pe pânză, 100 x 100 cm

Nici soarta românilor din Ungaria nu e de invidiat. Situația la „periferia românității” (cum scria Gh. Petrușan; vezi *Foaia noastră*, nr. 4/1991), ei nu au putut încheia o veritabilă literatură (ca și corpus organic). Ca scriitorii izolați, desfășurând o dublă identitate lingvistică (vezi și studiul lui Cornel Munteanu, în *Annales*, 2000), ei invocă timid matca românismului. Și nu par a dori integrarea. Oricum, ființează în cadrele literaturii maghiare și par a avea un statut respectabil. Altfel spus, sunt nume care, aflăm, contează în peisajul liric de acolo, manifestând — curios — serioase rezerve în a propune creațiile lor unor valorizări românești. Cu atât mai puțin ar fi vorba despre o reacție de grup, pătrunzând în bloc în literatura română. De altfel, intelectualii comunității românești au manifestat o târzie deschidere creatoare (abia prin anii '75-'80) și, firesc, prima lor grijă viza recuperarea problemelor identitare, a patrimoniului folcloric. Iar în sfera literaturii, a poeziei îndeosebi, descoperim lesne o tentă autobiografică, un impuls localizator (de unde și abundența toponimelor), închizând orizontul de așteptare și amânând examenul integrator. Criticul mai sus menționat, beneficiar — în două reprize — al unui lectorat budapestan la Universitatea ELTE (1994-1999; 2001-2005) s-a documentat temeinic la Jula și Seghedin și a întocmit și publicat un volum despre *Românii din Ungaria*, consacrat presei (Ed. Noi, Jula, 2006), acoperind intervalul 1951-2003. Într-un alt op, la modul *obiectiv* (cum ni se promite), vom afla ce s-a întâmplat cu școala, literatura și cultura comunităților românești. Deocamdată, echipat cu utile *Anexe*, inclusiv un Dicționar al jurnaliștilor, redactorilor, colaboratorilor, acest volum acoperă un gol informațional.

Nici spațiul bucovinean nu putea rămâne în afara strădaniilor investigatorii ale autoarei. Deplasările la Cernăuți, frecventarea unor cărți de referință (să enumerăm doar *Istoria soților Bostan* sau volumul semnat de Ștefan Hostiuc) i-au ușurat misiunea, rezultând un credibil tablou al zonei, animată — îndeosebi — de pulsuni lirice.

Comentarii pertinente, corecte tablouri de epocă, pulsul literaturii vii, de azi, se găsesc în cartea d-nei Agache și atunci când poposește în fosta Iugoslavie, cu deosebire în Voivodina (Serbia), acolo unde întâlnim „cele două limbi” (cea literară și în grai). Documentarea autoarei, trebuie să recunoaștem, e impresionantă. S-au strecurat — la nivelul volumului — și erori, e

adevărat, dar munca depusă a reclamat un efort de salahor devotat unei cauze. Ca dovadă, abundențele note, subsoluri, completând o trebuitoare lucrare de istorie culturală.

Mai mult, cercetând zonele de contact etnic, acele oaze de românități din jurul țării, autoarea ne previne repetat că această literatură e neglijată, nedrept de puțin cunoscută. Această părere (din păcate, judicioasă) pare a se fi generalizat. În consecință, își asumă riscurile și dificultățile unei asemenea întreprinderi, desfășurând un demers pretențios. Va detecta, așadar, evoluția în salturi, tributară conjuncturilor politice (în prefacere, dar pe fundalul deznaționalizării), va manevra un principiu integrator, atentă la etapizarea istorică, organizând materia (abundență) folosind o periodizare nu peste tot funcțională (pe generații și promoții, cum spuneam), va semnala aspectele deosebitoare (evoluția proprie, sincope, lideri statuați, simbioza eterogenă în arealul trasprutean, de pildă), va respecta opiniile unor critici care s-au rostit (citiți și citați sânguincios), în fine, va încerca — prin acest laudabil demers — să *consolideze marginile literaturii române*. Este, însă, această literatură produsă în jurul țării *o literatură „de centură”*? Firește, nu e vorba aici de accepția peiorativă a termenului. După cum relația centru / marginalitate nu presupune disprețul axiologic. Ori complexul de superioritate, așat dezinvolt pe fundalul ignoranței.

Dacă aducem în discuție aspectul transfrontalier ne putem întreba apoi dacă e îndreptățită eticheta de literatură regională, folosită de unii abuziv; sau dacă însuși conceptul de regionalism are, în acest caz, o semnificație literară sau mai degrabă geopolitică, cum se întreba Dan Mănuță. Același critic mai lansa o observație de luat în seamă. D-sa propunea, calchiind o sintagmă de circulație în câmpul german, conceptul de *literatură română generală*, ignorând barierele geo-politice. Asta va să însemne că literatura „din interior” se îmbogățește, *exterioritatea* „funcționând”, într-un *sistem literar unic*, pe baza apartenenței la etnicitate. În fond, d-na Agache chiar așa înțelege lucrurile. Sfidând dificultățile, d-sa analizează relația margine / centru, tradiționalism / modernitate, panoramează peisajul literar românesc (linia genetică, scara valorilor, nume validate, judecați de valoare larg acceptate etc) și propune, finalmente, o posibilă geografie literară în sens extensiv, ca gest recuperator. Fiindcă ceea ce s-a scris în Basarabia și Bucovina, în Ungaria și Voivodina continuă a rămâne superficial-cunoscut. Evident, se pot face numeroase observații critice. Și nici nu poate fi realizată o astfel de carte (ca „o bibliotecă”, cum scria N. Dabija) scutită de cusururi. Mai ales că semnatară lucrării dovedește o priză emoțională, nu agreează elanul polemic și e străină de radicalismele atât de gustate azi la noi. Încearcă cu temperanță, prin comentarii bogate, să propună o lectură atentă, cercetând realitățile chiar la fața locului. Și semnalând unele sincronizări discutabile (cazul liniei generale a proletcultului ori substratul comun ideologico-literar, prin apartenența la blocul sovietic), formulând elegant mici rezerve. Oplul d-sale, contabilizând o materie în ebuliție este și rămâne, negreșit, *o carte deschisă*, stimulând — sperăm — și alte inițiative pentru a aduce acasă, în matca literaturii române, creații rezistente axiologic.

Boala sărutului

Izabela Brănescu

În urmă cu un an, la întoarcerea acasă din vacanță, le-am arătat geamandura, împreună cu tabla deformată pe care scria Strada Falezii și mamei i-a dispărut zâmbetul. I-am explicat că am adus marea acasă, ea mi-a spus că numai plaja și mi-a arătat nisipul din mașină. Acum privesc geamandura, însă mi se pare imposibil să străbat distanța până la fereastră. Am vrut să strig și mi-am dus mâna la gât. Probabil băusem prea multe sucuri reci. Și doar îmi spusesese că așa se va întâmpla... Am sunat-o, era mai simplu decât să cobor scara de lemn care încă nu avea balustradă.

— Ce e? N-ai somn?

— Am febră.

A venit la mine cu termometrul, *Molie cu mercur* cum îl numisem, pentru că era al bunicii care și ea îl primise de la străbunica, în cutia lui de carton, cu dedicație, să rămână în familie, și după ce mi-a pus mâna rece pe frunte, atingere la care eu am oftat de plăcere, mi-a spus:

— Da, cam ai. De când ești așa?

— De ieri.

— De ce nu mi-ai spus?

— Ar trebui să-mi dai o pastilă, nu să-mi faci teorie.

— Îți dau dacă știi pentru ce. Te doare ceva? Ai mâncat prostii?

— Nu, nu, nu. Ce zice *Molia*?

— Îți dau o jumătate de fiolă de algocalmin. Chem ambulanța.

— Fără doctori, mama, te rog, am încercat să mă împotrivesc, lipindu-mi fruntea de brațul ei rece.

— De ce, mica mea teroristă, a spus în timp ce mă mângâia, e prea mare temperatura ca să așteptăm. Acum câteva seri ai pățit la fel.

Îmi spusesese mai demult că insistențele mele când vreau să obțin ceva pot fi considerate acte teroriste, iar eu înțelesesem că la auzul expresiei *mică teroristă*, va ceda indiferent ce voi spune.

— Am fumat, mama. Am tras... în piept.

— Cine nu a fumat măcar o dată în viață? În sfârșit, bine că mi-ai spus, a zâmbit ea.

— Îți arde de glume, m-am strămbat prefăcându-mă îmbufnată.

— Crezi că se vede că ai tras două fumuri?

— Mai multe... Vreo patru ori. Nu se vede?

Înainte să termin de vorbit ea formase numărul. Când a ajuns ambulanța febra începuse să scadă. Doctorița mi-a luat temperatura, mi-a palpat stomacul și gâtul, eu am mârâit la fiecare atingere și ea ne-a recomandat să mergem la Urgență. Nu aveau loc decât pentru o persoană și ar fi trebuit ca părinții să vină cu mașina proprie. Colegul doctoriței, un tânăr care nota pe o fișă ceva, privea geamandura portocalie plină de mângăleli și desene ciudate. Rămăsese cu mâna la barbă. Privirea i se mutase pe perete și a urcat spre tavan. Semnături, desene multicolore de mici dimensiuni, buze făcute direct cu gura în nenumărate nuanțe de ruj, decorau peretele. Chiar deasupra ferestrei era scris cu markerul verde *Don't grow up*. Semnele petrecerilor în pijama tapetau tavanul mansardat până unde se putea ajunge cu mâna. A citit, a zâmbit și mi-a făcut cu ochiul. Și-a ridicat mâna halatului și mi-a arătat la încheietura mâinii stângi tatuajul, *its 'a trap*. Mama

i-a spus aceleași cuvinte pe care mi le spusesese în primăvară, când îi cerusem să zugrăvească, *verba volant, scripta manent*, și râseseră împreună.

— Haide să o luăm pe domnișoara, avem loc dacă nu stă întinsă. Reziști, nu? Mai poate merge doar o persoană, dumneavoastră, sau domnul, a spus arătându-l pe tata care stătea palid în cadrul ușii.

Doctorița a fost de acord, eu am dat din cap. Mama a pregătit bagajul. Ne-au lăsat la intrarea în spital. Asistenta din camera de gardă ne-a privit buimacă. Și-a căutat pachetul de țigări, când l-a găsit l-a îndesat în buzunarul de la piept al halatului, a dat mărunt din buze, apoi a cercetat bilețul de trimitere, a bombănit ceva despre ochelari și, după ce a răscolit în cabinet, i-a observat sub scaun.

— Dezbracă-te. Periuța de dinți, telefonul și o carte, mă lasă ea să aleg din cele trei pe care mama le aruncase în bagaj.

Luase de acasă o pijama cu dalmațieni pe care tot ea mi-o cumpărase în urmă cu doi ani. Lungimea mânecilor nu era potrivită, iar pantalonii erau atât de strânși încât mi s-ar fi văzut linia chilotului, dacă i-ar fi ales tot ea.

— Fără carte, spun privind-o pe mama.

— E obligatorie, le împinge ea în fața mea.

— Atunci și rujul.

Scotocesc în buzunarul rucsacului până îl găsesc pe cel roșu. Am cel puțin două în bucurarul micuț, unde de regulă țin abonamentul.

— Și banii, îmi pune ea portofelul în mână.

— Fără vizite. Ești la contagioși, rostește asistenta care răspunde privirilor mele revoltate.

Curând rămân singură în rezervă. Nu am televizor, nu am internet. Noroc că am telefonul. Mă așez pe marginea patului și îmi amintesc povestea mamei, cea pe care o repetă de câte ori nu știm cum să ne amuzăm. Petrecem împreună puțin timp și de cele mai multe ori eu povestesc. Uneori nu am ce să îi mai destăinui sau nu vreau, și mă prefac că am uitat povestea. O știi, spune ea. Ba nu, am uitat, insist eu, ea nu se lasă rugată și o ascult de parcă e prima dată când o aud. „Imediat după naștere, mamei li se spune că au cel mai frumos copil. Ar trebui să știe că sunt mințite. Semănai cu un pui de pisică uitat într-o căldare cu apă. Pielea îți era zbârcită și vânăată, ce să spun... norocul tău a fost incubatorul”, sfârșește ea povestea cu aceleași cuvinte de fiecare dată. Mi-am amintit că în Salvare am observat că mâinile îi tremurau. Mă adusesse în alt incubator, îmi dăduse voie să opresc rujul și promisese că va reveni curând.

După câteva zile doctorul ne-a asigurat că nu este hepatita C. Asistenta avea o trusă pentru recoltat sânge. Venele sunt fragile și eu deshidratată. Nu încă odată, gem pentru mine, strângând pleoapele, nu mi-e frică, spun cu voce gătuțită și repet pentru că îmi face bine să mă aud. Ea scoate acul și mă lasă să țin tamponul de vată. Apasă, nu freca, spune ea în timp ce îmi zbârlește părul și eu respir ușurată.

Nu este nici Hepatita B, mi-a spus doctorul după încă o săptămână, facem alte teste. Atunci am început să îl urăsc puțin și am vrut să refuz testele, el m-a privit lung și mi-a fost teamă că va înțelege ce gândesc. Am coborât privirea. Am

observat șireturile maron și pantofii lui negri, obosiți. Mi l-am imaginat lustruindu-i în fiecare dimineață cu peria cu peri deși. Chiar am văzut cum cad fire tocite. Avea ochii roșii de nesomn, fusese de gardă și rămăsese în spital doar pentru că o aștepta pe mama și dintr-o dată nu am mai vrut să mă opun. Asistenta m-a înțepat din nou, am întors privirea să nu văd sângele din eprubetă.

Rezultatul analizelor a sosit după o altă săptămână.

— Ce ați făcut domnișoară? Mă întreabă doctorul cu voce serioasă, cercetându-mă, și eu înghit în sec.

— A fost doar o țigară, de fapt două fumuri.

Mă mir că așteaptă explicații, doar analizele spun totul.

— Trebuie să mai fi fost ceva, a dat atunci din cap, amuzat.

— Un sărut... franțuzesc, atât.

— Cu limba? Vreau să știu tot, doar un sărut sau... știi ce întreb. Mai e ceva ce ai vrea să ne spui?

Doctorul așteaptă și eu mă întreb ce ar putea să îl intereseze.

— Numai unul, cum am spus și continui să apăs tastele telefonului, sperând că va înțelege, numai că el continuă cu întrebările...

— Vreau o listă cu posibili infectați. Rămâi sub supraveghere încă o săptămână, apoi vom vedea ce e de făcut. Virusul se poate activa de mai multe ori de-a lungul vieții, de câte ori scade imunitatea. Vei fi monitorizată o dată la șase luni, vreme de cinci ani. După externare va trebui să-ți petreci timpul singură o vreme. Așa îi protejezi pe ceilalți.

— Peste cinci ani voi fi bătrână. De ce eu?

— Nu doar tu. Cei mai mulți fac forme ușoare.

— Toți suntem bolnavi, m-am mirat?

— E o boală pentru care nu există tratament. Unii rămân dependenți de sărut toată viața.

Mi se pare că se amuză, însă nu sunt sigură.

— Au nevoie de doza lor zilnică așa cum diabeticii au nevoie de insulină, continuă doctorul.

Și eu? am murmurat, însă el ieșise din rezervă. Ușa e deschisă și le aud pe asistente vorbind pe culoarele spitalului. „Generație de desperați. Se expun fără rușine, cică au nevoie de propriile experiențe...” Mi-am amintit de ameteala care mă cuprinsese după ce trăsesem fumul în piept. Tușisem până mă albisem. Se învărtise camera cu noi, ei înotaseră în fum, data viitoare îți va plăcea, ai să plutești, trebuie să înveți cum să respiri, am reazuit vocile și râsetele lor. Totuși nu iarba îmi făcuse rău.

Dacă voi încerca să mă apropiu de un băiat, prietenii îl vor avertiza. Taică-meu va fi fericit, inconștientul. Maică-mea va înțelege, însă nu va tolera nicio abatere. Cine m-o fi pus? Nu vreau să o mai văd nici pe mama. În aceeași seară, după un sfert de oră de tăcere din partea mea, timp în care ea a stat pe marginea patului și m-a mângâiat pe spate așteptând să adorm, a plecat. Eu am rămas cu ochii închiși. Va fi un dosar medical cu nenumărate liste. Cei care au stat lângă mine cu zece zile înainte de internare pot fi victime. Și prietenii lor. Acum te-a apucat sărutatul, îmi scrisese colega de bancă pe Facebook. Știam ce ar fi urmat, așa că mi-am șters contul. Telefonul sună. Nu răspund. Îi scot bateria și plâng.

Îmi aduc aminte că am exersat sărutul și cu două fete, să află dacă mi-ar plăcea să fiu lesbiană. Le trec pe listă la „contact direct”. Privesc numele și mă înspăimânt. Am atât de mulți prietenii. Să folosesc timpul trecut? Nu mai am prietenii, nici măcar virtuali, sunt singură pe lume!

El se mai sărutase cu alte fete în aceeași seară,

aflu de la doctor. Una e în saloanul alăturat. Mă simt răzbunată. Nu vreau să o cunosc, ba da, de fapt vreau, dar aștept să vină ea la mine.

Îmi dau seama că lista este incompletă, mai sunt cei care au sărutat oglinda. Este un joc de adolescenți din cartea jocurilor interzise. Cei care intră în joc te pot vedea prin ochii prietenilor tăi. Fetele sărutaseră în oglindă ce văzuseră frumos la mine și oferiseră acel ceva prietenilor lor. Aduug numele lor. Ar mai fi de trecut și oglinda mamei, la care mă așez uneori încercând parfumurile ei, și atunci îi simt prezența. Seara îi mărturisesc și ea râde, se simte de la o poștă, nu e nevoie să-mi spui. Pentru că am buzele crăpate din cauza febrei mă dau cu ruj, însă nu mă mai privesc în oglinda din baia spitalului.

Aș vrea să-i spun doctorului, dar nu știu cum. Să numesc oglinda unu, oglinda doi, și așa mai departe? Unii sunt asimptomatici, spusese el zilele trecute, trec prin boală fără să facă febră, dar și fără să își dorească să se apropie de cineva. M-am gândit după plecarea lui că boala mea se cronicizase, simțeam că aș vrea să sărut pe toată lumea, voiam să le arăt că pot să iubesc, chiar și pe doctorul meu bătrân pe care nu l-am văzut zâmbind. Dintr-o dată începuse să-mi fie simpatic, dar nu i-am mărturisit. L-am întrebat despre oglinzi, așa, la modul general și m-a mângâiat pe păr. Da, oglinzile sunt un pericol, bombănisă el, însă plecase fără să înțeleg ce vrea să spună, așa că în seara aceea am făcut o listă. Oglinda unu, oglinda doi, oglinda trei, oglinda patru... ajunsesem la numărul douăzeci și trei. Poate mai erau. M-am dat jos din pat și, cu penseta pe care o țineam în portofel, am slăbit șuruburile oglinzii din baie. O oglindă mai puțin!

— Tratamentul, mică teroristă, mi-a spus doctorul în dimineața următoare, zâmbindu-mi pentru prima dată.

I-am reproșat, numai mama are voie să îmi spună așa.

A așteptat ca asistenta să-mi pună termometrul și m-a anunțat că mama vine după ora șase.

— Temperatura nu scade, a ridicat asistenta din umeri, neputincioasă.

Seara, puțin înainte de ora la care știam că va sosi mama, stăteam la gura metroului cu oglinda în brațe. Scrisesem cu ruj pe ea și o arătam trecătorilor, încercând să îi previn. O bătrână mi-a spus că e nerușinare să cerșesc, dar am tăcut înfruntând privirile trecătorilor și glumele tinerilor despre dalmațienii de pe pijamaua mea. Țineam oglinda în brațe, arătând-o trecătorilor. După câteva minute mama a urcat scările metroului ducând în brațe o pungă uriașă, din care se vedea un colț portocaliu.

— Facem schimb?, m-a întrebat așezând punga lângă mine, încercând să pară calmă, deși se vedea că nu e. Eu am sprijinit oglinda de picior și am întins brațele spre mama.

— Sunteți toți bolnavi?, am întrebat-o.

S-a rezemat de peretele de beton de la metrou și mi-a cerut oglinda. Eu am luat geamandura în brațe.

— Nu ai televizor, nu ți-ai deschis telefonul, lumea ta s-a schimbat în câteva zile cum nu ți-ai fi putut imagina cu o lună în urmă. Mica mea teroristă, o scoatem noi la capăt cumva.

A citit ce scrisesem pe oglindă, a zâmbit, apoi a arătat-o trecătorilor.

Don't grow up, its'a trap.

Árkossy István

Înălțarea (2019) ulei pe pânză, 100 x 100 cm

O călătorie în timp cu Árkossy István

Lucrările artistului din cadrul seriei *Călătorie în Timp*, prezentate în premieră cu ocazia expoziției din luna februarie a anului 2021, sunt o continuare a acestui demers de creare a unei cronici vizuale a istoriei umanității și a Europei, unde momentele trecutului reprezintă adevărate borne kilometrice ale evoluției societății și ale istoriei.

Profunzimea imaginilor, simbolistica complexă și încadrarea istorică ating aproape perfecțiunea vizuală generală a evenimentului la Árkossy. Devenim martori ai trecutului. Suntem absorbiți de această lume a realităților într-un fel care oferă, pe lângă plăcerea vizuală, și un sentiment de amărăciune cunoscut probabil doar de acel nemuritor iconic. Gloria faraonului este curmată de prezența lui Anubis, curajul Ioanei este umbrat de lașitatea călăilor, măreția lui Mathias este deconstruită de râul de sânge care curge pe câmpul de luptă, iar geniul lui Napoleon dispăre în zarea încețoșată a unei bătălii pierdute. Acest ciclu al mării și decăderii este specific omului și umanității și, în oarecare măsură, este gravat în cartea destinului, așa cum artistul îl „gravează” pe suprafața pânzei. Momentele unice și personajele speciale devin capitole și repere ale unei istorii

ai cărei profitori sau damnați suntem chiar noi, spectatorii, care participăm la o paradă maiestruoasă de imagine și creație artistică. Suntem în fața unei cronici a umanității, unde elementele cheie ale simbolisticii, respectiv paleta de culori atent selecționate, devin instrumentele de „scris” ale unei istorii vizuale de excepție. Aici, pe acest tărâm artistic, ciclicitatea vieții și tragedia umană ocupă un loc semnificativ în „vocabularul” vizual simbolistic folosit de Árkossy. El reușește, cu finețe și elocvență, să creeze lucrări de artă, care îmbină lumea văzută cu cea sugerată într-un mod atât de expresiv încât acestea devin adevărate scene vii, devin o narațiune proprie și de sine stătătoare. Privitorul este atras de câmpul gravitațional al evenimentului din trecut, fără voia lui devine parte a dinamicii evenimentului, simte și vede în fața sa o succesiune instantanee, care la final se încheagă într-o scenă complexă, plină de semnificație. De fapt, nu trebuie să ne surprindă curajul artistului, deoarece lucrările din expoziție se înscriu în mare parte în spectrul de lucrări cu care Árkossy ne-a obișnuit deja: lucrări complexe, care doresc să ne arate și să ne povestească în același timp nu doar întâmplări din trecut, ci și să ne prezinte, prin elemente cheie, viziunea personală și artistică a creatorului lor.

sumar

editorial

Mircea Arman

Cele trei prejudecăți ale ființei în viziune heideggeriană și o viziune a ființei propriie noțiunii de imaginativ 3

eveniment

Ani Bradea

La struttura dell'immaginario umano, de Mircea Arman și *Verso l'Italia*, antologie de poezie italiană contemporană, prezentate în Italia 5

filosofie

Viorel Igna

Tradiția ermetică (VI) 6

diagnoze

Andrei Marga

Viitorul Uniunii Europene (I) 9

eseu

Nicolae Iuga

Câteva întâlniri admirabile 12

interviu

Eugen Barbu

„Tot ceea ce am scris este polemic” 15

aniversare

ÎPS Andrei

Importanta aniversare a „Omului iubit de Dumnezeu” 16

istoria

Nicolae Mareș

Cel mai mare filopolonez român, Nicolae Iorga, uitat definitiv în Polonia 18

Iulian Cătălău

Influențele rusești asupra românilor (II) 21

cărți în actualitate

Menuț Maximilian

Un puzzle cinematografic din viața scriitorului 23

Adrian Lesenciuc

Despre vederea îmbunătățită cu lumina originală 24

Christian Craciun

Duhul literelor 25

Irina-Roxana Georgescu

Peisaje 25

comentarii

Alexandru Șfârlea

„Dacă ar fi, dar nu este așa, peste umărul meu privește celălalt, a cărui tristețe mă bântuie” 26

Marin Iancu

Poezia ca rugăciune 27

Elena Vieru

Limbile vântului sau limbile Cuvântului 28

însemnări din La Mancha

Mircea Moș

Locul sensibilității 30

traduceri

Silvia Bre

Poezie italiană contemporană 31

opinii

Adrian Dinu Rachieru

Există o „literatură de centură”? 32

proza

Izabela Brănescu

Boala sărutului 34

plastica

Attila Iakob

O călătorie în timp cu Árkossy István 36

plastica

O călătorie în timp cu Árkossy István

Attila Iakob

Árkossy István

Sateliții galileeni (2019), ulei pe pânză, 100 x 100 cm

Curiozitatea umană se extinde nu numai în direcția necunoscutului, ci și spre dimensiunile cunoscute ale vieții care au marcat, sub o formă sau alta, evoluția comunității umane și a istoriei universale. Introspecția istorică și reconstituirea spiritului epocilor trecute nu este doar obiectul muncii istoricilor, ci și o curiozitate spre care orice spirit liber sub o formă sau alta se întoarce uneori. Unde suntem și cum am ajuns aici, cu ce am pornit și cu ce ne-am ales, sunt întrebări juste, care nu ne arată doar drumul trecutului, ci ne deschid și perspective înspre viitor. Curiozitatea artistică și dorința de a ilustra momentele cruciale ale istoriei noastre sunt demersuri care ne duc spre un tărâm unde, de multe ori, simbolistica și elementele cheie ale mentalului colectiv ne oferă o imagine complexă și descifrabilă asu-

pra evenimentelor contextuale din spatele vălului acoperit de timp și uitare.

Árkossy István a avut și în trecut afinități spre explorarea și ilustrarea istoriei și a trecutului. Spre exemplu, seria de lucrări *Mari Maeștri* ne introduce în lumea revoluției gândirii și a progresului artistic, filosofic și științific. Cimabue, Bellini, Veronese, Van Dyck, Rubens, der Weyden, Lotto, Brugel, Dürer, Arcimbold sau Grunewald sunt doar câțiva exponenți ai lumii artei care au marcat prin munca lor nu numai domeniul artelor, dar au adus plusvaloare și spațiului cultural în care au trăit. Această dinamică și interconexiune a devenit farul călăuzitor pentru cultura europeană și a deschis porți spre noi orizonturi sau a redefinit percepția umană asupra spațiului înconjurător.

Continuarea în pagina 35

ABONAMENTE

Prin toate oficiile poștale din țară, revista având codul 19232 în catalogul Poștei Române, sau prin expedierea sumelor: 40,8 lei – trimestru, 81,6 lei – semestru, 163,2 lei – un an, prin mandat poștal pe adresa redacției (Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1).

Tiparul executat de:
TIPOGRAFIA ARTA Cluj

